

प्रस्तावना.

नीति ए धर्मनो मूल पायो ठे. कारणके नीतिकुशाख पुरुषोज धर्मनो वधु फेलावो करी शके ठे. यही कोइए प्रजाना अन्वुद-यनो आधार तेनी नीतिपरायणताउपरज रहेखो ठे एटखे के जे प्रजा जेम जेम उत्तम नीति उपर आरुढ घती जरो तेम तेम वधुने वधु आशद घती जरो. माटे दरेक माएते नीतिना नि-यमोने पूरेपूरा समजीने तेने अनुसरी पर्थबुं जोइये.

आ आर्यावर्त्तमां प्राचीनसमये खोको एटखा वधा नीतियुक्त हुता के ते समयने आजें सत्ययुगना नामे छंखखामां आवेठे. अने जे प्रमाणमां तेठं नीतियुक्त हुता तेज प्रमाणमां तेठं ते काखनी इतर नीतिहीन अनार्य प्रजाठं करतां वधु आशद घएखा हुता एम आपएने प्राचीन इतिहास बांचतां तरत माखम पढी रहेठे.

आपणा श्रीजैनधर्मना अनुसारे आ नीतिमार्गनो पहेंख प्रथम प्रसार श्रीजा आराना ठेडामां सात बुद्धकर उत्पत्त घया त्पारधी शरु घइ प्रथम तीर्थंकर श्रीइण्ड्रजदेव जगदान तथा तेमना जेष्ठपुत्र प्रथम चक्रवर्त्ती श्रीजरतमहाराजना समयमां पूर्णरु-पमां प्रकाशवा छाग्यो.

नीति एटखे वर्त्तमान दुय्य, क्षेत्र, काख, तथा जायना अनु-सारे स्वपरहितायह आचार पाखन करवानो कायदो. आ काय-दाप्रमाणे वर्त्तनार पुरुषो शिष्ट एटखे केखवायख वर्गनां गलायठे. अने तेखीज नीतिने पलीवेखा " शिष्टाचार " एटखे केखवायख जनोनो आचार एया नामधी पए छंखखावधानां आवेठे. तेमज नीतिमार्गने न्याय मार्ग एटखे इन्साफनो रस्तो पए बहैषामां आवेठे.

आर्यलोको पोताना पुत्रपुत्रीउने नीतियुक्त बनाववामाटे ए-
टला उमंगी रहेता के तेउ तेमने पांच वर्ष पूर्ण थतां छागलाज
निशाल एटले “ नीतिशास्त्रार्थ ” मां सारा उपाध्यायो (टीचरो)
ना दाथमां सपुरद करता; ज्यां कुमार आर्यपुत्रो बीस वर्षलग्गी
माबापनुं मुख जोया वगर केवल गुरुना तावामांज रहीने ब्रह्म-
चर्य राखवासाथे अने नीतिपाठन पुरस्तर सकल विद्याउं तथा
कलाउंनो अज्यास पूर्ण करी पहेलो ब्रह्मचर्याश्रम पूर्ण करता;
अने आर्यपुत्रीउं चार वर्षनी उमरे आथतां स्त्रीशिक्षकोना हा-
थतले रही बारवर्ष पर्यंत सरस्वतीदेवीनुं आराधन करी तेनी प्र-
सन्नता मेलवती एटले के सकल उपयोगी विद्या तथा कलाउंमां
हुशीधार थइ पोते साक्षात् सरस्वतीजेवी दिव्य प्रज्ञायंत बनीने
सोल वर्षनी थवा बाद स्वयंवरना रिवाजथी विद्याकलायंत अने
गुणरूपसंपन्न नीतिमान् आर्यकुमारने पति तरीके पसंद करती हती.

आ रीते आर्यलोको ज्यारे नीतिने चाहता हुता, त्यारे जुदा
जुदा नीतिकारोए पोतपोताना विचारो प्रमाणे अनेक नीतिग्रंथो
रच्याथे, जेवाके;—शुक्राचार्यकृत शुक्रनीति, विकुरप्रणीत विकुर-
नीति, चाणक्यप्रणीत चाणक्यनीति, पंचतंत्र, यगेरा यगेरा.

परंतु ए वधा नीतिग्रंथो सामान्य हिंदुसमाजना नीतिविचारो
बतावता होवाथी ए बावतमां लोकोत्तर अने दयापरिपूर्ण जैन-
धर्मना शा शा विचारो रहेला ठे, ते दरेक नीतिमर्मजिज्ञासु ज-
ज्ञने अवश्य जाणवुं जोइए अने तेना माटे उत्तममां उत्तम सा-
धन ते आ “ अर्हत्नीति ” नामनो ग्रंथ ठे.

अर्हत् एटले पूजा करया लायक बीतराग देव तेमणे यता-
यंत नीति ते “ अर्हत्नीति. ”

आ ग्रंथ कलिकालमां सर्वज्ञमान अनेक जैनग्रंथकर्ता जग-
त्प्रसिद्ध श्री हेमचंदाचार्य श्रीमान् चौखुक्कयवंशीय जीवदयाप्र-
तिपादक परमाहंते कुमारपाख नरेश्वरना आप्रहृथी प्रथमना

“ મૃદ્ધદર્દ્રીતિ ” નામના ગ્રંથથી સારરૂપે છઞ્ચરીને રચ્યોઢે. ઇ-ટલે જૈનોમાં તે સર્વમાન્ય પ્રામાણિક ગ્રંથ ઢે. અને તેટલાલાતર તેની વધુ વલાણ કરવાની કસી જરૂર રહી નથી.

આ ગ્રંથનું પહેલાં તો મૂલસાથે જાપાંતર ઢાપી પ્રસિદ્ધ કરવાનો અમારો ઇરાદો હતો, પણ તેમ કરતાં તેનું કદ વધી જઈ તે કિમ્મતમાં મોંઘો થવા જાય તો સાધારણ માણસથી તેનો લાજ લેતાં અચકાય ઇમ ધારી સાધારણ પ્રસંગોમાં કેવલ જાપાંતર અને વારસા જેવા ગ્રંજીર પ્રસંગોમાં મૂલસાથે જાપાંતર પ્રસિદ્ધ કર્યો ઢે, જેથી વાચકવર્ગને વધુ મલલ થશે ઇમ અમે આશા રાખી ઢીયે.

ઢેવટે અમારે ઇટલુંજ કહેલું વસ ઢે કે આ ગ્રંથ દરેક નીતિ-અભ્યાસિને પોતાના પ્રાણ્યેટ પુસ્તકસંગ્રહમાં રાખવાલાયક ઢે, દરેક જૈનજંનારમાં અવશ્ય સંપરવા યોગ્ય ઢે, દરેક જૈનવિદ્યાથીને અવશ્ય ધાંચવા લાયક ઢે અને દરેક જૈનવંધુને અવશ્ય સાંજલવા ઇચિત ઢે, માટે અમારા જૈનજાણી આવા અમૂલ્ય ગ્રંથની યોગ્ય કદર કરવામાં કદાપિ પગલ નહિ પડશે ઇવી અમે પૂર્ણ આશા રાખી ઢીયે.

મુંબઈ.

તા. ૧ ઢી નવેમર સને ૧૧૦૧ }

શ્રાવક

જીમસિંહ માણેકના

કાર્યપ્રવર્તકો.

आर्यलोको पोताना पुत्रपुत्रीउने नीतियुक्त बनाथयामाटे ए-
ट्छा उमंगी रहेता के तेउं तेमने पांच वर्ष पूर्ण अतां छागछाज
निशाउ एट्छे " नीतिशाखाउ " मां सारा उपाध्यायो (टीपरो)
ना हाथमां सपुरद करता; ज्यां कुमार आर्यपुत्रो बीस वर्षसगी
माकाउनुं मुदा जोया वगर केयछ गुरुना ताबामांज रहीने महा-
चर्य सारागमाथे अने नीतिपाखन पुरस्तर सकछ विद्याउं तथा
कलाउंनो अन्याम पूर्ण करी पहेछो महाचर्याश्रम पूर्ण करता;
अने आर्यपुत्रीउं चार वर्षनी उमरे आगतां रीशिहकोना हा-
अनउं रही चारवर्ष पर्यंत सरम्पतीदेगीनुं आराधन करी तेनी प्र-
गमता भेउगगी एट्छे के सकछ उपयोगी विद्या तथा कलाउंमां
हुनीछार वउ गोमे माहात् सरम्पतीजेगी दिव्य प्रज्ञागत बनीने
भेउग वर्षनी थय चार सार्वरना गियाजथी विद्याकदावत अने
गुरुभगवत्पद नीनिमान् आर्यकुमारने पति तरीकेपमंद करती हती.

आ रीने आर्यलोको ग्यारे नीतिने चाहता हता, त्यारे शुद्ध
पूरा नीतिबामेद पोवगोताना विचारो प्रमाणे अनेक नीतिमैथो
रह्यउं, भेउगउं; -शुकाचार्यकृत शुकनीति, निहुरमणीत विष्टर-
मैनि, कालवयप्रणीत बाणवयनीनि, पंचमैत्र, योगरा योगरा.

परंतु ए कथा नीतिमैथो गामागम द्विष्टुगमातना नीतिविचारो
बनाथना होवाथी ए बायनमां दोकोसर अने दयापरिपूर्ण जैन-
धर्मदा हा हा विचारो रहेछा उं, ते देखे नीतिमर्मतिहायु ज-
अने अवश्य ज्ञानभुं भेउग अने तेना माटे उजममां उजम सा-
धन ते का " अद्वैतीनि " नामनो भय उं.

अद्वैत एट्छे पूरा कथा छायाक बीनगम देख तेमां भना-
भेउग नैति ते " अद्वैतीनि. "

का मंच कटिहाउनां सर्वदमान अनेक जैनमैथकती भग-
वन्निष्ठ श्री देवचंदाचार्य श्रीमान् पंडितवर्यनीय श्रीनरदयाल-
मित्रकृत पञ्चदश श्रुतगमालु नमोवन्ता आभक्ष्यी प्रथमना

“ શુદ્ધદર્શીતિ ” નામના પ્રંથથી મારરૂપે છઞ્ચરીને રખ્યોઁ. પ-ટલે જૈનોમાં તે સર્વમાન્ય પ્રામાણિક પ્રંથ ઁ. અને તેટલાણાતર તેની ધધુ વણાણ કરવાની વતી જરૂર રહી નથી.

આ પ્રંથનું પદેણી સો મૂલમાથે જાપાંતર ગાપી પ્રમિજ્ઞ કરવાનો અમારો ફરાદો હતો, પણ તેમ વરતાં તેનું કદ ધધી જડ્ તે કિમ્મતમાં મોંપો થવા જાય સો સાધારણ માણસથી તેનો જાજ્ઞ લેતાં અપવાય એમ ધારી સાધારણ પ્રમંગોમાં કેવલ જાપાંતર અને વારમા જેવા પ્રંજીર પ્રમંગોમાં મૂલસાથે જાપાંતર પ્રસિજ્ઞ વર્ચો ઁ, જેથી ધાથકવર્ગને ધધુ સવલ થશે એમ અમે આશા રાલીએ ળીએ.

ઁવપંદ અમારે પટલુંજ કહેણું વસ ઁ કે આ પ્રંથ દરેક નીતિ-અભ્યાસિને પોતાના પ્રાફેટ પુસ્તકસંમહમાં રાણવાલાયક ઁ, દરેક જૈનજંગમમાં અવશ્ય સંવરવા યોગ્ય ઁ, દરેક જૈનવિદ્યા-ર્થીને અવશ્ય ધાંચવા લાયક ઁ અને દરેક જૈનવંધુને અવશ્ય સાંજ્ઞલવા ઁધિત ઁ, માટે અમારા જૈનજાડ્ઞ આવા અમૂહ્ય પ્રંથની યોગ્ય કદર કરવામાં કદાપિ વગત નહિ વડશે ઁથી અમે પૂર્ણ આશા રાલિએ ળીએ.

મુંવડ.

તા ૧ ળી સર્વેર ૬ને ૧૧-૧

}

ધાયક

જીમસિંહ માણેકના

કાર્યપ્રવર્તકો.

अनुक्रमणिका.

प्रथमोऽधिकारः

अंक.	विषय	पृष्ठ.
१	मंगला चरण.	१
२	अर्हन्नीतिशास्त्र वनावधानुं कारण.	१
३	श्री वीरप्रभुनुं राजगृहीना उद्यानमां आगमन.	१
४	प्रभुपासे श्रेणिकराजानुं आवयुं.	२
५	श्री कृपञ्जदेव प्रभुनो अधिकार.	२
६	चार वेदोनी रचना.	२
७	राजाना गुणोनुं वर्णन.	३
८	राजानी शिक्षानुं वर्णन.	३
९	राजाठ माटेनी नीतिशिक्षा.	४
१०	मंत्रिना गुणोनुं वर्णन.	६
११	मंत्रि माटेनी शिक्षा.	६
१२	राजानुं नित्यकर्म.	७
१३	सेनापतिनां लक्षणो.	७
१४	सेनापति माटेनी शिक्षा.	८
१५	सर्व राजकारचारिजनां लक्षणो.	९
१६	सर्व राजकारचारिज माटे शिक्षा.	९
१७	दूतनां लक्षणो.	९
१८	दूतनी शिक्षा	१०

द्वितीयोऽधिकारः

१९	अजितनाथ प्रभुनी स्तुति.	१०
२०	राजाए करवानुं कार्य.	१०

२१	घण प्रकारनी नीतिनुं स्वरूप. ११
२२	युद्धनीतिना अंगोनुं स्वरूप..... ११
२३	दिपादिकनुं विस्तार पूर्वक वर्णन. ११
२४	साम आदिक चारे उपायोनुं स्वरूप.	...	१२
२५	दूतनां कार्योंनुं वर्णन. १३
२६	राजाए केवी रीते छटाइ करवी तेनुं वर्णन.	...	१३
२७	युद्ध माटे क्यारे प्रस्थान करयुं ? तेनुं वर्णन	.	१४
२८	व्यूह रचनानुं वर्णन १४
२९	सैन्यनो पढाय कयां नाखवो ? तेनुं वर्णन.	.	१५
३०	युद्ध समये राजाने करवानुं कार्य. १५
३१	क्षेत्र विशेष तथा शस्त्र विशेष युद्धनुं स्वरूप.	१६
३२	जीत थयावाद राजाए शुं करयुं ? तेनुं वर्णन.		१७
३३	दंडनीतिनुं प्रकरण. १८
३४	संजयनाथजीनी स्तुति. १८
३५	सात प्रकारनी दंडनीतिनुं स्वरूप. १८
३६	देशकाळादिक जोवानुं स्वरूप. १९
३७	दंडनीतिनो अपथादमार्ग. १९
३८	अन्यायची करेला दंडनुं निराकरण. २१
३९	शीक्षाकरवाना चेदो २१
४०	उत्तम दंडनुं स्वरूप. २१
४१	कोने सजा न करवी तेनुं वर्णन. २२

तृतीयोऽधिकारः

४२	अजिनंदन प्रभुनी स्तुति. २३
४३	व्यवहार संबंधि विचार. २३
४४	पादी प्रतिधादीनुं स्वरूप. २३
४५	वे प्रकारना व्यवहारनुं वर्णन. २३

अनुक्रमणिका.

प्रथमोऽधिकारः

अंक.	विषय	पृष्ठ.
१	मंगला धरण.	१
२	अर्हन्नीतिशास्त्र वनावधानुं कारण.	१
३	श्री धीरप्रभुनुं राजगृहीना उद्यानमां आगमन.	१
४	प्रभुपासे श्रेणिकराजानुं आवहुं.	२
५	श्री कृपन्तदेव प्रभुनो अधिकार.	२
६	चार वेदोनी रचना.	२
७	राजाना गुणोनुं वर्णन.	३
८	राजानी शिक्षानुं वर्णन.	३
९	राजाठे माटेनी नीतिशिक्षा.	४
१०	मंत्रिना गुणोनुं वर्णन.	६
११	मंत्रि माटेनी शिक्षा.	६
१२	राजानुं नित्यकर्म.	७
१३	सेनापतिनां लक्षणो.	७
१४	सेनापति माटेनी शिक्षा.	८
१५	सर्व राजकारज्जारिठनां लक्षणो.	९
१६	सर्व राजकारज्जारिठ माटे शिक्षा.	९
१७	दूतनां लक्षणो.	९
१८	दूतनी शिक्षा.	१०

द्वितीयोऽधिकारः

१९	अजितनाय प्रभुनी स्तुति.	१०
२०	राजाए करवानुं कार्य.	१०

७२	स्थानमार्गनो विषय.	४०
७३	जमीन संबंधि विषय.	४९
७४	कंपनीनुं विवेचन.	५०
७५	देय प्रकरणनुं वर्णन.	५२
७६	वे प्रकारनो देयविधि.	५३
७७	शोल प्रकारनुं दान.	५३
७८	देयनुं स्वरूप.	५५
७९	दायजागनुं विवेचन.	५६
८०	मातृपितृना करजनुं स्वरूप.	५९
८१	विपरीत जागनुं वर्णन.	६०
८२	मोटाजाइना अधिकारनुं विवेचन.	६१
८३	कन्याना जागनुं स्वरूप.	६२
८४	दायजागनुं विस्तारपूर्वक वर्णन.	६४
८५	जर्तारना मृत्युवाद धन कोने मखे ?	७०
८६	पांच प्रकारना पुत्रोनुं स्वरूप.	७३
८७	विधवाना छद्म संबंधि विस्तारपूर्वक वर्णन.	७४
८८	शोकोना छद्मनुं स्वरूप.	७९
८९	छद्ममां मातृना ह्मनुं वर्णन.	८१
९०	सामुयदु संबंधि विवेचन.	८३
९१	भजमुछद्मनुं विवेचन.	८५
९२	कन्यादाननुं स्वरूप.	८७
९३	स्त्रीधननुं वर्णन.	८८
९४	सीमायादनुं स्वरूप.	९०
९५	पांच प्रकारनी मर्यादानुं वर्णन.	९१
९६	निशानीनुं वर्णन.	९३
९७	होत्रादिकनुं विवेचन.	९६
९८	वेत्तना दाननुं स्वरूप.	९८

૪૬	ન્યાયના અઢાર જેદોનું વર્ણન.	૨૪
૪૭	વાદના આઠ જેદોનું વર્ણન.	૨૫
૪૮	મુકરદમાની યોગ્યતા તથા અયોગ્યતાનું વર્ણન.	૨૬
૪૯	વાદી પ્રતિવાદીની જુવાનીનું વિસ્તારથી વર્ણન.	૨૮
૫૦	શ્રાવ્ય તથા અશ્રાવ્ય ઉત્તરનું સ્વરૂપ.	૩૦
૫૧	ચાર પ્રકારનાં શ્રાવ્ય ઉત્તરનું સ્વરૂપ.	૩૦
૫૨	પાંચ પ્રકારના અશ્રાવ્ય ઉત્તરનું સ્વરૂપ.	૩૦
૫૩	પાંચ પ્રકારની પદ્ધતી હીનતાનું સ્વરૂપ.	૩૨
૫૪	સત્તાસદોનું વર્ણન.	૩૩
૫૫	સાહીઈનું વર્ણન.	૩૩
૫૬	જૂઝીસાહી આપનારનાં પાપોનું સ્વરૂપ.	૩૪
૫૭	માનનીક સાહીઈનું વર્ણન.	૩૪
૫૮	અમાનનીક સાહીઈનું વર્ણન.	૩૪
૫૯	જૂઝી સાહી જરનારને શું દંડ કરયો ?	૩૫
૬૦	વઝે પ્રકારના સાહીઈજો સુઝા હોય તો શું કરવું ?	૩૬
૬૧	બીજા સાહીઈની ગેરહાજરી સમયે રાજાએ શું કરવું ? તેનું સ્વરૂપ.	૩૬
૬૨	ફણદાનનું સ્વરૂપ.	૩૭
૬૩	કરજનું લક્ષણ.	૩૭
૬૪	કોણ અને કયે વચ્ચે કરજ કરે ?	૩૭
૬૫	હવ્યવાન માણ	૩૮
૬૬	ચાર પ્રકારનાં	૩૯
૬૭	પિતાનું	૪૧
૬૮	સાહીઈ	૪૩
૬૯		૪૪
૭૦	અજિતનાં	૪૫
૭૧	રાજાએ કરવું	૪૭

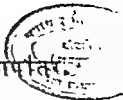
७२	स्थानमार्गनो विषय.	४०
७३	जमीन संबंधि विषय.	४९
७४	कंपनीनुं विवेचन.	५०
७५	देय प्रकरणनुं वर्णन.	५२
७६	ये प्रकारनो देयविधि.	५३
७७	शोख प्रकारनुं दान.	५३
७८	देयनुं स्वरूप.	५५
७९	दायजागनुं विवेचन.	५६
८०	मातपित्ताना करजनुं स्वरूप.	५९
८१	विपरीत जागनुं वर्णन.	६०
८२	मोटाजाङ्ना अधिकारनुं विवेचन.	६१
८३	कन्याना जागनुं स्वरूप.	६२
८४	दायजागनुं विस्तारपूर्वक वर्णन.	६४
८५	जर्तारना धृत्युषाद धन कोने मखे ?	७०
८६	पांच प्रकारना पुत्रोनुं स्वरूप.	७३
८७	विधयाना छद्म संबंधि विस्तारपूर्वक वर्णन.		..	७४
८८	शोकोना छद्मनुं स्वरूप.	७९
८९	छद्ममां माताना हकनुं वर्णन.		८१
९०	सामुयद्दु संबंधि विवेचन.	८३
९१	मजमुद्दयनुं विवेचन.	८५
९२	कन्यादाननुं स्वरूप.	८७
९३	स्त्रीधननुं वर्णन.	८८
९४	सीमावादनुं स्वरूप.	९०
९५	पांच प्रकारनी मर्यादानुं वर्णन.	९१
९६	निशानीनुं वर्णन.	९३
९७	हेत्रादिकनुं विवेचन.	९६
९८	वेत्तना दाननुं स्वरूप.	९८

एए पंदर प्रकारना दासोनं स्वरूप. एए
१०० चाकरी केचीरीते आपवी ?.... १०१
१०१ चाकरना दंडनं स्वरूप. १०२
१०२ क्रयेतरानु संताप वर्णनम्. १०४
१०३ सुवर्णादिकनी परीक्षा. १०६
१०४ स्वामि चृत्य विवाद प्रकरणम्. १०७
१०५ निक्षेप प्रकरणम्..... १११
१०६ छपनिधिनं स्वरूप. ११४
१०७ छपनिधि हरणनं विवेचन. ११५
१०८ अस्वामि विक्रय प्रकरणम्. १२०
१०९ वाकपारुष्य प्रकरणम्. १२३
११० समयव्यतिक्रांति प्रकरणम्. १२७
१११ स्त्रीग्रह प्रकरणम्. १३१
११२ घृत प्रकरणम्. १३४
११३ स्तेन्य प्रकरणम्..... १३६
११४ साहस प्रकरणम्..... १४०
११५ दंडपारुष्य प्रकरणम्. १४३
११६ सत्री पुरुषनां धर्मनो ध्ययहार १४६
११७ पुरुष धर्म कथ्यते :.... १५०
११८ छोकिक प्रायश्चित स्वरूपम् १५२
११९ ग्रंथ समाप्त. १५५

શ્રી જિનાય નમઃ

અર્દ્ધત્રીતિનું ગુજરાતી માપતિર

(કર્તા શ્રીદેમવંશાચાર્ય)

શ્રીમંતં માત્રિજં વંદે, પ્રથમં તીર્થનાયકમ્ ॥

જૂયં ચ યોગિનં યોગ-વિદ્વદ્વયં રમ્યવિગ્રહમ્ ॥ ૧ ॥

અર્ધ- પેદેલા તીર્થંકર, પેદેલા રાજા, પેદેલા યોગી, યોગને જાણનારાઈને પ્રથમજ દક્ષિણેશ્વર ઘણલા, તથા મનોહર શરી-રપાલા ઇયા શ્રીમાન જ્ઞાનદેવ પ્રજુને હું વંદન કરું હું.

આ જરતદેવમાં જેનાથી મંનારસમુજ્જને તારનારં ટેણું શા-સન પ્રવર્તેલું છે, ઇયા શ્રી દેવાય મહારાજને હું નમસ્કાર કરું હું.

વિગ્નોનો નાશ કરનારા ઇયા શ્રી પુંડરિક મહારાજ આદિક ગણધરોને પણ હું મન, વચન અને કાયાથી નમસ્કાર કરું હું.

જેમની પાણીથી ઉપદિષ્ટ થઈને સપડું શુભજ્ઞાન લોકોમાં પાલે છે, ઇયા પાંચમા ગણધર શ્રી શુધર્માસ્વામિને હું નમસ્કાર કરું હું.

જેમની કૃપાથી ઉત્પન્ન થઈને જ્ઞાન મારામાં સ્ફુરાયમાન થઈ રહું છે, ઇયા શ્રુતદેવતા તથા ઇયા સજ્જનને મારો વારંવાર નમસ્કાર થાશે !

(હવે આ પ્રયત્ના કર્તા શ્રી દેમવંશાચાર્ય કહે છે કે) પૂર્વે બનાવેલાં શુદ્ધદર્દ્દશ્રીતિ નામના શાસ્ત્રમાંથી જુમારપાલ રાજાના આગ્રહથી કિંચિત્માર ઉધરીને રાજા અને પ્રજાના હિત માટે, મુરત સ્મરણમાં આપે, પરંતુ આ અર્દ્ધત્રીતિ નામનું સેદેલું શાસ્ત્ર હું રચું હું.

એક દહાનો શ્રી મહાવીર પ્રજુ ગૌતમ આદિક ગણધરોથી સ્તુતિ કરાતા થકા રાજગૃહી નગરીની ચહાર ઉચ્ચાનમાં સમો-સર્પા. તેમના પધારવાનો પૃષ્ઠાંત સાંજલીને મુરત તેમને વાંદયામાટે શ્રેણિક રાજા પરિવારમહિત પરમ ઉત્કંઠાથી ત્યાં ગયા. ત્યાં પ્રજુને

नमस्कार करीने तथा उचित जगोप बेसीने देशना देवायाबाद
अवमर मेखचीने राजाए प्रजुने पूज्युं के हे जगवन् ! पूर्वे राजनी-
तिनो मार्ग कोछे, केटखा चेदोवाखो तथा केवो बतावेखो ठे ! ते
जातवानी मने घसीज उतकंठा ठे, माटे मरापर कृपा करीने ते आप
प्रकाशो ! केमके, महान् पुरुषो परार्थ करवामां तत्पर होय ठे.

ते मांजडी प्रजुए कसुं के, हे मगधेश्वर ! तमो सांजखो ?
आ काजमां पेदेखा राजा श्रीरूपनदेव प्रजु अणखा ठे. ते श्रीरु-
पनदेव प्रजु छोकोनुं हित करवामां तत्पर हुता, अने तेठखामाटे
काजना दोरधी ग्यारे कश्यपूदो फलोने आपतां बंध बपां,
अने जतत हेवना लोको तेथी छेजा आदिक दुःखोथी दुःखी
बपां, एतरे नेमनापर कल्याणायीने प्रजुए पूर्वधी चाखता आ-
वता युग्मीपरमने दूर करी, वर्णाश्रमोना गिजागो कर्वा, तेठना
संस्कारोनी विधि करी, लेनी, ब्यापार, तथा कारीगीरी आदिक
व्यवहारो ब्याप्या, तेम राजाचने माटे नीतिमार्ग, तथा नगरनी
रचना आदिचनी विधिछे बतायी, तेम आ लोक अने परलोक
संबंधी मन्त्री सिपाछे तथा मर्च क्रियाछेने पण प्रगट करी.
अनबाद नव निधानमांथी ग्राम अणया नीनिधर्मादिक मर्गेने
अनबाग पदा संमना पुत्र जततचक्रीए संमनुं वचन हरपमां
परिने जगलनी स्थिति माटे चार आर्यपंडो बनाप्या, के जेची
मर्च प्रजा पुढाकारोने छपावेन करवामां दण्ड अद. काजाने चो
वेदो नष्ट थया, अने सुविधिनाथ प्रजु आदिचना आंगमां मि-
थ्याविद्वेष्ट, रिपा आदिछथी कृपित वेदो बनाप्या. ते वेदोने
नर्चने दण्डन पुढाकारोने अनेक ग्रंथो रच्या, के जे ग्रंथो आने
रच पुढीए दण्डन ठे. ते ग्रंथोनो आधार छेदने छोको व्यव-
हारनं करवे ठे, वही रीति हे मगधराज ! तमारा वेदंछा प्रधनो
दण्डन हुनो दण्डनो !

પવી રોતે પેહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર દીધાનાદ પ્રતુપ બીજા પ્રશ્નનો જે ઉત્તર આપ્યો, તે કહે છે.

તેમાં પેહેલાં રાજા અને મંત્રિના ગુણો ઉપયોગી હોવાથી તે-
ઁનું ધર્ષન તથા તેઁને માટેનીજ કેટલીક શિલામણો કહે છે.
તેમાં પ્રથમ રાજાના ગુણોનું ધર્ષન કરે છે.

સંપૂર્ણ અંગોપાંગવાલો, (ઉત્તમ) લક્ષણોથી પરિપૂર્ણ, રૂપાલાં
શરીરવાલો, અહંકાર વિનાનો, તેજસ્વી, યશવાલો, દયાલુ, કલા-
ધાન, શુદ્ધરાજકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો, પૂર્વજોનું અનુકરણ કર-
નારો, ત્રણ પ્રકારની શક્તિવાલો, પ્રજાપર પ્રેમ રાખનારો, પ્રજાપર
અમલ કરવાને યોગ્ય, ત્રણે પુરુષાર્થોને તુલ્ય રીતે સાધનારો, લ-
જાનાવાલો, ધન પાલનારો, ગુપ્ત પુરુષો મારફતે સપામ રાખનારો,
દીર્ઘદૃષ્ટી, કાર્ય પાર પાડનારો, ઉદ્યોગી, શસ્ત્રવિદ્યા અને શાસ્ત્રવિદ્યા
પ યજ્ઞેમાં પ્રવીણ, દંડનીતિ અને કૃપાનીતિ યજ્ઞેમાં સત્પર, દુષ્ટ અને
ઉત્તમ યજ્ઞેની લાંબ (રક્ષાત) નહીં લેનારો, ઉપાયથી રાગ્ય-
લક્ષ્મીને મેલવનારો, દાતાર, નિશ્ચયથી જય મેલવનારો, ન્યાયપર
પ્રેમ રાખનારો, ન્યાયને જાણનારો, ધ્યસનોને દૂર કરનારો, ધીર્ય,
આચાર, ગંજીરતા, ઉદારતા, તથા ચતુરાશી પ્રાપ્ત થયેલો,
દમાયાચનપર્યંત ક્રોધવાલો, તથા સત્યગુણવાલો, પવી રીતના
ગુણોવાલો રાજા તાત્કાલિક રાજા કહેવાય છે.

પવી રીતે રાજાના ગુણો જાણવા.

હવે રાજાઁની શિક્ષાઁનું ધર્ષન કરે છે.

હે રાજન્ ! તમારે દેવ, ગુરુ, વિજ, કુલના જ્યેષ્ઠ મનુષ્યો તથા
લિંગધારીઁ ષટલાઁ શિવાય ધીજાઁને નમસ્કાર કરવો નહીં.
વહી હે રાજન્ ! તમારે લુપ્તી રીતે, તેમ કોઈની સાથે બેસીને
પણ ખોજન કરવું નહીં, તેમ શ્રાદ્ધખોજન ન કરવું, તથા ધી-
જાને ઘેર પણ ખોજન કરવું નહીં. અગમ્ય તથા જેનો સ્પર્શ કર-

नमस्कार करीने तथा छवित जगोए बेसीने देशना देवायायाद
 अवसर मेखरीने राजाए प्रजुने पूब्युं के हे जगयन् ! पूर्ये राजनी
 निनो मार्ग कोछे, केटखा जेदोवाखो तथा केयो बतावेखो छे ? ते
 जालवानी मने घडीज उत्कर्षा छे, माटे मरापर कृपा करीने ते आप
 प्रकशो ! केमके, महान् पुरुषो परार्थ करवामां तत्पर होय छे.

ते मांजडी प्रजुए कयुं के, हे मगधेश्वर ! तमो सांजखो
 आ काजुमां पेदेखा राजा श्रीरत्नजदेव प्रजु बण्यो छे. ते श्रीर-
 त्नजदेव प्रजु छोकोनुं हित करवामां तत्पर दत्ता, छने तेदखामाटे
 काजना दोरयी ग्यारे कष्टपट्टो फलोने आपतां बंध बयां,
 अने जरत केयना छोको सेयी छेरा आदिक दुःखोछी दुःखी
 बयां. मांर नेमनापर करणा टायीने प्रजुए पूर्येयी पावता आ-
 वरा पुग्गीपरमेने दूर करी, वणोअमोना गिनागो कयां, तेठना
 मेम्हातोनी विधि करी, सेती, व्यापार, तथा कारीगीरी आदिक
 एतदाते ब्याप्या, तेम राजागुने माटे नीतिमार्ग, तथा नगरनी
 रचना आदिदनी विधिछे बतायी, तेम आ छोक अने परजोक
 सेतरी मण्डी विद्याछे तथा गर्भे क्रियाछेने पण प्रगट करी.
 एतदाए नद निधानमांयी प्राग बण्यो नीतिधर्मादिक गर्भेने
 जगजग एषा नेमना पुन जरतबकीए नेमनुं यवन हृदयमां
 धरिने जगजगी स्थिति माटे बार आर्येदेो बनाय्या, के जेयी
 गर्भ प्रगट पुनगर्थोने छगर्भेन करवामां दत्ता अद. काजानरे भारे
 हेरो नद यका, अने मुरिधिनाय प्रजु आदिदना आंगमां मि-
 थ्यानिदुष्ट दिमा आदिदयी दुष्टिने बेंदो बनाय्या. ते बेंदोने
 मर्डीने छलम पूर्येयावोए अनेक प्रयो गय्या, के ते प्रयो आने
 पण पूर्येया दयन छे. ते प्रयोनों आचार छेने छोको मार-
 दानं प्रदने छे. मरी रीने हे मगधराज ! तमाग पेदेखा प्रधनो
 दत्ता दने दत्ता ?

પવી રોતે પેહેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર દીધાનાદ પ્રજાને બીજા પ્રશ્નનો જે ઉત્તર આપ્યો, તે કહે છે.

તેમાં પેહેલાં રાજા અને મંત્રિના ગુણો ઉપયોગી હોવાથી તે-
લેનું ઘર્ષન તથા તેલેને માટેનીજ કેટલીક શિલામણો કહે છે.
તેમાં પ્રથમ રાજાના ગુણોનું ઘર્ષન કરે છે.

સંપૂર્ણ અંગોપાંગવાલો, (ઉત્તમ) લક્ષણોથી પરિપૂર્ણ, રૂપાલાં
શરીરવાલો, અહંકાર વિનાનો, સ્વેચ્છાથી, યશવાલો, દયાવાળો, કલા-
ધાન, શુદ્ધરાજકુલમાં ઉત્પન્ન થયેલો, પૂર્વજોનું અનુકરણ કર-
નારો, વ્રણ પ્રકારની શક્તિવાલો, પ્રજાપર પ્રેમ રાખનારો, પ્રજાપર
અમલ કરવાને યોગ્ય, વ્રણે પુરુષાર્થોને તુલ્ય રીતે માપનારો, જ-
જાનાવાલો, યજ્ઞ પાલનારો, શુભ પુરુષો મારપાતે તપાસ રાખનારો,
દીર્ઘદૃષ્ટી, કાર્ય પાર પાડનારો, ઉદ્યોગી, શાસ્ત્રવિદ્યા અને શાસ્ત્રવિદ્યા
પ્રયત્નેમાં પ્રવીણ, દંડનીતિ અને કૃપાનીતિ યત્નેમાં સત્પર, હુદ્દ અને
ઉત્તમ યત્નેની લાંચ (રસાયત) નહીં લેનારો, ઉપાયથી રાગ્ય-
લક્ષ્મીને મેલવનારો, દાતાર, નિશ્ચયથી જય મેલવનારો, જ્યાયપર
પ્રેમ રાખનારો, જ્યાયને જાણનારો, ધ્યસનોને દૂર કરનારો, ધીર્ય,
આચાર, ગંજીરતા, ઉદારતા, તથા ચતુરાઈથી જીવિત થયેલો,
દમાયાચનપર્યંત ક્રોધવાલો, તથા સત્યગુણવાલો, પવી રીતના
ગુણોવાલો રાજા તાત્કાલિક રાજા કહેવાય છે.

પવી રીતે રાજાના ગુણો જાણવા.

દે રાજાનું શિક્ષાનું ઘર્ષન કરે છે.

દે રાજન્ ! તમારે દેવ, ગુરુ, બિજ, કુલના જ્યેષ્ઠ મનુષ્યો તથા
લિંગધારી ઇંદ્રિયલાલે શિષ્યાય બીજાનું નમસ્કાર કરવો નહીં.
યહી દે રાજન્ ! તમારે પુણી રીતે, તેમ જોડની સાથે ઘેસીને
પણ જોડન કરવું નહીં, તેમ આજ્ઞાજોડન ન કરવું, તથા બી-
જાને ઘેર પણ જોડન કરવું નહીં. અગમ્ય તથા જોડો સ્પર્શ કર-

वो लायक नहीं एवी स्त्रीनो संग करवो नहीं, तेम बीजाए पेहेरेलुं वस्त्र के आच्छादन पहरेलुं नहीं. तेम परनी शय्यापर अने परना आसनपर सुबुं बेसबुं नहीं. तेम परना पात्रमां सर्वथा प्रकारे जोजननो त्याग करवो.

एक गुरुशिष्याय बीजाने पोतानां खास आसनो, तथा बाह्यो छपयोग माटे आपवां नहीं. कांजी सरलुं तुच्छ, कोदेलुं, यवनुं, तथा तेलवालुं जोजन करबुं नहीं, तेम पांच जातिना छंडबर फलो खावां नहीं.

एवी रीते राजाठे माटेनी शिक्षामण जाणवी.

हवे राजाठने माटे नीतिशिक्षानुं वर्णन करे ठे.

हजारो गमे अपराधो कर्मा होय, तो पण राजाए, स्त्री, ब्राह्मण, तथा तपस्वीने बंधन करबुं नहीं, तेम तेठनां अंगने राजाए जेदबुं नहीं, अने तेठने देशपार पण करवां नहीं. देव, ब्राह्मण, गुरु तथा खीगधारीठने हमेशां छठीने मान आपबुं. धर्म, अर्थ अने कामने, परस्पर जेम विरोध न आवे, तेवी रीते सेववा, तथा दणदण प्रते सर्व प्रजानुं स्मरण करीने तेनुं पोषण करबुं. मंत्रीठ तेम बीजा कारजारीठ जो प्रजाने दुःख देता होय, तो तेठ तरफ राजाए दणदण प्रते दृष्टि राख्या करवी, अने तेमां पित्रबुद्ध प्रमाद करवो नहीं. यखी हे राजन् ! तमारे कोरने खोजवी, क्रोधवी, के अजिमानवी दंडवा नहीं, गुन्दाने अनुसारे योग्य शिक्षा करवी. हमेशां आग्रसनो त्याग करीने नीतिपूर्वक जंघारनी वृद्धि करवी, तेम नीतिपूर्वक प्रजानुं पावन करीने राज्यनुं हित चिंतवबुं. यखी पोतानुं हित इच्छनार राजाठे कदापि पण नीतिमार्गने तजवो नहीं. केमके, न्यायविनानो राजा आ लोक अने परलोकमां पण दुःखी थाय ठे. कसुं ठे के, “दुष्टोने दंड आपयो, स्वजनोनी पूजा करवी, न्यायपूर्वक जंघारनी वृद्धि

કરવી, નિષ્પદપાતિ થવું, અને શત્રુથી રાગ્યનું રક્ષણ કરવું ”
 એ પાંચ યજ્ઞો રાજાઈ માટે કહેલા છે. અંગરક્ષકો, નાગરો, મં-
 ત્રિય, કોટપાલો, રમોડચા, તથા ધારપાલો, એવા માણસોને
 કરવાં, જે એ માણસો હમેશાં વંદાપરંપરાથી ચાલતા આવે છે. યાત્રી
 રાજાએ શિકાર, ઝુગાર, વેશ્યા, દામીગમન, પરસ્ત્રી, મદિરા, વધ-
 નની કઠોરતા, તથા સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો, પોકટ કોડ્ડને કપ્પ
 નો દંડ કરવો નહીં, ઘણાં ગીતો કે વાજિત્રો સાંનલયાં નહીં,
 હમેશાં ધારંવાર નાટકો જોવાં નહીં, તેમ હમેશાં દિવસે નિદ્રા
 કરવી નહીં, પરોદે કોડ્ડની નિંદા કરવી નહીં, ઘટલી જામનાં
 વ્યસનોનો ત્યાગ કરવો. તેમ મ્યાય અને અમ્યાયની પરીણ દીતની-
 રની વેઠે કરવી. ઘણી દે રાજન્ ! તમારે સ્ત્રીય, શત્રુય, નીચ
 માણસો, તથા અપરાધીય પ્રતે પદપાત કે છંદગ કરવો નહીં.
 દેવગુરુની સેવામાં, તથા પ્રજાનું પાલન કરવામાં મૂર્ખ અને દો-
 સ્ત્રી માણસોનો વ્યારે પણ વિશ્વાસ કરવો નહીં. પોષણ કરવા
 હાયક એવા માણસોનું પોષણ કરવાનું કાર્ય પરદસ્તે કરાવવું નહીં,
 સંપદા વસતે વેદેલી જવું નહીં, તેમ દુઃખ વસતે ધિર્યનો ત્યાગ
 કરવો નહીં. ઘણી દે રાજન્ ! તમારે વશને વિસ્તારનારાં એવાં
 શાસ્ત્રોથી, દાનોથી (ઘટલે દાનશાલાઈથી) પાણીના પયોંથી,
 જોજનશાલાઈથી, જિનમંદિરોથી તથા જલારાયોંથી સમસ્ત
 જમિને જરી મુકવી, શત્રુના વંદાજોને દેશપાર કરવા, અને મિત્ર-
 વર્ગનું પોષણ કરવું. ઘણી કળા પ્રકારની રાતિઈનું, ચાર પ્રકારનાં
 છપાયોંનું, સાત પ્રકારના રાગ્ય અંગોનું, તથા બે પ્રકારનાં વર્ગો-
 નું હમેશાં પ્રયાનપૂર્વક રક્ષણ કરવું. પ્રજુતા, સત્તાદ અને મેઘ
 એ બે પ્રકારની રાતિઈ જાણવી. સામ, દામ, દંડ અને ડોદ એ
 ચાર પ્રકારના છપાયો જાણવા. સ્વામી, દીવાન, મિત્ર, પંદાર,
 રાગ્ય, વિદ્યા, અને લખ્ખર એ સાત રાગ્યના અંગો છે. અને વેદ
 જગોએ પ્રકૃતિ ઘટલે મેઘીને પણ ક્ષાત્તમા અંગ તરિકે છેલેલ છે.

સંધિ, વિગ્રહ, વાહન, આસન, આશ્રય, અને વૈધજાવ એ ૭ ગુણોને રાજ્યના સ્તંભો કહેલા છે. પોતાની અને પરની અપેક્ષા વિનાજ સર્વ પ્રજાનું પાલન કરવું, કુટ્ટોને, પ્રજાને પીડનારાઈને, રાજ્ય લેવાની અજિલાપા રાખનારાઈને, દેવગુરુનો નાશ કરનારાઈને, શત્રુઈને, તથા ચોરોને રાજાએ પ્રાણ રહિત કરવા, તેમ છાંચ લાનારા કારજારીઈને હમેશાં દંડવા. વધારે શું કહેવું ? હે રાજન્ ! જેમ સર્વ પ્રજા હમેશાં સુખી રહે, તેમ કરવું, એવી રીતની નીતિશિદ્ધાને દૃઢતાથી ચિત્તમાં ધારણ કરવી.

એવી રીતે રાજાઈ માટેની નીતિશિદ્ધા જાણવી.

હવે મંત્રિજના ગુણો કહે છે.

કુલીન, કુશલ, ધીર, દાંનેશ્વરી, સત્ય બોલનાર, ન્યાયી, બુદ્ધિધાન, શૂરો, શાસ્ત્રોને જાણનારો, સર્વ વ્યસનોથી મુક્ત થપ્પો, દંડનીતિમાં ચતુર, પુરુષોના અંતરોને જાણનારો, સત્ય અસત્યનો તોલ કરનારો, અપરાધી યવા મિત્ર અને શત્રુપ્રતે તુલ્ય દષ્ટિ રાખનારો, ધર્મકાર્યમાં રક્ત, આગામિકાલનો વિચાર કરનારો, આસ્તિકતા આદિક ચાર પ્રકારની બુદ્ધિર્ભાવો, ૭૫ દર્શનોનો જ્ઞાત, ગુરુ દેવાદિકની ઉપાસના કરનારો, હમેશાના ચાલતા આવતા આચારમાં રક્ત થપ્પો, બીજાં કાર્યથી વિમુક્ત રહેનારો, હીનીરતા વિવેચનની પેટે ન્યાય અન્યાયને જોનારો, કુસક્રમથી ચાલતા આવતા રિવાજોથી રાજાને વાકેફ કરનારો, એવી રીતના ગુણોથી યુક્ત થપ્પો મંત્રિ રાજ્યની વૃદ્ધિ કરનારો થાય છે.

એવી રીતે મંત્રિના ગુણો જાણવા.

હવે મંત્રિમાટેની શિદ્ધા કહે છે.

ક્રોધથી, લોજથી, ચઢુંલખણથી, તથા અહંકારથી હમેશાં મંત્રિએ કુમાર્ગ પકડવો નહીં, અને હમેશાં (રાજ્યનું) હિતજ ચિંતવવું. બહી હે રાજન્ ! મંત્રિએ વ્યવહારની વાચતમાં કોઈનો

પણ પદપાત કરવો નહીં. હમેશાં પ્રજાનું શીરીતે હિત થાય ? તેવા ઉપાયોપરજ મનને ચોંટાડવું. વિચાર કરીને રાજ્યના અંગો, તથા ધરીઠ માટે મંત્રિણે એવા ઉપાયોને યોજવા, કે જેથી પોતાના સ્વામિના કાર્યની જરા પણ હાનિ થાય નહીં.

એવી રીતની મંત્રિમાટેની શિક્ષા જાણવી.

ઉપર જણાવેલા ગુણોને ધારણ કરનારા ગ્યારં રાજાઠને મંત્રિઠ હોય, સ્યારે રાજ્યમાં નીતિની પ્રવૃત્તિ થાય ઢે, અને શયુઠ આવી વદતા નથી. ઉપર કહેલી શિક્ષામણથી યુક્ત થયેલા રાજાએ માંગણીક યાજિત્રો સાંજણતાંજ પ્રજાતમાં જાણૂત થયું, તથા પંચ નમસ્કારનું સ્મરણ કરયું. પઢી પ્રાતઃકાલ સંબંધિ સપયું કાર્ય કરીને, જ્ઞાન કરી રાજાએ જિનાલયમાં જયું; સ્યાં ઇંચં પ્રકારં જિનજક્તિ કરીને, જો ગુરુ મહારાજનો યોગ હોય તો પરિવાર સહિત તેમની પાસે જયું; સ્યાં તેમને ઘંદન કરીને તેમની પાને ઘેમી સમતાપૂર્વક તેમના મુખથી ધર્મદેશના સાંજણથી. પઢી સર્વ રાજ્યચિન્દ સહિત, મંત્રિની સાથે રાજ્યસજામાં આવી રાજાએ મિંહાસનપર ઘેસયું. સ્યાં સેનાપતિ, કોટવાલ અને પોતાના ગુપ્ત માણસો આદિક રાજ્યકારજારીઠની રાજાએ મુલાકાત લેવી.

હવે અહીં પ્રસ્તાવના યોગથી, નીતિશાસ્ત્રોના વંદિતોએ આગમોમાં, તે સેનાપતિ આદિકનાં જે લક્ષણો અને કાર્યો કહેલાં ઢે તે કહે ઢે.

તેઠમાં પ્રથમ સેનાપતિનાં લક્ષણો કહે ઢે.

ચતુર, યદાસ્વી, મહાયજ્ઞાન, સ્વજાયથી હમેશાં કરદો, તેજસ્વી, માત્વિક ઘલવાલો, પવિત્ર, યયનાદિવની છીરીઠને જાણનારો, મ્લેષ્ટ જાણમાં પ્રવીણ, મ્લેષ્ટાદિકો પ્રતે દામ, દામ આદિક ઉપાયોનો ઉપયોગ કરનારો, વિચારપૂર્વક જાણ કરનારો, અવસરોચિત વચનને જાણનારો, મંત્રીર અને મધુરા શબ્દો

સંધિ, વિગ્રહ, વાહન, આસન, આશ્રય, અને વૈષ્ણવ એ ૭ ગુણોને રાજ્યના સંજ્ઞો કહેલા છે. પોતાની અને પરની અપેક્ષાવિનાજ સર્વ પ્રજાનું પાલન કરવું, હુણેને, પ્રજાને પીડનારાઈને, રાજ્ય સેવાની અજિલાપા રાલનારાઈને, દેવગુરુનો નાશ કરનારાઈને, શત્રુઈને, તથા ચોરોને રાજાએ પ્રાણ રહિત કરવા, તેમ ક્ષાંચ ક્ષાનારા કારજારીઈને હમેશાં દંડવા. વધારે શું કહેવું ? હે રાજન્ ! જેમ સર્વ પ્રજા હમેશાં સુખી રહે, તેમ કરવું, એવી રીતની નીતિશિક્ષાને દૃઢતાથી ચિત્તમાં ધારણ કરવી.

એવી રીતે રાજાઈ માટેની નીતિશિક્ષા જાણવી.

હવે મંત્રિઈના ગુણો કહે છે.

કુક્ષીન, કુશલ, ધીર, દાંનેશ્વરી, સત્ય મોલનાર, ન્યાયી, બુદ્ધિવાન, શૂરો, શાસ્ત્રોને જાણનારો, સર્વ વ્યસનોથી મુક્ત થપણો, દંડનીતિમાં ચતુર, પુરુષોના અંતરોને જાણનારો, સત્ય અસત્યનો તોલ કરનારો, અપરાધી એવા મિત્ર અને શત્રુપતે મુદ્દય દૃષ્ટિ રાલનારો, ધર્મકાર્યમાં રક્ષ, આગામિકાલનો વિચાર કરનારો, આસ્તિકતા આદિક ચાર પ્રકારની બુદ્ધિઈવાણો, ઊપ દર્શનોનો જ્ઞ, ગુરુ દેવાદિકની ઊપાસના કરનારો, હમેશના ચાલતા આવતા આચારમાં રક્ષ થપણો, બીજાં કાર્યથી વિમુલ રહેનારો, ક્ષીત્તીરના વિવેચનની પેટે ન્યાય અન્યાયને જોનારો, કુલક્રમથી ચાલતા આવતા રિવાજોથી રાજાને વાકેફ કરનારો, એવી રીતના ગુણોથી મુક્ત થપણો મંત્રિ રાજ્યની વૃદ્ધિ કરનારો થાય છે.

એવી રીતે મંત્રિના ગુણો જાણવા.

હવે મંત્રિમાટેની શિક્ષા કહે છે.

ક્રોધથી, ડાંઝથી, ઇર્ષ્યાપણથી, તથા અદંકાથી હમેશાં મંત્રિએ કુમાર્ગ પકડ્યો નહીં, અને હમેશાં (રાજ્યનું) હિતજ ચિંતવવું. વડી હે રાજન્ ! મંત્રિએ વ્યવહારની વાપતમાં કોઈનો

હવે સામાન્યથી સર્વ રાજકારજારીઠનાં લક્ષણો કહે છે.

ગુઝીન, ચતુર, શૂરા, શાસ્ત્રોને જાણનારા, સ્વામિજી, ધર્મમાં આસ્તાયાલા, પ્રજાનું હિત ઇચ્છનારા, સર્વ વ્યસનોથી મુક્ત થયેલા, પવિત્ર, નિર્લોચી, મમદૃષ્ટિ રાખનારા, પ્રજાનું રક્ષણ કરનારા, પરતી ઇપેક્ષાવિનાના, ગુરુપર જીક્ષ્ણા રાખનારા, પ્રિયવચનો ઘોષનારા, મહાન્ આશયોવાલા, મહા જાગ્યશાસી, હમેશાં ન્યાયધર્મમાં રજા થયેલા, પ્રમાદવિનાના, હમમુલા, અને પ્રાયે કરીને કીર્તિને પણ પાદનારા એવા રાજપુરુષોને યોગ્ય જાણવા.

અર્થે રીતે સામાન્યપણથી સર્વ રાજકારજારીઠનાં લક્ષણો કહ્યાં.

હવે સામાન્યપણથી સર્વ રાજકારજારીઠ માટે

શિક્ષા કહે છે.

પોતાના સ્વામિજી વિશ્વામ રાહી જે કાર્ય સોંપ્યું હોય, તેમાં પ્રમાદ નહીં કરતાં સ્વામિની ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવી. પ્રજાને દુઃખ આપવું નહીં, તેમ સ્વામિના કાર્યનો જંગ કરવો નહીં, ન્યાયથી છપ્પ મેલવવું, અને સત્ય માર્ગને તજવો નહીં. પ્રજાના ધનની અને નરપતિપણની ધાંઠા ન કરવી, અર્થે રીતે સર્વ રાજકારજારીઠનું પોતાની પરજ ધ્યાનમાં રાખવી.

અર્થે રીતે સામાન્યપણથી સર્વ રાજકારજારીઠ માટેની શિક્ષા જાણવી.

હવે દૂતનાં લક્ષણો કહે છે.

મીઠાં, છાટાં, સીલાં, અને કડવાં અર્થે રીતનાં વચનજેદોમાં દૂત ચતુર હોવો જોઈએ, ઉત્પાતિકી આદિક શુદ્ધિથી યુક્ત હોવો જોઈએ, તુરત કાર્ય કરનારો હોવો જોઈએ, ઘણી તે દૂત વિનયી, સ્વામિજી, ફક્ત સ્વામિના કાર્યમાંજ તત્પર, અને સધ-

હી જાણઈ જાણનારો હોવો જોઈએ. પ્રાયે કરીને દૂતકાર્યમાટે વિજો (બ્રાહ્મણો) લાયક ગણાય છે.

એવી રીતે દૂતનાં લક્ષણો જાણવાં.

હવે દૂતની શિક્ષા કહે છે.

દૂતે કદાપિ પણ ઘોગટ ઉતાવલ કરીને પોતાના સ્વામિને ઉત્સાહ આપવો નહીં, પરના પ્રમાદની અપેક્ષા કરવી નહીં, અને સત્યવાત નિવેદન કરવી. ઘણી હે દૂત ! તારે સર્વ જગોડ પોતાના સ્વામીના પ્રતાપની વૃદ્ધિ કરવી, તેમ અન્યના ખાવને જાણીને, તે ખાવ જો સ્વામિના અર્થને સાધનારો હોય તો તુરત તે સ્વામીને નિવેદન કરવો.

એવી રીતે દૂતની શિક્ષા જાણવી.

હવે તેઠં સર્વની વિનંતિ સમ્યક્ પ્રકારે સાંજણીને મંત્રિસહિત રાજાએ હિતાહિતનું વિવેચન કરીને જેમ વને તેમ વિશેષ પ્રકારે રાજ્યનું હિત કરવું.

इत्याचार्य श्रीहेमचंद्रविरचिते बौद्धचर्याशतपथे कुमारपात्र मुमुक्षुषिते श्रीअर्हमतीतिशास्त्रे जमिका चूपाखादि गुणवर्णनो नाम प्रथमोऽधिकारः समाप्तः ॥ श्रीरस्तु ॥

जगन्नाथं जिनं चैवा--क्षुत लक्ष्म्योर्जितमन्नम् ॥

प्रत्यूहनाशने दक्ष, मजितं समुपास्महे ॥ १ ॥

અર્થ-જગતના સ્વામિ, તથા અક્ષુત લક્ષ્મીથી તેજસ્વી કાંતિ-
યાત્રા, અને વિઘ્નોનો નાશ કરવામાં ચતુર એવા શ્રીઅજિતનાથ
પ્રજુની હું ઇપાસના કરું હું.

હવે પૂર્વના અધિકારમાં જે હિતાહિતનું વિચારણ કહ્યું છે,
તેના સંબંધમાં નીતિના પ્રવર્તનરૂપ રાજાનું કાર્ય કહે છે.

ત્યાં આદિમાં રાજાએ ક્યાં, કેવી રીતે અને કોની સાથે વિ-
ચાર કરવો ? તે કહે છે.

રાજાએ એકાંત સ્થાનકમાં રહીને સ્વસ્થ થઈને સમતાપૂર્વક મંત્રિભંડની સાથે વિચાર કરવા બેસવું. કહ્યું છે કે, રાજાભંડના મંત્રોનો અને કાર્યોનો ખેદ થઈ જાય, માટે વિચાર કરવાની જગોપરથી સપડા મંત્રજેદકોને દૂર કરવા. એવી રીતે વિચાર કર્યાવાદ નીતિ પૂર્વક રાજ્યનું હિત કરવું. હવે તે નીતિ કેટલા પ્રકારની છે ? તે કહે છે.

યુદ્ધનીતિ, દંડનીતિ અને વ્યવહારનીતિ એમ ત્રણ પ્રકારની છે. તેમાં પહેલી યુદ્ધનીતિનો અવસરે સ્વપ પડે છે, અને પાઠ-લની વચ્ચે નીતિઈ હમેશને માટે ઉપયોગી છે.

હવે અહીં ઉદ્દેશ નિર્દેશથી યુદ્ધનીતિના વર્ણનનો પ્રસ્તાવ હોવાથી, (તેમાં અંતર્ગત રહેલા) સંધી આદિક ગુણો ઉપયોગી હોવાથી તેનું સ્વરૂપ કહે છે.

સંધિ, વ્યવસ્થા, ધંર, વિગ્રહ, શત્રુની સન્મુલ્લગમન, પાહન, ઉપેક્ષા અને આસન (એ યુદ્ધનીતિના અંગો છે.)

પોતાના લશ્કરના બે પાગો કરીને જે સ્થાપવા તે “ દૈધ ” કહેવાય છે, અને ઘીજા ઘણવાન રાજાનો જે આશ્રય લેવો તેને “ સંશ્રય ” કહેવો છે.

એવી રીતના ઠપ ગુણોને રાજાએ હમેશાં ચિંતવવા, તથા સમયને અનુસરી તેને વિધિપૂર્વક યોગ્ય અગોએ ગોઠવવા.

કંડક પણ લાલાણપૂર્વક પરસ્પર ઉપકારના નિયમબંધનની જે વ્યવસ્થા કરવી તેને “ સંધિ ” કહે છે. તે સંધિ બે પ્રકારની છે. સત્યસંધિ અને કપટની સંધિ. કહ્યું છે કે, સત્યસંધિ તેને કહીયે કે, તેમાં કહેલી (યા લાલેલી) ચાલત પ્રમાણે ચાલવું, અને કપટ સંધિ તેને કહીયે કે, તેથી છાલવું ચાલવું.

સ્વાર્થને માટે અશ્વયા મિત્રને માટે કેટલીક સેના સહિત કિલ્લામાં રહેવું, અને પોતાના સૈન્યના જે બે પાગો કરવા તેને “ દૈધ ” કહે છે. શત્રુ તરફથી સંકટ આવતી વેળાએ સહાય

મેલવવાની ઇચ્છાથી, દુઃખને દૂર કરવા માટે વીજા વલ્લવાન રાજા-
ની જે સહાયતા લેવી તેને “ સંશ્રય ” કહે છે.

હવે તે ગુણોને શ્રવસરોચિત યોગ્ય સ્થાનકે જોડવા, તે દે-
લાડે છે. રાજાએ આગામીકાલના શુભ ફલની પ્રાપ્તિમાટે અદ્ય
દાનિને સહન કરીને પણ તુરત સંધિ કરવી. વધી રાજાએ વિચા-
રવું કે, પોતે જો વલ્લવાન મંત્રિશ્રાદિકથી યુક્ત હોય, અને પો-
તાનું સામર્થ્ય હોય તો લડાઈ કરવી. શત્રુના લડકરને હતાવવા-
માટે જો પોતાને પુષ્ટ જાણે, તોજ રાજાએ શત્રુની સન્મુલ્ક જવું.
જો શત્રુ વલ્લવાન અને હુર્ધર્ષ જણાય તો રાજાએ લડકરના થે
જાગો પાત્રીને મમતાથી કીણામાં રહેવું. વધી કદાચ તે કિણામાં
પણ જો પોતાનું રક્ષણ થઈ શકે તેમ ન હોય તો, વલ્લવાન અને
ધર્મિષ્ઠ રાજાનો તુરત આશ્રય લેવો. તે વલ્લવાન રાજાપ્રતે પણ જો
શંકા થાય તો, તેને પણ તમચો, અને નિઃશંક થઈને યુદ્ધજ ક-
રવું. કહ્યું છે કે, “ રણમંથામમાં જય થયાથી લક્ષ્મી મલે છે,
ગુણુ થયાથી દેવાંગનાં મલે છે, એમ વિચારિ આ દશનંતુર
કાપાને માર્યક કરવી.”

હવે સામ આદિક ચારે ઉપાયોનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે.

નિષ્ઠ વચનોથી જે કાર્યોની નિદ્ધિ કરવી, તેને “ મામ ”
કહે છે. દાન દેડને કાર્યોની નિદ્ધિ કરવી તે “ દામ ” કહેવાય છે.
શત્રુના અધિકારીને પોરવા તે “ જેદ ” કહેવાય છે. અને જેક
વધ કરવો તે “ દંદ ” કહેવાય છે. આ ચારે ઉપાયોનો અનુક્રમ
ધ્યાનમાં રાખવો. આદરમત્કારવાણાં વ્રીતિ ત્રેણાં વચન આદિકથી
જાન કરવાના ઉપાયને “ મામ ” કહે છે. મુવર્ણ, હાથી પોરવા
તથા રથ આદિકના દાનપૂર્વક જે કાર્યને માધવું તે “ દામ ”
કહેવાય છે. હવ્ય આદિકનો લોભ દેખાડીને અથવા ચતુરાઈ
પ્રદેશાં વચનોથી શત્રુના અમાત્ય આદિકોને પોરવા તે “ જેદ ”
કહેવાય છે. ધનને દહવું, તથા વધ વંધન કરવાં, તેને “ દંદ ” કહે છે.

हवे साम, दाम, अने जेदधी जो कार्यनी सिद्धि धाय तो युद्ध न करवुं, अने जो तेम न बने तो युद्ध करवुं, एवं देखाडता थका कहेवे.

जो शत्रुठने साम, दाम, अने जेदधी जीती शकाय, तो राजाए कदापि पण युद्ध करवुं नहीं. युद्ध करवामां जय तो संदे-हवालो होय ठे, माटे ते सामादिक उपायो होते ठे, तेठने त-जीने एकदम युद्ध करवुं नहीं.

हवे ते सामादिक त्रणे उपायोधी पण जो कार्यनी सिद्धि न धाय, तो तेणे शुं करवुं ? ते हवे कहे ठे.

पेहेलां तो राजाए शत्रुना पण, घ्यूह एटले युद्ध रचना, ते रचना संवेधि बुद्धिना जापो, अने आयवा जवाना मार्गनी प-रीक्षा माटे मनोहर बुद्धिवाला चतुर दूतने मोकलवो. ते दूते पण शत्रुपासे जइ प्रथम मधुरवाक्यधी बोलवुं, तथा पढी (अनुक्रमे) खाटां अने कड्यां घबनो बोलवां. ते साथे ते दूते (शत्रु राजा-ना अने सेना कारजारीठना) आकारोधी, तेठना घबनोधी. तथा तेठनी चेष्टाठधी, तेठना मनना अतिप्रायोने जाणवा; तेम तेठनी बुद्धि, कला, तथा आयवा जवाना मार्गोनी पण बा-रीकीधी परीक्षा करधी, अने त्वारबाद तुरत पाढा पढीने म-पढी हकीकत ते दूते पोताना स्वामिने यथार्थ कही संजलायधी.

पढी दूत मारपत ज्यारे एम खबर मले के, शत्रु छडवाने तैयार ठे, त्वारे राजाए उत्तम मंत्रिठ साथे मलीने (युद्धमाटे) विचार करयो. त्वारबाद राजाए सेवी गोठयण करधी के, जेधी सेनानो घणो नाश न धाय, अने कोइक एयो नीतिनो मार्ग शोधयो के, जेधी शत्रु संतोष पामे. त्वारबाद कोइ पण इलाजधी ज्यारे शत्रु रणसंग्रामनो आग्रह न तजे, त्वारे परस्पर मुइयता जोइने राजाए छडाइ माटे तैयार थवुं. बलवान राजानी साथे बलवानना आश्रयविना छडवुं नहीं, अने सेवी रीतना युद्धधी प्रायें करीने हमेशां जय धाय ठे. पोताधी निर्यस राजानी साथे

राजाए पोते सन्मुख जइ युद्ध करवुं नहीं, कैमकं, तेवाने जीत-
वायी कइं यश मलतो नयी, अने पराजय अवाची उलटी छपु-
ता थाय ठे. (तेवा निर्बल राजाने जीतवामाटे सेनापतिने मोकल्यो.)
हवे राजाए युद्धमाटे क्यारे प्रस्थान करवुं? ते कहे ठे.

पोताना राज्यनी रक्षामाटे उत्तम प्रधानने, तथा (केदलीक)
सेनाने राखीने, तथा पोताना संबंधिठने अत्यंत संतोपीने, वा-
हन, हथीआर तथा बखतर आदिकनी सामग्री करीने, अने
शांतिकार्यसहित देवगुरुनी पूजा करीने, उत्तम मुहूर्त तथा उ-
त्तम शुक्ल जोड़ने, काखादिकपर ध्यान राखीने मागसर आदि-
क सात मासनी अंदर राजाए युद्धमाटे प्रयाण करवुं. (अहीं
मागसर आदिक सात मासो कहेवायी युद्धमाटे चतुर्मासनो नि-
पेध कर्यो. अने मुहूर्त तथा शकुन आदिकनो विचारतो निमित्त-
शास्त्रथी जाणी छेवो.) एवी रीते मंत्री, सामंत, उत्तम मित्रो
निमित्तीया, उत्तम वैद्यो, तथा जंडारी, आदिकथी युक्त यइने
चतुरंगीसेनासहित, पगळे पगळे वैपधारी गुप्तपुरुषोथी बाकेफ
थइने, आगख प्रयाण करता माणसोथी शोधन कराएछा मार्गे
राजाए समतापूर्वक जवुं. आवता जता चाकरपर, तथा गूढ ज-
किआछा मित्रनो पण (ते समये) राजाए विश्वास करवो नहीं.

हवे चार वाजुथी जो (शत्रु तरफनो) जय होय तो राजाए
दंडच्युहथी गमन करवुं, पाठखनी वाजुथी जय होय तो अनी-
च्युहथी गमन करवुं. पार्श्वजागनी वाजुथी जय होय तो तार्श्य
थने शूकरच्युहथी गमन करवुं. मुखना जागथी जो जय होय
तो मकरच्युहथी प्रयाण करवुं. अग्र जागमां जो जय होय तो
राजाए सूचिच्युहथी प्रयाण करवुं, तथा पडी जे वाजुनो जय
होय, ते वाजुए छइकरने विस्तारवुं. हमेशां राजाए पद्मच्युह र-
चीनं निवास करवो. थने सेनापति, तथा छइकरी अमलदारोए

ધારે તરફથી તેની રહા કરવી. અગાડીના જાગમાં લશ્કરી અમલદારે રહેવું, ઘણે રાજાએ, તથા પાઠલના જાગમાં સેનાપતિએ રહેવું. ઘણે બાજુએ હાથીઠં, પઠી ઘોડા, તથા પઠી પાલા એવી રીતે દંડાકાર વ્યૂહ જાણવો. અગાડીના જાગમાં સૂક્ષ્મ, તથા પાઠલથી વિસ્તારવાણો, તેને શકદવ્યૂહ જાણવો. તેથી છલટો તે મ-કરવ્યૂહ જાણવો. મોતીની માણની પેઠે જોડાઈને બાલવું, તે સૂ-ચીવ્યૂહ જાણવો. ઘણે રહેલા રાજાને ધારે બાજુથી વલયને આ-કારે ધીંટી લેવો, તે પદ્મવ્યૂહ જાણવો. એવી રીતે અવિઘ્નિત પ્ર-યાણથી સીમાના અંતજાગસુધી જઈને રાજાએ પડાય નાંખવો.

હવે તે લશ્કરનો પડાવ ક્યાં નાંખવો ? તે કહે ટે.

જ્યાં જલાશયો, તથા ઘાસ, તથા ધાન્ય ઘણું હોય, અને ઇંચી ટેકરીઠં મુક્ત હોય તેવી જગ્યાએ રાજાએ લશ્કરનો પડાવ નાંખવો.

પઠી શું કરવું ? તે કહે ટે.

પડાવ નાંખ્યાબાદ જો હજુ શત્રુ ન આવી પહોંચ્યો હોય, તો પ-રીને સેના મનનો અગ્નિપ્રાય જાણવા માટે તેની પાસે પોતાનો દૂત મુકવો. તેમ કર્યાબાદ શત્રુ જો લડવામાટે સંયાર થયેલો જણાય, તો રણજમિને સાફ કરવી, કે જેથી સૈન્યની ગતિ સ્વચ્છાચ્છામાન થાય નહીં. જયને નહીં ગણકારનારા એવા ઉત્તમ પુરુષોથી અધિષ્ઠિત થયેલા નિપુણ ગુપ્તમોને સંવેતસહિત યુદ્ધના સ્થાનમાં રાજાએ રા-ખવા. (નય દાઘીઠં; નય રથો, સપ્તાવીસ ઘોડાઠં, અને પસ્તા-લીસ પાલાઠં, પટલી સંસ્થાસહિત રક્ષણ કરનાર સૈન્યના સ-ગુદાયને “ ગુપ્ત ” કહે ટે.) અને તે ગુપ્તે કરેલા રાંચ, જેરી તથા પટલ આદિકના રાખ્દાનુસારે, સેનાનું યુદ્ધસમયે અવ-સ્થાપના તથા અપસરણ (પાગ હલવાપાતું થાય ટે.)

હવે યુદ્ધસમયે રાજાએ દેવ, ગુરુ તથા શસ્ત્રોને, પૂજીને, ગુજ મુકનો લેઈને, તથા સર્વથા પ્રકારે યોજાઈને સંતોષીને, પ્રયાણના

યાજિત્રોપર સ્પૃહા રાખીને, વચ્ચે પેદેરીને, રાજ્યચિન્હોમણિત જ-
યદસ્તીપર ચડવું, તથા આમપામ નજર નાણીને તપામવું કે, પો-
તાનું લડકર કયા વ્યૂહમાં ગોઠવાયું છે ? રણમંગ્રામમાટે પૂર્વ
દિશા ઉત્તમ છે, માટે સંન્યનું મુખ તે દિશાતરફ રાખવું. વચ્ચી
તે સમયે શત્રુના લડકરનો કેવી રીતે નાશ થાય ? તે વિચારિને
ચક્ર, સાગર આદિકવ્યૂહની રચનાપૂર્વક પોતાના સંન્યને ગોઠ-
વવું. યુદ્ધસમયે જેમ વને તેમ થોડાઠને મારી ઘણામાથે લડવું,
અને તે સમયે વનતાંસુધી વજ્રવ્યૂહ અથવા તો સૂચિવ્યૂહથી લડવું.

હવે ક્ષેત્રવિશેષ તથા શસ્ત્રવિશેષ યુદ્ધનું સ્વરૂપ કહે છે.

લાઠા લઘૂચઢાવિનાની રણજૂમિપર તલવાર તથા જાણાં આ-
દિક શસ્ત્રોથી લડવું; (તેમાં પણ) વિપમજૂમિપર હાથીઠંથી
લડવું, તથા સમજૂમિપર ઘોડા અને રથોથી લડવું. જાઢીવાઢી
રણજૂમિપર વિશાલ સ્થાનનો આશ્રય લેઈને ઘણોથી લડવું. તે
વિશાલ સ્થાનમાં ઇજતી થયેલે દસ્ત પ્રમાણથી વધે પગોને વિસ્તારવા.

હવે શૂરતાના અજિમાનયાલા, તથા વલ્લવાન યોદ્ધાઠને રા-
જાણ સંન્યના અગાડીના જાગમાં રાખવા, અને તેઠને વંદિઠ
મારફતે વીરરસપૂર્વક ઉત્સાહ આપવો.

અગ્નિ આદિક માંત્રિક શસ્ત્રોને દૂર કરવામાટે રાજાણ વારુ-
ણાદિક શસ્ત્રોનો ઉપયોગ કરવો. વચ્ચી રાજાણ તે યોદ્ધાઠના
(રણસંગ્રામમાટે) હર્પિતપણાની તથા લીનતાપણાની પરીક્ષા ક-
રવી, તેમ તેઠની ચેષ્ટાની તથા તેઠના વિપરીતપણાની પણ પરી-
ક્ષા કરવી. અત્યંત રુદ્ધ, ઝેર ચઢાવેલાં, તથા પથ્થર અને માટી
આદિકનાં કૂટ હથેલીઆરોથી અને અગ્નિથી તપાવેલાં હથેલીઆ-
રોથી પણ રાજાણ લડવું નહીં. સર્વ પ્રકારનાં શસ્ત્રો અને વાહ-
નોથી નીતિપૂર્વક લડવું અને શત્રુજો અનીતિથી લહે, તો પછી
રાજાણ સમયોચિત કરવું. વચ્ચી તાપસ, બ્રાહ્મણ, હથેલીઆરવિ-

નાનો, વીકળ, નાશતો, દુઃખી થયેલો, નપુંસક, નમ્ર, હાથ જોડી
 ઊઠો રહેલો, નહીં છડતો, નિર્જિત થયેલો, રોગથી પીડાયેલો.
 શરણે આવેલો, મુલમાં ઘાસ (નૃણ) ધારણ કરનારો, અને ઘરે
 આવેલો એટલા માણસોને રાજાએ મારવા નહીં. જે શત્રુ રાજા
 નહીં છડતાં કેવલ કિલ્લામાં ખરાઈ વેસે, તેને ઘેરી લેવો, અને
 તેની અંદર રહેલા માણસોને ધાન્ય તથા જલથી પીડવા.
 (એટલે) ઘાહારથી તેમાં જતા ધાન્ય અને જલનો અટકાવ ક-
 રવો.) પત્ની તેના કિલ્લાને તથા તેના તલાવને તોડીને શત્રુને
 ચલરહિત કરવો, તથા તેના સોવતીઠને મારવા. વહી તે શત્રુ
 રાજાના મંત્રિ આદિક સપલા કારજારીઠને, તથા તેના ધુડુંબી-
 ઠને (જ્યોત્સનાદિકની લાલચથી) પોતાના પદ્મમાં લેવા, અને હ-
 સ્તમ મુદૂર્ત જોડને રાજાએ ત્યાં પોતાની આજ્ઞા પ્રયર્તાવવી. પત્ની
 દેવગુરુની પૂજા કરીને, તથા ધણું દાન દેડને, શત્રુ રાજાના પૂ-
 ર્વના સેવકોને અજયદાન આપવું. પત્ની સામાન્યરીતે સર્વ કાર-
 જારીઠના મનની પરીક્ષા કરીને તે શત્રુ રાજાનો કોઈ સંબંધિ,
 કે જે પોતાની આજ્ઞા માનવામાં સત્પર હોય, તેને ત્યાં ગાદીપર
 બેસાડવો. વહી તે નવીન રાજાને ઇનામ આપી સંતુષ્ટ કરવો, તથા
 પત્ની સલાહના લક્ષતપૂર્વક ત્યાં પોતાની આજ્ઞાને સ્થીર કરવી.

હવે જીત થયાવાદ પરાક્રમથી મેલવેલું હવ્ય રાજાએ યોજા-
 લેને કેવી રીતે આપવું? તે કહે છે.

જીત થયાવાદ જે જે યોજાએ, ધાન્ય, ચકરાં, ગાયો, તથા
 ખેંસો આદિક જે કંઈ (હુંટમાં) મેલવ્યું હોય, તે તે યસ્તુઠ તે
 તે યોજાને આપી દેવી. વહી જે મુજટોએ પોતાના પરાક્રમથી
 રણસંપ્રામ પાલે, રથો, ઘોડા, હાથી, અમૂલ્ય રત્ન, મુવર્ણ, તથા
 સ્ત્રીઠ મેલવેલી હોય, તે સપણું તેઠણ રાજાને ગમર્પણ કરવું. એવી
 રીતે પૂર્વે કહેલી રીતિપ્રમાણે જય મેલવીને, તથા પોતાના યજ્ઞનો

વિસ્તાર કરીને, જીતના વાજિત્રોના શબ્દોથી દિશાઝંને વેહેરી કરીને, હર્ષ મંગલપૂર્વક રાજાએ પોતાના નગરમાં પ્રવેશ કરવો.

एवी रीते अर्ही सामान्य प्रकारे युद्धनीतिनुं वर्णन कर्तुं, तेनुं विशेष प्रकारनुं वर्णन बुद्धिमानोए महाशास्त्रथी (एटखे बृहद्दर्हन्तीति नामना शास्त्रथी) जाणी खेवुं.

एवी रीते युद्धनीतिनुं प्रकरण समाप्त थयुं.

हवे अनुक्रमथी प्राप्त थएला दंडनीति प्रकरणनो प्रारंभ करेते.

प्रणम्य परया प्रसया, संजवं श्रुतसंजवम् ॥

प्रजानामुपकाराय, दंडनीतिः प्रवक्ष्यते ॥ १ ॥

અર્થ- હરકૃષ્ણ જાણેથી શ્રી સંજવનાથજી પ્રભુને નમસ્કાર કરીને, પ્રજાના ઉપકારમાટે હવે દંડનીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

જનશાસ્ત્રોમાં દંડનીતિ સાત પ્રકારની કહેલી છે. હાકાર, માકાર, ધિકાર, પરિજાપણ, વંધન, કેદલાનું, અને અંગઘેદન એ માત્ર પ્રકારની દંડ નીતિ છે. તેમ યહી નીતિ શાસ્ત્રોના પારંગામીઠણ હમ્ય દંડને સાથે લેઈ આઠ પ્રકારની પણ કહેલી છે. (પરિજાપણ એટલે “ નહીં જવું ” इत्यादिक यचनो आदेपथी कहेपां) સ્થાનાંગમૂત્રમાં પણ કહ્યું છે કે,

“ सप्तविदादंडनीश्च पण्णा, तं जहा, हकारे । १ । मकारे । २ । धिकारे । ३ । परिज्ञासे । ४ । मंडलीबंधे । ५ । कारागारे । ६ । उविघेदे अ । ७ ।

(અહીં ઊવિઘેદ એટલે ઉપગ્રહણથી યધાદિકને પણ જાણી લેવું)
एवी रीतनी दंडनीतिनो, अपराधीतना अपराधना प्रमाणमां राजाए उपयोग करवो.

हवे ते माते प्रकारनी दंडनीतिठमांथी पेहेली प्रण (एटखे

હાકાર, માકાર, અને પિકાર) નીતિઠ પૂર્વે શ્રી રાજનદેવ પ્રભુની પેહેલાં યુગલીઆંઠને કાઢના દોષથી દેના કરતા જોડને ઘુઝ-કરોપ પ્રવર્તાવેલી હતી. અને ચીજી દંરુનીતિઠ જરત મહારાજથી ચાલેલી છે. માટે એવી રીતે દંરુનીતિ કાઢાનુમારી છે, એવો નિ-ધય થાય છે. અને તેથીજ ઇપસદ્દાથી ઇવ્યદંરુ, ક્રાતિદંરુ (પટલે ક્રાતિવહાર મેલવો) અને તામનાદંરુ આદિક ની-તિઠ પ્રહણ કરાય છે, અને તે સર્વ દંરુનીતિઠને દેના કાઢને અનુસરીને ઇપયોગમાં લેવાથી સાધ્ય વસ્તુની મિદ્ધિ દેનારી થાય છે. કાલું છે કે,

યથાપરાર્થ દેશં ચ, કાલં ચલમયાપિ યા

ધ્યયં કર્મ ચ પિત્તં ચ, દંરુ દંટ્યેયુ પાતયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ—જેવો અપરાધ, જેવો દેશ, જેવો કાલ, જેવું ઘણ, જેવું સરથ, જેવું કાર્ય, અને જેવું ઇવ્ય, તેને અનુસરીને અપરાધિઠને દંરુ કરવો.

હવે ત્યાં પ્રાહ્મણને “માકારનો” દંરુ દેવો, દ્વિવિય અને વૈશ્યને “હાકારનો” દંરુ દેવો, તથા શૂદ્ર માત્રોને “પિકારનો” દંરુ દેવો, અને શાકીના દંરુ ચારે વર્ણોને માટે છે.

એવે ધર્મી તે દંરુનીતિનો અપયાદમાર્ગ કાઢે છે.

સ્ત્રી, પ્રાહ્મણ, તથા તપસ્યી જોકે મોટો અપરાધ કરે, તો પણ રાજાએ તેઠનાં જંગમો હેદયાં નહીં, તેઠનો વધ કરવો નહીં, તથા તેઠને દેશનિકાલ કરવાં નહીં. (આ મ્હોજનો ઘણી એવો પણ અર્થ થઈ શકે છે કે, તેઠનાં જંગમો હેદયાં નહીં, તેમ તેઠનો વધ કરવો નહીં, પણ તેઠને દેશનિકાલ કરવા.)

ધૈર્ય થઈને જો માંગ થેથે, તથા જુઝું મુલર્થ થેથે, તો રાજાએ તેના ઇપોગનું હેદન કરી તેનો દંરુ કરવો.

મનુષ્યના માણે દરનાર માણને જોરથી પેડેડ દંરુ કરવો.

तथा गाय, हाथी अने छंट आदिक मोटां प्राणीजनों नारा कर-
नार माणसने तेथी अरधो दंरु करवो.

हुडमाणीनो नारा करनार माणसने बसोनो (पटसे ते समये
ते राजमां चाखता बसो मिकाजोनो) दंरु करवो, हरिण अने
पक्षिजनों विघात करनार माणसने पचासनो दंरु करवो.

बकरा, गाम्बर, अने गधेरानो घात करनार माणसने पांच
मामनी (पटसे तेदसी मुदत सुधीना केदरानानी) सजा
करवी, कुतरा अने सूकरनो विनाश करनार माणसने ये मासनी
मजा करवी.

ब्राह्मण जो अन्नदय वस्तु गाय, तो तेने उत्तम दंरु करवो.
(उत्तम दंरु कोने कहेवो ? तेनुं खरुण आगच्छ जणावरो)
हरिण जो अन्नदय वस्तु गाय तो तेने मध्यम दंरु करवो, पंथ
जो अन्नदय वस्तु गाय तो तेने जघन्य दंरु करवो, तथा शूद्र
जो अन्नदय वस्तु गाय तो तेने तेंथीपण अरधो दंरु करवो.

राजानो आक्रोश करनार, तथा तेनुं बुरे बोझनार, राजदर-
बारी (शान्ती) यात्रेने प्रगट करनार, राखना गजानाने
मुंदनार, तथा राजानी मामे बनार पटवा माणगनी गीज चेदी-
ने तेने देवानिघात करवा. तेम (वगार पर्यायनगीण) राजानी
मट करनार माणसने उत्तम दंरु देवो.

तेजनी गीज वदनावा कथंकरा हरथी, तथा राजा मरणथी
यत्र दंडना त्रयथी, जार पुरवने पण (पटसे गोतानी स्त्रीमात्रे
आरो अरदाह गणनार याने पण) ते " थोर " कहे मेया पुर-
वने दंरुवनेतो दंड करवो.

सुंख छेद. धन संपादन करी, जे कार्तारी थोरने अने जार
दुरादरे (मजा नही करवा) नोडी मेउं, ते कार्तारीने छपा
बंदेवो गहवरी अउ गणो दंड करवो, तेम उत्तम दंड पण करवो.

छांरो दोहन्य माणसतो पांचसोनो दंड करवो, तेने गड

હોવા ઘટાં બ્રાહ્મણનો ઘેપ છેડે આજીધિકા ચલાવનારને આવ-
સોનો દંડ કરવો.

પોતે હાર્યા ઘટાં પણ અજિમાનથી જે એમ માને કે, હું જીત્યો
હું, તે માણસને રાજ્યધારમાં લાવીને બેવડો દંડ કરવો.

અન્યાયથી કરેલા દંડથી પ્રાપ્ત થયેલા ધનનું શું
કરવું ? તે કહે છે.

કોઈ કારણસર રાજાએ જે જે અન્યાયથી દંડ કરેલો હોય,
તો તે દંડથી પ્રાપ્ત કરેલા ધનને ત્રીશગણું કરીને શુદ્ધ માર્ગે તે
ધન खरची નાંખવું.

હવે સજાના બેદો કહે છે.

પેટ, ઉપસ્ય, ઝીજ, હાથ, કાન, હૃદય, શરીર, પગ, નાશિકા,
અને બહુ યવી રીતે દશ પ્રકારનાં દંડનાં સ્થાનકો છે.

શરીરના જે અવયવનો જે માણસે અપરાધ કર્યો હોય, તે મા-
ણસને તેના શરીરના તેજ અવયવની સજા કરવી.

હવે જે અપરાધી માણસ (દંડ તરિકેનું) હૃદય આપવાને
અસમર્થ હોય, તે માણસને કેદખાનામાં પૂરીને, તથા તેનીપાસે
પોતાનું કાર્ય કરાવીને રાજાએ તેને હૃદય દંડથી મુક્ત કરવો.

હવે ઉત્તમ દંડનું સ્વરૂપ કહે છે.

અપરાધિની સર્વ માલમીલકતને હરી લેવી, અથવા તેનો પથ
કરવો, અથવા તેને દેશપાર કરવો, અથવા તેના અંગો બેદયાં,
અથવા તેને (માંજથી) અંકિત કરવો. ઇસર્વ સજાઈનો ઉત્તમ
દંડમાં સમાવેશ થાય છે.

લંચ જાતિવાલો જે માણસ મદિરાપાન કરે, તેને ગધેમાપર
બંધાયવો, ગુરના આસનપર બેસનાર માણસને ગધેને બંધાવી
તેના હાથમાં પત્રાકા આપવી, ચોરી કરનારને કેદખાનાની સજા
કરવી, અને પ્રહારહત્યા કરનાર માણસને શિરમુંઢન કરાવી ગધે-

કતા ટે. હયે તે લૌકિકવ્યવહાર વે પ્રકારનો ટે. એક સંદેહા-
ત્મક અને વીજો તત્વાત્મક. તેઝમાં પેહેલો સંદેહાત્મક સત્સંગથી
જણાય ટે. અને તત્વાત્મક ચિન્હથી જણાય ટે. ઘણી તે વિધ્યા-
ત્મક અને નિપેધાત્મક એમ વે પ્રકારનો ટે. જેમકે, આ મારું દેવ
લેઈ જાય ટે, તે વિધ્યાત્મક ટે. તથા આ મારી પાસેથી રૂપીઆ
લેઈને આપતો નથી, તે પ્રતિપેધાત્મક ટે.

જે ન્યાય કરવાને ઇચ્છતો નથી, અને અન્યાય કરે ટે, પયો
વ્યવહારને હુસ કરનારો માણસ નરકે જાય ટે, તેમાં કંઈ પણ
સંશય નથી. હવે તે ન્યાય નીચેપ્રમાણે અઢાર જેદોવાલો ટે.
કરજ કરવું, અને કરજ દેવું ॥ ૧ ॥ ઘણાઠંણ એકઠા થઈ કાર્ય
કરવું, ॥ ૨ ॥ દેવાયોગ્યનો વિધિ ॥ ૩ ॥ દાયજાગ ॥ ૪ ॥ સી-
માદાનો વિયાદ ॥ ૫ ॥ વેતનાદાન ॥ ૬ ॥ ક્રયવિક્રયનો સંતાપ
॥ ૭ ॥ શેઠ ચાકરવચ્ચેનો વિયાદ ॥ ૮ ॥ મેલવેલી વસ્તુની કોઈ
છત્તમ માણસપાસે આપણ રાલવી ॥ ૯ ॥ શેઠની ગેરહાજરીમાં
તેની વસ્તુને વેંચવી ॥ ૧૦ ॥ ઘચનનું કાઠિન્યપણું ॥ ૧૧ ॥
મર્યાદાનો વ્યતિક્રમ કરવો ॥ ૧૨ ॥ પરસ્ત્રીનું પ્રહણ કરવું.
॥ ૧૩ ॥ જુઘાર ૧૪ ॥ ખોરી ॥ ૧૫ ॥ સાહમપણું ॥ ૧૬ ॥ દં-
ડમંવંધિ કઠિનતા ॥ ૧૭ ॥ અને સ્ત્રીપુરુષોવચ્ચેનો વ્યવહાર
॥ ૧૮ ॥ એ અઢાર પ્રકારનો ન્યાય હોય ટે. ઘણી મનુષ્યોની
ક્રિયાર્થના જેદથી તેના એકમો આઠ જેદો પણ થાય ટે. જેમકે,
પણા વાદિઠને ઘણા પ્રતિવાદિઠમાયે વિરોધ હોય, ઘણા વાદિ-
ઠને એક પ્રતિવાદિમાયે વિરોધ હોય, એક વાદિને ઘણા પ્રતિ-
વાદિઠમાયે વિરોધ હોય, એક વાદિને એકજ પ્રતિવાદિ માયે વિરોધ
હોય. ઘણી રીતે છપર કહેલા અઢાર પ્રકારોને ચારે ગુણવાથી
તેના વાચન જેદો થાય ટે.

હવે વાદનો નિર્ણય કેવી રીતે કરવો? તેના

આઠ ખેદો કહે છે.

જેમકે, આ માણસે મારા આટલા રૂપીઆ અમુક વ્યાજથી ચાર માસની બંધી લીધા હતા, હવે તે મુદત પૂરી થયાવાદ મેં તે છેનાર માણસપાસેથી માગ્યા, પણ તે આપતો નથી, અને છ-છટો લઢવાને તૈયાર થયો છે, માટે મારી ઘટલી અરજી સાંજ-છીને, અને તેનો નિર્ણય કરીને મારું હૃદય તે કરજદારપાસેથી અપાયું. આ વાચતને “ પ્રતિજ્ઞા ” ॥ ૧ ॥ કહે છે.

હવે એવી રીતના પાદીય કહેલા સાધનને વાધા કરનાર પ્રતિવાદીનું જે ઘચન તે તેનો “ ઉત્તર ” ॥ ૨ ॥ કહેવાય છે.

એવી રીતે યાદિ પ્રતિવાદિ યત્નેનું ઘચન સાંજછીને, આનું કહેવું સત્ય હોશે? કે આનું કહેવું સત્ય હશે? એવી રીતે ન્યાયાધીશનું મન જે દોહાય છે, તેને “ સંશય ” કહે છે. (એક ધર્મ-ધાણી વસ્તુમાં, વિરુદ્ધ એવા નાનાપ્રકારના ધર્મોનું જે જ્ઞાન થયું, તેને “ સંશય ” કહે છે.)

યાદિ પ્રતિવાદિય કહેલા સાધન અને દૂષણને સમર્થ કરનાર જે કારણ તેને “ હેતુ ” ॥ ૪ ॥ કહે છે.

યત્ને હેતુઠંમાં કયો હેતુ કોનો સાધક છે? એવી રીતના વિચારને “ પરામર્શ ” ॥ ૫ ॥ કહે છે.

સાહિ આદિકોથી જેના વચનની વચાર્યપણની છાતરી ધાય, તેને “ પ્રમાણ ” ॥ ૬ ॥ કહે છે.

ધારંવાર મંત્રિઠં અને સજાસદોની સાથે મલીને સપલા છેલા-દિકોને આગથી તે અંતમુધિ ઘાંચીને, તથા સાંજછીને, યત્નેના જય, પરાજયસંબંધિ સર્વની સમ્મતિપૂર્વક ઉત્તર આપ્યો તેને “ નિર્ણય ” ॥ ૭ ॥ કહે છે.

હવે તે નિર્ણયને અનુસારે ન્યાયાધીશ બંનેને જે હુકમ ફરમાવે તે “ ફેસલો ” ॥ ૭ ॥ કહેવાય છે.

एवी રીતે આઠ પ્રકારે વાદનો નિર્ણય કરવો.

હવે તે વાદસમયે કેવી રીતે વ્યવહાર ચલાવવો ? કહે છે.

રાજાએ સજાની અંદર સંવેગજાવને ધારણ કરીને, નિસ્પૃહી થઈને, તથા સજાસદોની સમ્મતિ લેઈને રાજ્યકાર્ય કરવું. વલી જો રાજાને અદ્ય સુલની ઇચ્છા હોય તો તેણે તે સમયે સમજાયમાં રહીને કોઈના વચનને પણ માનવું નહીં, ફક્ત ન્યાયપર દૃષ્ટિ રાખવી.

एवी રીતે રાજા જ્યારે રાજ્યકાર્યમાં ગુંથાયા હોય, ત્યારે જો કોઈ અરજદાર આવે, તો તે યલતે કારજારીએ તે અરજદારપાસેથી અરજીનો પત્ર લેઈને મંત્રિને આપવો. પત્રી મંત્રિએ તે અરજીમાટે રાજાને નિવેદન કરીને, તેની પહેલાંના કેસો લલ્લાસ થયાવાદ તે અરજીપત્રપર આજ્ઞા લલ્લવી.

હવે મુકરદમાની યોગ્યતા તથા અયોગ્યતાનું વર્ણન કરે છે.

મુકરદમાની અરજી સાર્થક, સઘલા અર્થે કરીને યુક્ત, સાધ્ય ધર્મવાલી, પ્રગટ રીતે સમજાય તેવી, સંલ્લેપમાં લલ્લેલી, ઉત્તમ યાક્યરચનાવાલી, યાદી અને પ્રતિવાદીના નામવાલી, સાધ્ય પ્રમાણની સંલ્લયાવાલી, અને લેશ તથા રાજાના નામે કરીને યુક્ત, ઇવી રીતની રાજાપાસે આવેલી અરજી યોગ્ય ગણાય છે. (ઇપર કહેલી અરજીની રીતિ જંગમ મુકરદમાના વિપયની છે.) સ્થાયર મુકરદમાની અરજીમાં લેશનું નામ, સ્થાનનું નામ, પોતાની જાતિનું નામ, પોતાના રહેઠાણનું નામ, પ્રમાણ, પોતાના યાપ લાદાનું નામ, તથા પોતાના મોટા જાઈઝ આલિકનું નામ પણ હોવું જોઈએ. તેમ યલી સ્થાયર મિલ્કતના મુકરદમાની અરજીમાં રા-

જાની મહોરગાપ હોવી જોઈએ, અને તેની રીતની જો મોહોરગાપ (સ્ટાંપ) ન હોય તો ન્યાયાધીશે તે અરજી માંજણવી નહીં. હવે તેમાં દાખલાતરિકે દેશ પટલે “મધ્યદેશ, અથવા ઉપર દેશ, કે વેંગાદિક દેશ” સ્થાન પટલે “પારાણમી” આદિક, જાતિ પટલે “દ્વિત્રિયાદિક” રહેઠાણ પટલે નગરીનો પૂર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર કે દક્ષિણજાગ, પ્રમાણ પટલે “દશ રજુ હાંપું પદોહું દેશ” યાપદાદાનું નામ પટલે “દેવદત્ત, પ્રાણદત્ત” ઇત્યાદિ, દેશ પટલે વચનું દેશ અથવા દાહિનું (જાનનું દેશ). એવી રીતિથી લેણેલી અરજી ન્યાયાધીશે માંજણવી, પણ તેથી વિપરીત રીતે લેણેલી અરજી માંજણવી નહીં.

ન્યાયાધીશે નીચે લેણેલી રીતિગણા મુકરદમાની અરજીને તજવી. અસાધ્ય, અપ્રસિદ્ધ, વિરુદ્ધ, પ્રયોજનનવિનાની પટલે નિર્ણયક, અને કોઈને ઘાથા ન પહોંચેતેવા મુકરદમાની, અરજી-ઈને પદ્મજાગ સરસી જાણીને તજવી.

એમકે આ માણમ મારી તરફ જોઈને મુંઝવો, એ અસાધ્ય છે. માટે તેવા મુકરદમાની અરજી પ્રદાન કરવી નહીં. મારા પરમાં રહેલું આકાશપુષ્પ લેઈને આ માણમ પાડ્યો ગયો, હું તે આ-કાશપુષ્પ તેનીપામેથી પાડું માગુંવું પણ તે આપતો નથી, એ “અપ્રસિદ્ધ” યાત છે, માટે તેવા મુકરદમાની અરજી પણ સ્વીકારવી નહીં.

આ માણમે મને ઘાપ આપ્યો, એ “વિરુદ્ધ” છે માટે તે-વા મુકરદમાની અરજી પણ માંજણવી નહીં.

મારા પિતાએ પૂર્વે આ માણમનો અધિવાર ચલાવ્યો છે, અને હવે તે અધિવાર તે માણમ મને આપતો નથી, એ “નિર્ણયક” છે, માટે તેવી અરજી પણ ન્યાયાધીશે પ્રદાન કરવી નહીં.

મારા પરમાં કડકતા હીવકના પ્રજાગથી આ માણમ પોતાના પરનું કાર્ય કરે છે, એ “નિરાધાર” પટલે કોઈને ઘાથા કર-

નામં મથી, માટે તેવા મુકરદમાની અરજીપર પણ ન્યાયાધીશે ધ્યાન આપવું નહીં.

• હવે અनेક પ્રકારના મુકરદમાર્થથી ચરેલી એકજ અરજી ન્યાયાધીશે સ્વીકારવી નહીં, પણ પ્રત્યેક મુકરદમાની જુદી જુદી અરજી સ્વીકારવી, તે માટે કહે છે.

જુદી જુદી ક્રિયાજવાલી અને અનેક વિષયોથી ગર્જિત થાણી એકજ અરજી સ્વીકારવી નહીં, (પણ તેમાં અપવાદ ઇટલો કે, બહાર ગામના રહેવાસી એવા કોઈ સંતીકાર આદિક અરજદારની તેથી અરજી પણ સ્વીકારવી. કેમકે, જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો તેવા અરજદારને ઘણી અચ્છામણી થવાથી તેના કાર્યનો અતિપાત થવા સંજય છે.) થલી ન્યાયાધીશે દરેક મુકરદમાની તુરત સાહિત્તે લેઈને જેમ બને તેમ જલ્લદિથી કેમલો આપયો.

ઘાદીય અરજી કર્યાબાદ પ્રતિવાદી જો દૂરના જાગમાં હોય તો, રાજાણ પોતાની મોહોરત્વાપસહિત પ્રતિવાદીને બોલાવવા માટેનો સમન તુરત દૂતધારાણ પહોંચાડયો, અને જેમ બને તેમ તુરત હાજર થવાની ફરજ પાડવી.

(તેમાં પણ અપવાદ ઇટલો કે, અશક્ત, સ્યધિર, (બુદ્ધ) બાલક, કુલીન સ્ત્રી, રાજ્યકાર્યમાં ગુંથાણા માણસો, ધર્મક્રિયામાં જોળાણા, જેલને જૂત થા પિશાચ વચ્ચેલો છે તેવા, અને ઘાતપિત્તાદિકના રોગવાલા, એવા માણસોને દેશકાલને અનુસારે વાહન આદિકના સાધનથી તેલને જેમ દુઃખ ન થાય, તેમ તેલની સગવડપ્રમાણે, પણ જેમ બને તેમ તુરત બોલાવવા.)

એવી રીતે દૂતમારફતે પ્રતિવાદીને બોલાવ્યાબાદ, તે પ્રતિવાદીના, પિતા, જાણ, પુત્ર, પાત્ર, કે ચાકરને તે મુકરદમાના સંબંધમાં કંઈ બોલવાનો હક છે કે નહીં ? તે કહે છે.

મુકરદમો ચાલતી વચ્ચે પ્રતિવાદીના ઉપર કહેલા કોઈપણ

સંબંધિને ઘષમાં બોલવાનો હક નથી, અને સેં છતાં જો તેઝમાનો કોઈ બોલે, તો ન્યાયાધીશે તુરત તેનો દંડ કરવો.

(તેમાં પણ અપવાદ પડ્યો કે, તે પ્રતિવાદી જો હાજર થઈ શકે તેમ ન હોય, અને પોતાનો પૂર્ણ અધિકાર તેણે જો ઉપર ફરિયાદી કોઈપણ સંબંધિને આપેલો હોય, તો તે સંબંધિ મુકરદમાના સંબંધમાં જુવાની આપી શકે છે, એવું ન્યાયનું વંધારણ છે.)

હવે ન્યાયાધીશે પ્રતિવાદીપાસેથી ઉત્તર મેલવવામાટે ઘાદીવ ફેરેલી અરજીનો લેખ પ્રતિવાદિને દેખાડ્યો, અને તેમાં રહેલો અન્નિપ્રાય તેને સમજાવ્યો. તેમ તે અરજીપત્રમાં રહેલા ઘાદીને લગતા કુલ, જાતિ, ઇમર, વર્ષ, મામ, પણ, અને દિવસ વિગેરે સર્વ વાચતોની ન્યાયાધીશે પ્રતિવાદીને સમજ પાડવી. પત્રી તે પ્રતિવાદી તે અરજીને સારી રીતે વાંચીને, જો તેની સપાસ કરવામાટે મુદત માગે, તો તેને ન્યાયાધીશે યોગ્ય મુદત આપવી.

તેમાં પણ જો મુકરદમો કરજસંબંધિ હોય તો ઘધારેમાં ઘધારે ત્રણ દિવસસુધીની મુદત આપવી, અને મુકરદમામાં જો ઘણા સાદી આદિકની જરૂર હોય તો ટેવટ એક પલ્લવાડી-આની મુદત આપવી, પણ તેથી ઘધારે મુદત આપવી નહીં.

(અપવાદ પડ્યો કે, મુકરદમો જો ગાયના ઘધસંબંધિ, મારામારીનો, ચોરીનો, ઘષનપારુપ્યનો, સાહસનો, ળેર આપવા સંબંધિ, શર્યાઘાત સંબંધિ અને સ્ત્રીના સંબંધનો હોય તો તેની ચિલ્લુલ મુદત આપવી નહીં, અર્થાત્ તેનો ઉત્તર તુરત લેવો. કેમકે, જો તેમ કરવામાં ન આવે તો જૂઝા સાદી આદિકથી ન્યાયને બદલે અન્યાય થવાનો સંજવ છે.)

જ્યાંસુધી પ્રતિવાદિતરફથી ઉત્તર ન મલે ત્યાંસુધીજ વાદીને પોતાની અરજીમાં ફેરફાર કરવાનો હક છે, પણ પ્રતિવાદીતરફથી ઉત્તર મહ્યાવાદ વાદીથી તેમાં ફેરફાર કરી શકાયજ

નાહં નથી, માટે તેવા મુકરદમાની અરજીપર પણ ન્યાયાધીશે ધ્યાન આપવું નહીં.

હવે અનેક પ્રકારના મુકરદમાઈથી જરેહી એકજ અરજી ન્યાયાધીશે સ્વીકારવી નહીં, પણ પ્રત્યેક મુકરદમાની જુદી જુદી અરજી સ્વીકારવી, તે માટે કહે છે.

જુદી જુદી ક્રિયાઈવાહી અને અનેક વિષયોથી ગર્જિત થઈને એકજ અરજી સ્વીકારવી નહીં, (પણ તેમાં અપવાદ એટલો કે, બહાર ગામના રહેવાસી એવા કોઈ છેતીકાર આદિક અરજદારની તેવી અરજી પણ સ્વીકારવી. કેમકે, જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો તેવા અરજદારને ઘણી અથામણી થવાથી તેના કાર્યનો અતિપાત થવા સંજય છે.) થઈ ન્યાયાધીશે દરેક મુકરદમાની તુરત સાદિઈ લેઈને જેમ બને તેમ જલ્લદથી ફેમલો આપવો.

ઘાદીપ અરજી કર્યાબાદ પ્રતિવાદી જો દૂરના જાગમાં હોય તો, રાજાપ પોતાની મોહોરગપસહિત પ્રતિવાદીને યોલાવવા માટેનો સમન તુરત દૂતધારાપ પહોંચાડવો, અને જેમ બને તેમ તુરત હાજર થવાની ફરજ પાડવી.

(તેમાં પણ અપવાદ એટલો કે, અશક્ત, સ્યગિર, (મુઠા) ઘાલક, છુહીન સ્ત્રી, રાગ્યકાર્યમાં ગુંથાણા માણસો, ધર્મક્રિયામાં જોમાણા, જેઠને જત થા પિશાચ થલગેલો છે તેવા, અને ઘાતપિત્તાદિકના રોગવાલા, એવા માણસોને દેશકાલને અનુસારે યાદન આદિકના સાધનથી તેઠને જેમ દુઃખ ન થાય, તેમ તેઠની સગવડપ્રમાણે, પણ જેમ બને તેમ તુરત યોલાવવા.)

પણી રીતે દૂતમારફતે પ્રતિવાદીને યોલાવ્યાબાદ, તે પ્રતિવાદીના, પિતા, જાડ, પુત્ર, પૌત્ર, કે ચાકરને તે મુકરદમાના સંબંધમાં કંઈ યોગવાનો હક છે કે નહીં ? તે કહે છે.

મુકરદમો ઘાલની યાલતે પ્રતિવાદીના ઇપર કહેલા કોઈય

માગતી રક્મથી ઇછડીજ રીતે ઇત્તર આપ્યો તે) “ અત્યદ્વ ” (ઇટલે ઘણુંજ થોડું) “ અનિજરિ ” (ઇટલે દુદ્ધથી વધારે) “ પદ્મકદેશવ્યાસ ” (ઇટલે ઘાદીએ છેલી કદાદેલી વસ્તુનો અમુક જાગ.)

જેમ કે, ઘાદી કદે કે, આ માણને મારીપામેથી એકમો સોનામોદોરો લીધી છે. ત્યારે પ્રતિવાદી કદે કે, તરંગર મારે એકમોની રક્મતો તેને દેવાની છે; પણ તે એકમો સોનામોદોરો કે કે, એકમો રુપામોદોરો છે, તેની મને માન્ય નથી. એવી રીતના પ્રતિવાદિના ઇત્તરને “ મંદિગ્ધઇત્તર ” (ઇટલે મંદદુપાણો ઇત્તર) જાણ્યો.

તે મારી પામે એકમો સોનામોદોરો માગે છે, પણ હું તેને એકમો રુપામોદોરો આપીશ. એવી રીતના પ્રતિવાદિના ઇત્તરને “ મઠ્ઠાજિત્તર ” (ઇટલે માગતી રક્મથી ઇછડીજ રીતનો ઇત્તર જાણ્યો.)

તે મારીપામે એકમો સોનામોદોરો માગે છે, પણ તેને ચદલે હું પાંચજ સોનામોદોરો આપીશ. એવી રીતના પ્રતિવાદિના ઇત્તરને “ અત્યદ્વ ” (ઇટલે ઘણીજ થોડી રક્મવાળો ઇત્તર) જાણ્યો.

તે મારીપામે એકમો સોનામોદોરો માગે છે, પણ હું તેને ચદલે તેને એક દુજાર સોનામોદોરો આપીશ. એવી રીતના પ્રતિવાદિના ઇત્તરને “ અનિજરિ ” (ઇટલે દુદ્ધથી વધારે રક્મવાળો ઇત્તર) જાણ્યો.

ઘાદી કદે કે, મેં આ માણને આજુબાજુ અને વસ્તો રાંસે આપ્યાં છે, ત્યારે પ્રતિવાદી કદેરો કે, મેં વસ્તો તો લીધાં છે, પણ આજુબાજુ લીધાં નથી; એવી રીતના પ્રતિવાદિના ઇત્તરને “ પદ્મકદેશવ્યાસ ” (ઇટલે ઘાદીએ છેલી કદાદેલી વસ્તુના અમુક જાગવાળો ઇત્તર જાણ્યો.

નહીં; માટે વાદીની અરજીપર ધ્યાન રાખી ન્યાયગ્રી ચુકાદો ન્યાયાધીશે આપવો.

પ્રતિવાદી પણ જ્યારે ઉત્તર આપી રહે, અને ત્યારવાદ તેમાં જો ફેરફાર કરવાનું કહે, તો તે ન્યાયાધીશે સ્વીકારવું નહીં.

સાદ્દીમાનો જો કોઈ માણસ રાગગ્રી, ઘેપગ્રી, અથવા લો. . નગ્રી જૂઠી સાદ્દી આપે, તો તે સાદ્દીનો રાજાઈ દંડ કરવો.

હવે પ્રતિવાદીએ આપેલો ઉત્તર બે પ્રકારનો હોય છે, એક “ શ્રાવ્ય ” એટલે ન્યાયાધીશે સાંજલવાલાયક, અને બીજો “ અશ્રાવ્ય ” એટલે ન્યાયાધીશે નહીં સાંજલવાલાયક.

વાદીની અરજી જોઈને તુરતજ પ્રતિવાદીને ઉત્તર આપે, તે ઉત્તરને સાંજલવાલાયક જાણવો.

હવે તે સાંજલવાલાયક ઉત્તર ચાર પ્રકારનો હોય છે; સત્ય, પ્રતિજ્ઞ, વ્યાપક, અને અસંદિગ્ધ.

જેમ કે, વાદી કહે કે, હું આનીપાસે સો સોનામોહોરો માગું હું, એમ કહેતાંજ પ્રતિવાદી કહે કે, સ્વરેસર મારીપાસે તે સો સોનામોહોરો માગે છે. એ ઉત્તરને “ સત્ય ઉત્તર ” જાણવો.

વાદીની અરજી જોઈને તેનાથી વિરુદ્ધ ધાવતનો પ્રતિવાદી જે પ્રતિપાદન કરે, તેને “ પ્રતિજ્ઞ ઉત્તર ” જાણવો.

દેશ, ગામ આદિકના નામે કરીને યુક્ત એવા ઉત્તરને “ વ્યાપક ” જાણવો.

વાદીની અરજી જોઈને પ્રતિવાદી એમ કહે કે, સ્વરેસર તેટલી સોનામોહોરો તે મારીપાસે માગે છે, પણ મેં તેના (ચંદલામાં) તેનું આટલું કાર્ય કરી આપ્યું છે, તે ઉત્તરને “ અસંદિગ્ધ ઉત્તર ” જાણવો.

એવી રીતે સાંજલવાલાયક ઉત્તરના ચાર ખેદો જાણવા.

હવે નહીંસાંજલવા લાયક ઉત્તરનાં પાંચ ખેદો કહે છે. “ સંદિગ્ધ ” (એટલે સંદેહવાલો) “ પ્રકૃતાઙ્ગિન ” (એટલે

पत्नीने अधिकारीए ते सषखो खेख प्रतिवादीने पंचायवो. अने प्रतिवादिए पण ते खेख यांचीने तेनो प्रत्युत्तर दाखवो. तेमां जो तेना मुद्दा सत्य होय तो ते सिद्ध थाय ठे; नहीतर असिद्ध थाय ठे. पत्नी अधिकारीए ते चारे पत्रोने न्यायाधीशपासे मे-
लवा. स्वारपाद न्यायाधीशो सजासदोनी साथे तेनुं विवेचन कर-
वुं, अने साही आदिकोनी जुबानी खेयी.

हये ते समये सजासदो केवा जोड़्ये ? ते कहे ठे.

शत्रु अने मित्र यक्षेपर तुष्ट्य दृष्टि राखनारा, शांत स्वभाव-
याळा, जरापण दाखव यिनाना, मत्त बोखनारा, शास्त्रोना अ-
न्यासघी युक्त थपला, परलोकनो जय राखनारा, क्रोधयिनाना,
आलस रहित, धर्मने जाणनारा, चतुर, एवा पांच अथवा
सात सजासदो राजाए राखया.

हये ते सजासदो खोजादिकना हेतुथी छळडुं कार्य करया
मागे, तो तेठनो राजाए दंड करयो. कह्युं ठे के, राजाना कारजा-
रीठ खोजथी, बेपथी, तथा ईर्ष्याथी जो अकार्य करे, तो तेठनो
राजाए दंड करयो.

पत्नी ते यादि अने प्रतिवादि यक्षेने पोतपोताना साहीठना
नामोसहित राजापासे लावया.

हये ते साहिठ केवा होया जोड़ए ? ते कहे ठे.

लांच नहीं खेनारा, शुद्ध युद्धमां उत्पन्न थपला देश का-
लना विचारने जाणनारा, जूठुं नहीं बोखनारा तथा प्रतिज्ञा पा-
लनारा एवा तेगामना अगर अन्य गामना साहिठ होया जोड़ए.

साहिठने तेठना पोतपोताना धर्मनी प्रतिज्ञा आपीने, ते-
ठनी साही नोपवी. दरेक साहिठनी साही खेती पेलाए बीजा
साहिठने दूर राखया. कह्युं ठे के, मुकरदमामां योलायेला सा-

एवी रीते पांच प्रकारे प्रतिवादीए कहेखा अथवा छखेडा उत्तरने न्यायाधीशे सांचखबो नहीं.

हये एवी रीते प्रतिवादीनो उत्तर छीधाबाद न्यायाधीशे फरीने से उत्तर वादीने बंचावबो. अने तेना संबंधमां पागो वादीपासेयी प्रत्युत्तर मागबो.

पढी ते उत्तरने जोइने फरीने वादी, करजदारना उत्तरने नष्ट करनारो जो ब्याजबी उत्तर आपे, तो ते उत्तर वादीने छाजकारक थाय ठे.

वादीए प्रतिज्ञा करतीयस्तते पूर्वे जे खल्युं होय, तेवीज रीतना विस्तारपूर्वक प्रतियादिए कहेखा उत्तर बखते पण फरीने छल्युं; अने जो तेम करयामां न आवे तो, पूर्वापरना विरुद्ध-पणायी प्रतिज्ञानो भंग तथा पढ़नी हीनता थाय ठे.

हये ते पढ़नी हीनता पांच प्रकारनी ठे. ते कहे ठे.

- “ निरुत्तर ” (एटखे उत्तर नहीं आपयो ते) ॥ १ ॥
 “ क्रियादिष्ट ” (एटखे छखटी रीते छलनार) ॥ २ ॥ “ नो-
 पस्याता ” (एटखे चाग्रती बायतयी चत्रायमान थयुं ते) ॥ ३ ॥
 “ अन्यउत्तर ” (एटखे छखटी रीते उत्तर आपयो ते) ॥ ४ ॥
 “ आदृत प्रपत्रायन ” (एटखे बोखाव्याधी नारी जयुं.) ॥ ५ ॥

हये ते पांच प्रकारनी हीनतानो विस्तारयी अर्थ कहे ठे. पूजतां उतां कंडंगण जे उत्तर न आपे, ते “ निरुत्तर ” कहे-
 वाय ठे. छलनानी कत्रानी चतुराइयी छखटी रीते छलनारो
 “ क्रियादिष्ट ” कहेवाय ठे. उत्तर पूजणायी चाग्रती बायतयी
 जे चत्रायमान थाय ते “ नोपस्याता ” कहेवाय ठे. पूजणायी
 जे आरा अयत्रा जगबो आपे, ते “ अन्यउत्तर ” कहेवाय ठे.
 बोखाव्याधी जे नारी जय ते “ आदृतप्रपत्रायन ” कहेवाय ठे.

फरीने अधिकारीए ते सघखो खेल प्रतिवादीने धंचाययो. अने प्रतियादिए पण ते खेल वांचीने तेनो प्रत्युत्तर लखवो. तेमां जो तेना मुद्दा सत्य होय तो ते सिद्ध थाय ठे; नहींतर असिद्ध थाय ठे. पन्नी अधिकारीए ते चारे पत्रोने न्यायाधीशपासे मे-
लवा. त्यारवाद न्यायाधीशे सजासदोनी साथे तेनुं विवेचन क-
रवुं, अने साही आदिकोनी जुबानी लेंबी.

हवे ते समये सजासदो केवा जोड़्यें ? ते कहे ठे.

शत्रु अने मित्र बन्नेपर मुख्य दृष्टि राखनारा, शांत स्वभाव-
पाला, जरापण लालच विनाना, सत्य बोखनारा, शास्त्रोना अ-
न्यामधी धुक्त थएला, परलोकनो जय राखनारा, क्रोधविनाना,
आलस रहित, धर्मने जाणनारा, चतुर, एवा पांच अथवा
सात सजासदो राजाए राखवा.

हवे ते सजासदो खोजादिकना हेतुधी छलटुं कार्य करवा
मागे, तो तेठनो राजाए दंड करयो. काहुं ठे के, राजाना कारजा-
रीठं खोजधी, घेपधी, तथा ईर्ष्याधी जो अकार्य करे, तो तेठनो
राजाए दंड करयो.

पन्नी ते यादि अने प्रतियादि बन्नेने पोतपोताना साहीठना
नामोसहित राजापासे लायवा.

हवे ते साहिठं केवा होया जोड़ए ? ते कहे ठे.

लांच नहीं लेनारा, शुद्ध पुत्रमां उत्पन्न थएला देरा का-
लना विचारने जाणनारा, जूठुं नहीं बोखनारा तथा प्रतिज्ञा पा-
लनारा एवा ते गामना अगार अन्य गामना साहिठं होया जोड़ए.

साहिठंने तेठना पोतपोताना धर्मनी प्रतिज्ञा आपीने, ते-
ठनी साही नोपवी. दरेक साहिठंनी साही खेती घेलाए बीजा
साहिठंने दूर राखवा. काहुं ठे के, मुकरदमामां बोंडायेला सा-

હિઁને જૂદે જૂદે સ્થાનકે રાખવા, અને એક બીજાની જુવાનીઁ ન સાંજલી શકે તેવી રીતે તેઁની જુવાનીઁ લેવી.

વહી સાહી લેતી વેલાએ બ્રાહ્મણને તેની યજ્ઞોપવીતના (પટલે જનોડના) સોગન આપવા, હ્રત્રિયને તેની તલધારના સોગન આપવા, વૈશ્યને ગાય, દેવ, અને બ્રાહ્મણના સોગન આપવા, અને શૂદ્રોને પાપોના સોગન આપવા.

પાપો કયાં કયાં? તે હવે કહે છે.

જે સાહી જુઁ બોલે, તેઁને સ્ત્રીહત્યા, બાલહત્યા, તથા ગર્જહત્યા, વિગેરેનું પાપ થાય છે.

વહી અસત્ય બોલવાથી, દાન, પૂજા આદિકથી હરપત્ર થપણું પુણ્ય નષ્ટ થાય છે, એમ વિચારિ મુકરદમામાં સાહિઁનું સત્ય ઘાત કહેવી.

હવે કેવા સાહિઁ માન્ય ગણાય છે? તે કહે છે.

યથાર્થ બોલનારા, લોજબિનાના, હમારૂપી ધર્મમાં તત્પર, મોહરહિત, જયબિનાના, દાન દેનારા, એવા સાહિઁને માનનીક કહેલા છે.

હવે કેવા સાહીઁ અમાનનીક હોય છે? તે કહે છે.

લોજી, ગદ્ગદ્વાણી બોલનારો, હુદ, બોલતાં બોલતાં જે અચકાડ જાય તેવો, વિરુદ્ધ જાણ કરનારો, ક્રોધ કરનારો, સાતે વ્યસનો સેવનારો, અથવા સેમાના એક પણ વ્યસનને સેવનારો, એટલા સાહિઁને અમાનનીક કહેલા છે.

રાજાએ પેદેલાં વાદીના સાહિઁની જુવાની લેવી. અને ત્યાર-

બદ પ્રગટ રીતે પ્રતિવાદીના સાહિઁની જુવાની લેવી.

વાદીના સાહિઁને સાહી આપ્યાબાદ, મુકરદમાને છુટ્ટો કરી ક્રિયે પ્રતિવાદીના સાહિઁ જો જૂઠી સાહી પૂરે, તો તે યસતે જે બધાવનું કરવું? તે હવે કહે છે.

જે આઠા અથવા કોડ ચાકર, મિત્ર, સંબંધિ, કુટુંબી, કરજદાર, બોલાવ્યાથી જે વિગેરેનો પદ્ધતિ રાલીને જૂઠી સાહી આપે,

તો ન્યાયાધીશે, તેઠં દરેકને દંડવા. (વાદીના સાહિઠના સંબંધમાં પણ ઇપલીજ હકીકત જાણવી.)

હવે બન્નેના સાહિઠ લીધાવાદ શું કરવું ? તે કહે છે.

ન્યાયાધીશે બન્નેના સાહિઠના છેલ્લો ધાંચીને, તેઠં બન્નેમાંથી કોનું વાક્ય પ્રમાણ (ઇટલે સત્ય) છે ? તે માટે સજાસદનો અજિપ્રાય માગ્યો.

જો વાદી પોતાના સાહી આદિકોથી પોતાનો પદ્ધ સાધિત ન કરે, તો તેને દંડવો. કહું છે કે,

न शक्नोति नियोगं स्व-भर्यी साक्ष्यादिहेतुभिः ॥

समर्थयितुमेषः स्या-ज्जाज्यदंडश्च मृत्युतः ॥ ૧ ॥

અર્થ— જો વાદી સાહી આદિકના પુરાવાઠથી પોતાનો પદ્ધ સાધિત કરી ન શકે, તો (રાજા) છલટો તેનો દંડ કરવો.

જૂઠો મુકરદમો દાણલ કરી પોતાના પદ્ધમાટે વાદી જો હલ લે, તા ન્યાયાધીશે તેનો બેવડો દંડ કરવો.

જો સાહિઠ જૂઠી સાહી જરે તો શું કરવું ? તે કહે છે.

વાદીના સાહિઠ જો રાજાપાસે અસત્ય ઘોલે, તો તેઠં દરેકને તેઠંની શક્તિમુજબ રૂપામોહોરોનો દંડ કરવો.

પ્રતિવાદીના સાહિઠ જો અસત્ય સાહી આપે, તો કરજદાર પણ પ્રતિવાદીનું જે કરજ હોય, તે કરજ તે સાહિઠપાસેથી જ ઘસુલ લેવું. અને તે દેવાને જો તેઠં સમર્થ ન હોય, તો તેઠંને ધીજી શિદ્દા કરવી.

કોઝક સાહી મુકરદમાના સ્વરૂપને જાણતાં ઠતાં પણ કદાચ મુંગો રહે તો શું કરવું ? તે કહે છે.

જે સાહી ચરા અને છોટા ખાયોને જાણતાં ઠતાં પણ, ઘોલે નહીં, તેને જૂઠો સાહી જાણીને રાજા પાસેનો દંડ કરવો.

વન્નેના સાહિત્ત જ્યારે અસત્ય વોલે ત્યારે
રાજાએ શું કર્યું ? તે કહે છે.

જ્યારે વન્નેના સાહિત્ત જૂઠા પડે, ત્યારે રાજાએ વીજા ગુણવાન સાહિત્તને પોતે વોલાવીને નિર્ણય કરવો.

મુકરદમામાં જો વ્રાહ્મણ, દ્વિત્રિય અથવા ચૈત્ર્ય જૂઠું વોલે, તો તેડનો દંદ કરીને તેડને નગરવહાર કહાડી મેલવા, અને શૂઝને સાહિમાટે અયોગ્યજ કહેલો છે.

વીજા સાહિત્ત ન મલી શકે, તો રાજાએ
શું કર્યું ? તે કહે છે.

વાદી અને પ્રતિવાદી વન્નેની અનુમતી લેડને, એકજ ધર્મનિષ્ઠ સાહી કરવો, અને તે સાહી, શુદ્ધ, ગુણવાન, મત્ય વોલનારો, તથા સમતાર્યત હોયો જોડે.

હવે અહીં કોડ શંકા કરે કે, સીમાડા આદિકના મુકરદ-માડમાં તો રાજા પોતે કરેલા સાહિત્તથી નિર્ણય કરી શકે, પણ વીજા લેવનુદેવડ આદિકના મુકરદમાડમાં, જો સાહી ન મલી શકે, તેમ કંઈ લેલપત્ર પણ ન મલી શકે તો રાજાએ કેવી રીતે ફેસલો આપવો ? તે નવે કહે છે.

(તેવા -

વાદી અને પ્રતિવાદી વન્નેના જો સા-
રાજાએ તેડને નીચેપ્રમાણે સોગનો આ-
સોગન આપવા. દ્વિત્રિયને અગ્નિના
તેના ગુરુના સોગન આપવા.

તેકોના અધિકારીડે = દિવ્યપ્ર-
સોગન લાધા ઠતાં પણ જે જૂઠું
પડે.

જે આડા ઘેડનું ચરેલર મૂડ

વોલાવ્યાથી વાદ રાજાએ વાદી અને પ્રતિવાદી વન્નેના પડેની,

સત્યતાનો નિર્ણય કરીને, તથા સત્તામદોની તેમાં સમ્મતિ લે-
ફને પુકાદો આપ્યો.

૯વી રીતે વ્યવહારમાર્ગના વિધિનો ક્રમ ટુંકામાં કહ્યો; કે
જેના સ્મરણથી મનુષ્ય (આજગતમાં) કોઈથી પણ ઠગાતો નથી.

॥ ઇતિ વ્યવહારકૃતિપ્રકરણમ્ ॥

‘હવે ફળ (ફટલે કરજનું) સ્વરૂપ કહે છે,
સુવર્ણવર્ણોઽબ્રનરેઽસૂનુઃ, કૌંચાંકિતઃ શ્રીસુમતિર્જિનેઽઃ
ફળપ્રદાનપ્રહણાધિકારં, પ્રયક્તુકામં સુમતિં પ્રદેયાત્ ?

અર્થ-સુવર્ણસરસી કાંતિવાલા, તથા અબ્રનામના રાજાના
પુત્ર, અને કૌંચ નામના પદ્મિના લાંઠનવાલા ૯વા શ્રીસુમતિનાથ
પ્રપ્ત, કરજ દેવાના અને કરજ પ્રહણ કરવાના અધિકારને કેહ-
વાની ઇચ્છાવાલા ૯વા મને ઉત્તમ મુદ્ધિ આપો ?

હવે કરજ કોને કહેવું ? તેનું લક્ષણ કહે છે.

કોઈક માણસે યાચના કરવાથી, જે હૃદયવાન માણસ વ્યાજના
દરથી હૃદયની ઘડિમાટે અમુકનિયમથી તેને ઉઠિતું હૃદય આપે
ઢે તેને પંડિતો ફળ ફટલે “ કરજ ” કહે છે.

હવે તેવું કરજ કોણ અને કયે યચ્છતે કરેછે ? તે કહેછે.

નિર્ધન માણસને ગ્યારે પોતાનું, કુટુંબનું અથવા મિત્રનું અવ-
શ્ય કાર્ય આથી પડે છે, ત્યારે તે વિચારો કરજ કરીને હૃદયવાન
માણસપાસેથી ધન લાપે છે. હવે તેવું હૃદય લેફને તે નિર્ધન ક-
રજદારે દરમાસે તેનું વ્યાજ ખરી દેવું જોઈ, અને નિયમિત મુ-
દતે તે સપ્તનું મૂલ્ય હૃદય તેના માલિકને ખરી આપવું.

૯થી રીતે મુદત ગયાવાદ પણ જો કરજદાર માણસ લેણદારે
માગ્યાં ઠતાં પણ હૃદય પાડું ન આપી જાય, તો લેણદારે તે ઘાત
ગજાને જાહેર કરથી.

વન્નેના સાહિત્ત જ્યારે અસત્ય બોલે ત્યાં
રાજાએ શું કરવું ? તે કહે છે.

જ્યારે વન્નેના સાહિત્ત જૂઠા પડે, ત્યારે રાજાએ વીજ
સાહિત્તને પોતે બોલાવીને નિર્ણય કરવો.

મુકરદમામાં જો બ્રાહ્મણ, દ્વિત્રિય અથવા વૈશ્ય જૂઠા
તેઠનો દંડ કરીને તેઠને નગરબહાર કઢાડી મેલ્યા
સાહિમાટે અયોગ્યજ કહેલો છે.

વીજા સાહિત્ત ન મલી શકે, તો રા
શું કરવું ? તે કહે છે.

યાદી અને પ્રતિયાદી વન્નેની અનુમતી લેજ્ને.
સાહી કરવો, અને તે સાહી, શુદ્ધ, ગુણવાન્,
તથા સમતાર્યંત હોયો જોઈએ.

હયે અહીં કોઈ સંકા કરે કે, સીમાડા
માઠમાં તો રાજા પોતે કરેલા સાહિત્તથી નિર્ણય
વીજા લેવનું દેવડ આદિકના મુકરદમાઠમાં,
શકે, તેમ કંઈ લેણપત્ર પણ ન મલી શકે ;
કેસલો આપવો ? તે હયે કહે છે.

(તેવા મુકરદમાઠમાં) યાદી અને પ્રતિ
હિત્ત ન મલી શકે, તો રાજાએ તેઠને ન
પયા. બ્રાહ્મણને તેના દેવના સોગન આ
સોગન આપવા. અને વૈશ્યને તેના ગુરુના
“જપર લેલેલા પ્રમાણને લોકોના
જે પડ” કહેવું છે. અને તેવા સોગન
જે આદા રેઠનું સરેસર મૃત્યુ થાય છે.
બોલાવ્યાથી, શાદ રાજાએ યાદી અને પ્રતિ

ણદાર માણસ જો એક કોડીપણ ન આપે, તો તે વ્યાજની રકમ સુધાં મૂલરકમનું જે વ્યાજ લેવું, (એટલે વ્યાજનું પણ જે વ્યાજ લેવું) તેને પેહેલી " ચક્રવૃદ્ધિની " રીતિ કહેલી છે.

હવે વીંજી કાલિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

માસપદ્ધતિનેપ્વેત-અજતાનામહં ધ્રુવમ ॥

વૃદ્ધિં દાસ્યામિ નિયતાં, કાલિકા સા સ્મૃતા યુધૈઃ॥૨॥

અર્થ- હવ્ય લેનાર માણસ, હવ્ય આપનારને એમ કહે કે, આટલા રૂપીઆના વ્યાજતરિકે દરમાસે, દરપદ્ધે, અથવા દર-દિવસે હું ચોક્કસ આટલી રકમ આપીશ. એવા પ્રકારની રીતિને પંડિતોણ " કાલિકા " નામની વીંજી રીતી કહેલી છે.

હવે ત્રીંજી કારિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

માસાકૃતપ્રતિજ્ઞાયાં, નોચોદસ્યામિ કિંચન ॥

દાસ્યામિ દ્વિગુણાન્ રોપ્યાન્નિતિ ધૃઙિસ્તુ કારિકાઃ

અર્થ- આ (એક) માસની કરેલી પ્રતિજ્ઞાની અંદર જો હું કંઈપણ ન આપું, તો તેથી યમણા રૂપીઆ મારે આપવા; એવા પ્ર-કારની વ્યાજની રીતીને ત્રીંજી " કારિકા " નામની રીતિ કહેલી છે.

હવે ચોથી કાયિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

કૃતમાસપ્રતિજ્ઞોઽપિ, મિપં દાનુમશઙ્કુયાત્ ॥

દેહેન સેવાં ધનિનો, વૃદ્ધિઃ સા કાયિકા મતા ધ

અર્થ- એક માસની પ્રતિજ્ઞા કર્યા બતાં પણ જો વ્યાજ ન દેઈ શકે, અને તે વ્યાજના ચલલામાં સે લેણદાર માણસની પોતાનાં શરીરથી ચાકરી કરે, તો તેને ચોથી " કાયિકા " નામની વ્યાજની રીતી કહેલી છે.

હવે કરજ કરીને (એટલેનાણું વ્યાજે લેઈને) જે માણસ દેશાં-ગ્યામાં નાશી જાય, તેને માટે શું કરવું ? તે કહે છે.

જવ્યવાન માણસે લેણદારને કેવી રીતે
જવ્ય આપવું ? કહે છે.

આપનાર માણસે સ્વતંત્ર પોતાનું નામ લેવું, (તથા તેમાં જે જવ્ય આપવાનું હોય તેની સંખ્યા પ્રગટ અહરથી લેવાવી.) થઈ તેમાં લેણદાર માણસની સહી નસાવવી. તેમ તે લેણદાર માણસના પિતાની દાદાની, તથા તેના પુત્રાદિકની પણ સહી કરાવવી. થઈ તે સ્વતંત્ર વ્યાજના દરનો આંકડો, તથા મુદતની સારિશ પણ પ્રગટ અહરથી લેવાવી. તેસાથે તેમાં અન્ય (એટલે ત્રિયાત માણસની) પણ સહી લેવાવવી.

જવ્ય આપનાર માણસે પ્રતિજ્ઞાપ્રમાણે દરમાસે વ્યાજ મૂકવું કરવું. હવે તે વ્યાજ લેવાની રીત શક્તિને અનુસારે ચાર પ્રકારની કહી છે. તે કહે છે.

વ્યાજ લેવાની પેદેલી રીતી “ ચક્રવૃદ્ધિની ” વીજીનું નામ “ કાલિકા ” છે. વીજીનું નામ “ કારિકા ” છે. અને ચોવીનું નામ “ કાયિકા ” છે. કહ્યું છે કે,

ચક્રવૃદ્ધિઃ સ્મૃતા ચાઘા, કાલિકા કારિકા તથા ॥
કાયિકા ચેતિ વિદ્ધેયા, સર્વસંપત્તિમર્ધિની ॥ ૧ ॥

અર્થ- વ્યાજ લેવાની પેદેલી રીતીને “ ચક્રવૃદ્ધિ ” કહે છે, વીજીને “ કાલિકા ” કહે છે. વીજીને “ કારિકા ” કહે છે. અને ચોવીને “ કાયિકા ” કહે છે. તે ચારે રીતિનું સર્વ પ્રકારની સંપદાઈને યથારનારી છે.

હવે પેદેલી ચક્રવૃદ્ધિ નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

આપ્રતિજ્ઞાતમેકાપિ, ન દક્ષા ચેષ્વરાટિકા ॥

તદૈકીકૃત્ય તાં વૃદ્ધિ, તદ્વૃદ્ધિઃ, પ્રથમા મતા ॥ ૧ ॥

અર્થ- વ્યાજ આપવાની મુદતના અંતે ત્રાગમુદ્ધિમાં પણ ૧૦૫,

ણદાર માણસ જો એક કોડીપણ ન આપે, તો તે વ્યાજની રકમ મુખાં મૂલરકમનું જે વ્યાજ લેવું, (એટલે વ્યાજનું પણ જે વ્યાજ લેવું) તેને પેહેલી “ ચક્રવૃદ્ધિની ” રીતિ કહેલી છે.

હવે વીજી કાલિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

માસપદ્મદિનેષ્વેત-હજતાનામહં ધ્રુવમ્ ॥

ધૃષ્ટિં દાસ્યામિ નિયતાં, કાલિકા સા સ્મૃતા વૃધૈઃ॥૨॥

અર્થ- હવ્ય લેનાર માણસ, હવ્ય આપનારને એમ કહે કે, આટલા રૂપીઆના વ્યાજસરિકે દરમાસે, દરપહે, અથવા દર-દિવસે હું ચોકસ આટલી રકમ આપીશ. એવા પ્રકારની રીતિને પંડિતોએ “ કાલિકા ” નામની વીજી રીતી કહેલી છે.

હવે વીજી કારિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

માસાકૃતપ્રતિજ્ઞાયાં, નોચોદસ્યામિ કિંચન ॥

દાસ્યામિ હિગુણાન્ રોપ્યા-ન્નિતિ ધૃષ્ટિસ્તુ કારિકા૩

અર્થ- આ (એક) માસની કરેલી પ્રતિજ્ઞાની અંદર જો હું કંઈપણ ન આપું, તો તેથી ચમણા રૂપીઆ મારે આપવા; એવા પ્ર-કારની વ્યાજની રીતિને વીજી “ કારિકા ” નામની રીતિ કહેલી છે. હવે ચોથી કાયિકા નામની રીતિનું સ્વરૂપ કહે છે.

કૃતમાસપ્રતિજ્ઞોઽપિ, મિપં દાતુમશક્તુયાત્ ॥

દેહેન સેયાં ધનિનો, ધૃષ્ટિઃ સા કાયિકા મતા ૪

અર્થ- એક માસની પ્રતિજ્ઞા કર્યા બતાં પણ જો વ્યાજ ન દેઈ શકે, અને તે વ્યાજના ચદલામાં તે લેણદાર માણસની પોતાનાં શરીરથી ચાકરી કરે, તો તેને ચોથી “ કાયિકા ” નામની વ્યાજની રીતી કહેલી છે.

હવે કરજ કરીને (એટલેનાણું વ્યાજે લેઈને) જે માણસ દેશાં-ગ્રામાં નાશી જાય, તેને માટે શું કરવું ? તે કહે છે.

ગૃહીત્વાણં કુળી ગદ્યે-દેશોદ્દેશાંતરં યદિ ॥

તદા ગતેઽબ્દે માસવૃદ્ધિ-ર્ધિગુણા સ્યાદિતિ સ્થિતિઃ ?

અર્થ- કરજ કરીને જો કરજદાર માણસ પોતાના દેશમાંથી બીજે દેશ પાસે જાય, તો એક વર્ષ ગયાવાદ, દરમામે તેના પર થમણું વ્યાજ પડે, એવી રીતિ છે.

પોતાના દેશમાં રહેલો એવો પણ કરજદાર માણસ, જેણે દારે માગ્યા બતાં પણ જો ધન આપે, તો પત્રી જેણે દારે શું કરવું ? તે હવે કહે છે.

ગત્વાજિત્રાપસર્વસ્વં, રાજાનં પ્રવિવોધયેત્ ॥

તદ્ધિવિચ્ચ નૃપઃ સમ્યૈ-રુજાવપ્યાહ્લયેત્તતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- તે વચ્ચે જેણે દારે રાજાપાસે જઈ, તેને સર્વ વૃત્તાંત જાહેર કરવો. રાજા પણ તે સંબંધી સજાસદો સાથે વિચારીને તે વચ્ચેને (એટલે જેણે દારે અને કરજદાર વચ્ચેને) (પોતાની પાસે) ઘોઘાવવા.

પત્રી તે જેણે દારેનું સર્વ જ્વન્ય તેને થપ્પલા સર્વસહિત કરજ-દારપાસેથી રાજા પાસે આપવું.

હવે તે સમયે કરજદારપાસે જો રોકડ નાણું ન હોય, તો રાજા પણ તે કરજદારના તેટલી કિંમતનાં દાગીના, ધાન્ય, અથવા વસ્ત્રો જેણે દારેને સોંપાવવાં. અને તે દિવસથી અનુક્રમે કરજદાર-પર તેનું થમણું, થમણું અને ચોગણું વ્યાજ પડે. વધી કરજદારની તે સઘલી મિલકત જેણે દારે (રાજા પણ ઠરાવી આપેલી મુદત મુધિ યત્નપૂર્વક સાંચવી રાખવી.)

વધી કરજદારપાસેથી દાગીના, ધાન્ય અથવા વસ્ત્રો જો ન મળી શકે, અને તેને વડલે ગાય, જેસ આદિક પશુઠં મલે તો તે દિવસથી કરજદાર પર વ્યાજ પડે નહીં. અને પત્રી પોતાની શક્તિ થયે મૂલ્ય રકમ આપી તે પશુઠંને કરજદાર ઝોડાવી શકે,

હવે કરજદારપાસેથી હવ્યને વદશે છપરપ્રમાણે આજૂપણ આદિક લેણદારપાસે જે આવ્યાં હોય, તે ઘસુઠને કદાચ ચોરો ચોરી જાય તો શું કરવું ? તે કહે છે.

તે સમયે રાજા ચોરોને શોધી કહાટી, તેમનીપાસેથી તે હવ્ય અપાયે, અને જો ચોરો ન મળી શકે, તો પાતરી કર્યા-વાદ રાજાપ સેટલી ઘસુઠની કિંમત જેટલું હવ્ય પોતાના ખંદારમાંથી આપવું. (કેમકે, ચોરોથી પ્રજાનું રક્ષણ કરવું, એ રાજાની પરજ છે.)

હવે કોણ પ્રીતિને લીધે પોતાના મિત્ર અથવા સગાને ઇન્નિ-તું હવ્ય આપ્યું હોય, તો તેનું વ્યાજ હોય નહીં. કારું છે કે,

પ્રીત્યા દક્ષં તુ યદ્દ્યમ્, ધર્ષતે નૈવ સત્કદા ॥

યાચિતે ધર્ષતે દક્ષં, પ્રતિમાસમિપક્ષમાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ-પ્રીતિથી જે હવ્ય આપ્યું હોય, તેનું કદાપિ પણ વ્યાજ હોય નહીં. પણ માગણી કરવાથી જે હવ્ય અપાયું હોય, તેનું દરમાસે વ્યાજ ચટે છે.

“ પિતાનું કરજ પુત્રે આપવું જોઈએ ” એવું નિયત (નિશ્ચિત) હોવાથી નપુંસકપણા આદિકના દોષોવાલાઈને પણ કારજ દે-વાનો પ્રસંગ આવે છે, માટે સેઈના નિવારણમાટે રહે કહે છે.

સત્સુ પુત્રેષુ તેનૈવ, ફાણં દેયં સુતેન ષ ॥

યેન પિતૃવસુ પ્રાપ્તં, ફલ્લીયાંધયધિરાદિષુ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પણ પુત્રો હોતે ઠતે, તેજ પુત્રે કારજ દેવું કે, જે (પોતાના) નપુંસક, અંધ, અને ઘેદરા આદિક જાણીતાંથી પિતાનું ધન મેલવ્યું હોય.

વિનશ્ન નહીં ઘણા ઘટશે જુદા નહીં ઘણા એવા જાણે, સ્ત્રીજરતાર, તથા પિતાપુત્રે, જે કારજ કરવું તે તેણે કરવુંની પર-

स्मर अनुमति खेदने करबुं (अर्थात् तेउं सघझाए एकत्रा घड़ने करज करबुं.)

हवे तेउं सघझा जो विजक एटखे जुदा होय तो, तेउंने द-
व्यवानमाणसे (कोइने) साही राखीने डव्य आपबुं, तं कहेने.

प्रातृणामविजक्तानां, दंपत्योः पितृपुत्रयोः ॥

कण्ठाक्षस्त्येकमत्या, विजक्ते प्रातिज्ञाव्यतः ॥१॥

अर्थ- जुदा नहीं थपला एया जाइउनेमाटे, स्त्रीजतरतारने-
माटे, अने पितापुत्रमाटे, करजनो खान तेउं सर्वनी अनुमति-
प्रमाणे वे. अने जो तेउं जुदा होय तो, माही राख्यापूर्वक वे.

(छपझहणथी करजदारपासेथी खेषु खेशाना संबंधमां पण
छपझीज हकीकत जाणथी.)

हवे तेया संबंधमां जे माहिउं राख्या, ते माहिउंना वण
भेदो वे. ते कहे वे. “ दृष्टि ॥ १ ॥ ” “ प्रत्यय ” ॥ २ ॥ अने
“ दान ” ॥ ३ ॥

“ दृष्टि ” एटखें (धन धीरनार माणमने) माही एम कहे
के, जे यरने नुं था करजदारनी मारीपामे मागणी करीश, तेज
वस्तने हूं ते आभामनिं तने बनावी थापीश. ॥ १ ॥

“ प्रत्यय ” एटखें (धनधीरनार माणमने) माही एम कहे
के, था माणम था अमुक माणमनो पुत्र वे, तेम ते पुत्रपान
वे. माटे मारी थावरीथी नेनी मागणीप्रमाणे नुं तेने डव्य थाप.
ते माणम तने कदापिण वगमे नहीं. ॥ २ ॥

“ दान ” एटखें (धन धीरनार माणमने) माही एम कहेके,
नुं था माणमने डव्य थाप ? ते तने पावुं नुग्न थापी देसो. अने
जो ते नहीं थावे, तो नीमिथी मुदने तेनागां हूं तने थापीश. ॥३॥

एरी रीने माहीना वण भेदो जाणमा.

હવે સાદીની ફરજ શું છે ? તે કહે છે.

गृहीतञ्ज्यो निःस्वश्चेत्प्रतिजूर्धनवान् यदा ॥

मूलं दत्त्वेव सयं तत्, कुर्यात्तं निर्झणं तदा ॥ १ ॥

અર્થ- હવે લેનાર માણસ જો નિર્ધન થયો હોય, અને સાદી (પટલે જામીન) જો ધનવાન હોય, તો મૂલરકમ સાદી-પ આપીને તે વિચારાને કરજરહિત કરવો.

જો એકજ કાર્યમાં ઘણાં સાદિય હોય, તો તે સાદીયે પોતપોતાના હિંસાપ્રમાણે હવે એકનું કરીને લેણદારને આપવું. તે કહે છે.

एककृत्ये प्रतिजुषः, वहवः स्युः परस्परम् ॥

स्वस्वशफन्यनुसारेण, धनिने दक्षुरेकशः ॥ १ ॥

અર્થ- એકજ (કરજદારના) કામમાં જો ઘણાં સાદિય હોય, તો તેયે પરસ્પર એકઠા થઈ પોતપોતાની શક્તિને અનુસાર દરેકે, તે ધન લેણદારને આપવું.

હવે કરજદાર જો દેશાંતરે પાડ્યો ગયો હોય, અને તેથી તેનો “ દર્શનસાદી ” તે કરજદારને નીમેલી મુદતદરમ્યાન તેના લેણદારને દેખાદી ન શકે, તો લેણદારે તે સાદીપામેથી તે નાણાં પરુલ કર્યાં, તે મુક્તજ છે. પણ મ્યાયની રીતિથી તે લેણદારે તે સાદીને ત્રણ પરવાદીઆની યીજી વધારે મુદત આપવી જોઈય. અને તે મુદત દરમ્યાન જો તે સાદી તે કરજદારને તેના લેણદારને દેખાદી આપે, તો તે સાદી પોતાના સાદીપણાથી મુક્ત થાય છે. અને તે મુદતદરમ્યાન પણ જો ન દેખાદી શકે, તો સાદીપ તે નાણાં આપવાંજ જોઈયે. તે કહે છે.

प्रतिजूरधमरणार्थं, गृह्यात्पदप्रयं प्रजोः ॥

दर्शयित्वा स्वयं काले, मुक्तः स्योक्तेर्जयेदलम् ॥ ૧ ॥

અર્થ- સાક્ષી કરજદારની શોધમાટે લેણદારપાસેથી ત્રણ પૃથ્વીપટ્ટાની માગણી કરવી. અને તે મુદતદરમ્યાન તેને દેખાડીને તે સાક્ષી પોતાના વચનથી સ્વસ્થ થઈ જાય છે.

હવે રોકડ નાણું લેવામાટે મુકેલા ચાલનું વિવેચન કરે છે.

વિશ્વંજ્ઞાય પ્રજોર્વસ્તુ, દત્વા ગૃહ્ણાતિ રૌપ્યકાન્ ॥

સ આધિર્ધિવિધઃ પ્રોક્તો, નિયતેતરજ્ઞેદતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- ધન આપનારના વિશ્વાસમાટે થાણ તરિકે કંડૂક વસ્તુ મુકીને (માણસ) રૂપીઆ લે છે; તે થાણના “ નિયત ” અને “ અનિયત ” ઇવા બે જોડો કહેલા છે.

ગોપ્યજ્ઞોગ્યતયા સોઽપિ, ધિવિધઃ સંપ્રકીર્તિતઃ

વાર્ધિષ્ઠિવતરજ્ઞેદામ્યાં, પુનઃ સ ધિવિધઃ સ્મૃતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- વહી તે થાણ “ ગોપ્ય ” ઇટલે સાંચવવાલાયક, અને “ જોગ્ય ” ઇટલે ધાપવાલાયક એમ બે પ્રકારનો કહેલો છે; વહી તે વધીશકે તેવો, અને ન વધી શકે તેવો, એમ બે પ્રકારનો કહેલો છે.

“ થાણ ” ઇટલે હવે આપનાર માણસને વિશ્વાસમાટે જે વસ્તુ સોંપવામાં આવે છે, તે “ થાણ ” કહેવાય છે. તેના “ નિયત ” અને “ અનિયત ” ઇવા બે જોડો છે. તેમ “ ગોપ્ય ” અને “ જોગ્ય ” ઇવા પણ તેના બે જોડો છે.

હવે “ નિયત ” ઇટલે, જેમકે, (કરજદાર માણસ લેણદારને કહે, કે) ધંશાલમુદિ સાતમને દિવસે તમારા રૂપીઆ આપીને હું આમારો થાણ ઝોટાવીશ. અને જો હું તેમ ન કરું તો આ થાણમાં રાખેલી વસ્તુ તમારીજ છે. (અર્થાત્ તેપર તમારોજ દાવો છે.) તેને “ નિયત થાણ ” કહે છે.

અને કંડૂપટ્ટા મુદતવિના પોતાની (કરજદારની) ડગાપ્રમાણે

(एटखे अचोकस मुदते) करजदार थास गोहावे, ते “ अनियत थास ” कहेवाय.

हवे “ गोप्य ” एटखे सोनुं, रुपुं, तथा रक्ष आदिक ते वस्तुं छेणदारथी जोगवी शकाय नहीं, पण (पेटी आदिकमां) राखी मेखाय. अने वली कालांते तेनो नाश पण थाय.

“ जोग्य ” एटखे खेतर, बगीचा आदिक तेनो जोगवटो छेड़ शकाय छे. अने तेनी ब्रीस यर्पोनी मुदत होयाथी तेनो कंड नाश थतो नथी.

आधिस्तु नैव प्रोक्तव्यो, श्रुक्ते तु वृद्धिहानिता ॥

गोप्यस्य नियते काले, उतीते स्वामी धनी जवेत ॥ १ ॥

अर्थ- “ गोप्य ” थास छेणदारे जोगवबोज नहीं, (अर्थात् तेनो तेणे उपयोग करयो नहीं) अने जो तेनो ते उपयोग करे, तो घ्याज छेवुं नहीं; अने मुदत पूरी अयाबाद ते गोप्य थासनो छेणदार मालीक थइ शके.

नष्टे तु मूढ्यं देयं स्या-द्वैवजूपापदं विना ॥

जोग्यस्यावधिपूर्तां च, धनी स्वामी न जायते ॥ १ ॥

अर्थ- अकस्मात् अने राज्यतरफना संकटने बाद फरीने थासतरीके राखेखी वस्तु जो नष्ट थाय, तो नाणा धीरनार आसामीए ते वस्तुनुं मूढ्य करजदारने वर्ती आपवुं.

तेम मुदत गयाबाद जोग्य वस्तुनो छेणदार मालीक थइ शके नहीं. करजदारे थासतरीके राखेखी वस्तु जो छेणदार वापरे, अने ते जो करजदारना जोवामां आवे, तो छेणदारने घ्याज मखे नहीं. ते थास मुकेखी वस्तु जो नाश पामे तो छेणदारे तेनुं मूढ्य करजदारने देवुंज जोइए. (तेमां अपवाद एटखो के, तेना संबंधमां राज्यतरफथी अथवा अकस्मातथी कंड आपदा न आवे, तो)

सुवर्ण, रुपुं विगेरे “ गोप्य थास ” निमेखी मुदत ज्यतीत

અચાવાદ છેલ્લદારની માણીકીનું થાય. પણ “ જોગ્ય ” એવી રો-
તર આદિક સ્થાવર મિલકત. નીમેણી મુદત પૂરી અપાવાદ પણ
છેલ્લદારની માણીકીની અડ શકે નહીં. પણ જંગમ મીલકત મુ-
દત પૂરી અચાવાદ છેલ્લદારની માણીકીની થાય.

હવે જો કોઝક કરજદારે પોતાનું રોતર આગ્રમાં રાણીને ધન-
વાનતાનેથી સ્ત્રીઆ લીધા હોય, અને દેવયોગે તે રોતર (પટ્ટો
તેમાં રહેલું ધાન્યગરિક જો નદીની રેણ આદિકથી નષ્ટ થાય, તો
કરજદારે તે સ્ત્રીઆને ચરણે ધીજો આગ્ર આપવો જોઈય, અને
મેંચ જો ન કરે, તો કરજદારે છેલ્લદારને આગ્રા રૂપીઆ આપી
રેવ જોઈય. તે કહે છે.

મર્યા જાપેન વા ક્ષેત્રં, મર્યો વેદશિખા પુનઃ ॥

આધિરમ્ભઃ પ્રદેષો વા, દીનતે ધનિને ધનમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ - જો મરી ક્ષેત્રનો નાશ કરે, અથવા તેને રાગા હરી
ગાય, તો કરજદારે ધીજો આગ્ર (છેલ્લદારને) આપવો જાને
તેને ધીજો આગ્ર આપવાનું જો ન થને તો છેલ્લદારને તેનું માગનું
કામ જાણી તેનું (કેમકે, તેમાં કંઈ છેલ્લદારનો અપરાધ નથી,
તે તે વેળાના (કરજદારના) કમીનું વાત છે.)

હવે હોદ્દા જમીન ધનવાન, પ્રાપ્ત કરીને આગ્ર તરીકેની વસ્તુ
વેળાના સ્થાનમાં છેડે, તેમ મીનિપૂર્વક સ્ત્રીઆનું ધાન્ય પણ
જમીન છે, તે જમીન જો સ્ત્રીઆ ન આપે, તો વગી તે કરજદારે
તે જમીન તે કહે છે.

કારણિયા તદુદ્યન મૃત્તી નૃપાધિકારિણામ ॥

મૃત્તીવાદશિલ્પેષાં મૃત્તિ, સ તદુદ્યનઃ શતમર્યાદઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ - (તે મૃત્તિ) કરજદારે તે જમીન શતજાના સ્થાવર-
તેને જમીનને વેળાના અગ્ર નવા (તેને જમીન આપવું) ન

खत पाबुं लेबुं; अने (राजाए) पण तेवा छुट लेणदारने एकसो रुपीआनो दंड करवो.

इधे व्याज केटखुं लेबुं ते कहे ठे.

एकसो रुपीआ व्याजु जो लीधा होय, तो दरमासे तेनुं (व-धारेमां वधारे) धे रुपीआ जेटखुं व्याज जाणबुं.

करजदार माणस जो मृत्यु पामे, तो तेना पुत्रे पोताना बा-पनी सही तथा मुझा छखतमां जोइने, ते करजना पैसा लेण-दारने आपधा जोइए.

हये तेनो अपवाद कहे ठे.

सुराकितवद्युतार्थ, परस्त्रीहेतुकं तथा ॥

ऋणं पितृकृतं पुत्रो, देयानैव कदाचन ॥ १ ॥

अर्थ- मद्यपानमाटे, उगाइमाटे जुगारमाटे, तथा परस्त्रीमाटे जो पिताए करज करेखुं होय, तो ते करज पुत्रे कदापि पण देबुं नहीं.

आर्तातिवृद्धवालास्वा-धीनोन्मत्तकमद्यपैः ॥

याच्यते च ऋणं नैव, धनी दद्यात् कदापि तान् ॥ १ ॥

अर्थ- रोगी, अतिवृद्ध, बालक, परयश थपलो, गांडो थपलो तथा मद्यपान करनारो, एटखा माणसो जो व्याजु इच्य लेया आवे, तो तेउने इच्यवान माणसे कदापि पण व्याजु इच्य आपबुं नहीं.

कुटुंबना पोषणमाटे पिताए करेखुं करज, तेना मृत्युवाद तेना पुत्रोएज देबुं जोइयें, तेनेमाटे कहे ठे.

कुटुंबार्थं कृतं पित्रा, ज्येष्ठभ्रात्रा ऋणं यदि ॥

तयोर्मृत्यौ समत्वेन, दद्युस्ते सर्वबांधवाः ॥ १ ॥

अर्थ- कुटुंबना पाखणपोषणमाटे पिताए अथवा मोटा जाइए जे करज करेखुं होय, ते तेउना मृत्युवाद सर्व जाइउए (जुदा होय अथवा साथे होय तोपण) सरखे हिंसे थदा करबुं.

સ્વામીની ગેરહાજરીમાં ઘાકરે કરેલું કરજ સ્વામીએ દેવું જોડ્યે તેમાટે કહે છે.

પ્રભવસન્ને કુટુંબાર્થ, ક્ષણં દાસેન યત્કૃતમ ॥

તત્સ્વામી વિતરેન્સર્વ, સામિયં ચ સસાદિકમ ॥ ૧ ॥

અર્થ- સ્વામીની દૈનિક શેઠની ગેરહાજરીમાં (તે શેઠના) કુટુંબના પોષણમાટે ઘાકરે જે કરજ કર્યું હોય, તે સમગ્રું કરજ, સ્વાગતમહિત સાક્ષીપૂર્વક તે સ્વામીએ આપવું જોડ્યે.

નાણા ધીરનાર આમામીએ પોતાના ઘરમાં રહીને ગુપ્ત રીતે કરજદારપામેથી લગત કરાવવું નહીં, અને જો તેમ કરે તો તે લગત જવું હશે છે. (અર્થાત્ પ્રગટ રીતે ત્રિયાત સાહિત્તની સાક્ષીપૂર્વક લગત કરાવવું જોડ્યે)

લેવદાર માણમે કરજદારપામેથી (રસીઆદિક) નહીં પ્રદાન કરવાપ્રાયક વસ્તુ ઉપર પ્રદાન કર્યું નહીં, કેમકે, તેથી લોકોમાં નિંદા થાય છે, અને જેવડે નિર્ધનપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

દ્યે સ્થાનમાર્ગનો વિષય કહે છે.

દ્વારમાર્ગવિવાદેષુ, જલચ્ચેણિપ્રવૃત્તિષુ ॥

શુક્તિરેવ દિ ગુર્વામ્યાન્ન દિવ્યં ન ચ સાહિતા ॥ ૨ ॥

અર્થ- દ્વારના માર્ગના, અને પાણીના નવાળોના મંચપમાં જોગ કરાવેલ વસ્તુવાન ગ્રાણ્યો. (અર્થાત્ તેના મંચપમાં જોગ જોગ કરો વસ્તુવાન હોય તેજ તેના માલિક છે.) તેમાં મોગન યા માર્ગની ત્રસ્ત નથી.

દ્યે કોડક માણમે પોતાનું દેવ કોડકનીપામે યાગમગી-કે મુદ્દી નાણાં છપાઈ જાય, અને પરીને તેજ મેનર પાતું ધી-અન્યથે મુદ્દીને લીડાં નાણાં છપાઈ; અને મેમ કર્યાવાદ કરાવેલ કોડકાગળથી જો ટંકો પડે, તો શું કરવું? તેનેમાટે કહે છે.

સદય દેવેન્દ્રી રીતઃ કણ્ઠા મુદ્દાદમામાં રાજાગ માર્ગી આદિ.

કયી પૂર્વાપરનો નિશ્ચય કરીને, (ઇટલે પ્રથમ તે રેતરના થાણ-
પર કોણે નાણાં ધીર્યા ? અને પાઠણથી તેપર કોણે નાણાં ધીર્યા
હે તે ઘાવતનો નિશ્ચય કરીને) પ્રથમ નાણાં ધીરનારને
તેનું ઘચ્ય અપાયું.

હયે જમીનના સંવંધનું સ્વરૂપ કહે છે.

પરેણ ઝુજ્યમાને જ્યાં, પશ્યન્યો ન નિપેધતે ॥

વિંશત્યબ્દેષુ પૂર્ણેષુ, સ્વામી પ્રાપ્નોતિ નૈવ તામ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જમીનનો માલિક, પોતાની જમીન ધીજો માણમ જો-
ગયે છે, એમ જોતાં ઠતાં પણ જો તેને અટકાયે નહીં, તો ધીમ
વર્ષો ગયાવાદ પોતાની તે જમીન મેલવી શકે નહીં. (અર્થાત્
ધીસ વર્ષો ગયાવાદ તેનો હક થાણ્યો જાય છે.)

હસ્ત્યશ્વાદિધનસ્યાપિ, મર્યાદા દશયાર્પિકી ॥

તતઃપરં ન શક્તઃ સ્યા-દયામું ત-દ્ધનં પ્રજ્ઞુઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- હાથી, પોટા આદિક ઘચ્યની મર્યાદા પણ દશ વર્ષોની
છે, ત્યારવાદ ઇટલે તે મુદત ધીત્યાવાદ તે ધસ્તુઈનો સ્વામી પોતાની
તે ધસ્તુઈને મેલવી શકે નહીં.

હયે ઘાણતરીકે શુકેલી ધસ્તુઈને નાણાં ધીરનાર આત્મા
જો ધગાઢે, તો સાદી આદિકથી તે ઘાવતનો નિર્ણય કરીને રા-
રાજાપ તે હેણદારપામેથી તે ધસ્તુની વિંમત કરજદારને અપાયથી
અને વિશેષમાં તે હેણદારનો દંડ પણ કરયો.

ઘઢપાઈપ ઇપાર્જન કરેલી મીલકતપર પિતા અને પુત્ર,
ઘસેનો શરણો હક છે.

અથી રીતે આ પ્રંથમાં સંદેષથી “શણાદાનનું ” સ્વરૂપ કહું;
તેનું વિસ્તારથી વર્ણન “શુદ્ધદર્દીતિ” નામના શાસ્ત્રથી જાણી હેવું.

॥ ઇતિ શણાદાનપ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

પૃથી રીતે પૂર્વના પ્રકરણમાં “ ક્ષણાદાનનું ” સ્વરૂપ કહ્યું.
હવે પૃથી રીતે નાણાં વ્યાજુ છેડેને કેટલાક માણસો એકઠા થ-
ઈને (એટલે કંપનીરૂપ થઈને) વ્યાપાર આદિક કરે છે. તે-
ઉનું સ્વરૂપ કહે છે.

પદ્મપ્રજ્ઞં જિનં નત્વા, પદ્માજ્ઞં પદ્મલાંઠનમ્ ॥

સંજૂય ચ સમુત્થાન-ક્રમં વક્ષ્યે સમાસતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- કમલસરસી કાંતિયાલા, તથા કમલના લંઘનયાલા
પથા શ્રી પદ્મપ્રજ્ઞુ નામના જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને, સંક્ષેપથી
મંડલીરૂપ થઈલા માણસોનો ક્રમ કહીશું.

સર્વૈર્મિલિત્વા લાજ્ઞાર્થ, વણિજો નૃત્યકારી

ક્રિયતે વૃષ્ટિરન્યોન્ય-સંમત્યા સઙ્ગિરુચ્યતે

અર્થ- નૃત્યકારો (આદિક)
લાજનેમાટે જે વ્યાપાર કરે છે, તેને
“ મતીયાલી આજીધિકા ” કહે છે.

તેવી મંડલીમાં જે માણસ
ધાન્ય વિગેરે આપે છે, તે “

અથવા ઘણા વ્યાપારી

પાસ, ધાન્ય, ઘી, તેલ, ગોલ

અને તેમાં થતો ન

પ્રમાણે વેચી છે

હોય, અને

તે હવે દેનારને

આપે છે. અને

કરતાં

નિ

પણ

ઉપર કહેલી રીતીમુજબ નટાદિકો એકજા બદ્ધને પોતાની આજીજ્ઞા ચલાવે છે. અને તેથી યથેના કરારમુજબ જે નપો અથવા નુકસાન થાય છે, તે તેથી મરણે હિમ્મે યેંથી છે જે.

રાજાજ્ઞાતો વિરુદ્ધં ચ, ન્કૃત્ય મુજાંકનાદિકમ્ ॥

પરજવ્યાપહરણ-મેતેષ્વેકઃ કરોતિ ચેત્ ॥ ૧ ॥

જાતે વિવાદે દંટ્યાઃ સ્મુઃ, સર્વેન્નુમતિદાનતઃ ॥

યથાજ્ઞવ્યં યથેશ્વર્યં, ધ્રુવેન ન્યાયવર્તિના ॥ ૨ ॥

અર્થ-જ્યે એવી મંદલીમાનો એક મનુષ્ય, રાજાની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ વર્તે, નિકા પાઠ્યા આદિકનું, અથવા પરજવ્ય દગળ આદિકનું જો કાર્ય કરે, તો તેનો મુકરદમો અજ્ઞાપ્યાવાદ, જ્યાંથી રાજાએ તે મંદલીમાના ગર્વ માણગોને તેથીની ક્ષતિમુજબ દંટ્યા; કેમકે, તેમાં કાર્યમાં મંદલીમાના ગર્વ માણગોની અનુમતિ હોય છે.

હવે તેવી મંદલીમાનો કોઈ માણસ જો પુત્રવિના મરણ પામે, તો તેનું ગર્વ હવ્ય તેની ક્ષતિના માણગોએ એકજા બદ્ધને રાખી મેંજરું. તે સમયે રાજાએ તે માણસના ધારમની સોધમાટે એક ધર્મગુપ્તીની નોટીંગ આપવી. અને તે મુદત દરમ્યાન જો તેનો ધારમ મંદલી આપે, તો તેની છાતરી કરીને તે હવ્ય તેને શોપરું; પણ તેમાંથી થોથો દિગો તે હવ્યનું રક્ષણ કરનારાઈને રાજાએ આપવો. અને કદાચ તે મુદત દરમ્યાન જો તેનો ધારમ ન મંદલી રાખે, તો તે હવ્ય રાજાએ તે માણસની ક્ષતિને ધોજન કરાવવામાં, તથા પ્રતિષ્ઠાદિક કાર્યમાં ધાપરું.

માય જેમ પોતાના ધારમનું પોષણ કરે છે, તેવી રીતથી રાજાએ પોતાની પ્રજાનું પાલણ કરવું; પણ હોજરૂતિ રાખીને અન્યાયથી હવ્ય ઉપાર્જન કરવું નહીં.

એવી રીતે સંદેષથી સંજયોચ્ચાનનું ચર્ચન કરું.

॥ ૬૩ સંજયોચ્ચાન પ્રવરણે સમાપ્તમ્ ॥

એવી રીતે પૂર્વના પ્રકરણમાં “ કુળાદાનનું ” સ્વરૂપ કહ્યું.
હવે એવી રીતે નાણાં વ્યાજુ છેડેને કેટલાક માણસો એકઠા થ-
ડેને (એટલે કંપનીરૂપ થડેને) વ્યાપાર આદિક કરે છે. તે-
ડેનું સ્વરૂપ કહે છે.

પદ્મપત્તં જિનં નત્વા, પદ્માત્તં પદ્મલાંઠનમ્ ॥

સંજૂય ચ સમુત્થાન-ક્રમં વક્ષ્યે સમાસતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- કમલમરલી કાંતિયાલા, તથા કમલના લંઠનયાલા
એવા શ્રી પદ્મવત્તુ નામના જિનેશ્વરને નમસ્કાર કરીને, સંક્ષેપથી
મંદહત્રીરૂપ થપડા માણસોનો ક્રમ કહીશું.

સર્વમિશિન્ધ્યા લાજાર્થ, વણિજો નૃત્યકારિણિઃ ॥

ક્રિયતે પૃથિરન્યોન્ય-સંમત્યા સક્ષિરુચ્યતે ॥ ૨ ॥

અર્થ- નૃત્યકારો (આદિક) ધણો માણસો એકઠા થડેને
પ્રાન્નનેમાટે એ વ્યાપાર કરે છે, તેને પંદિતો “ એક શ્રીજાની ગ-
ભનીવાડી આગીવિકા ” કહે છે.

તેવી મંદહત્રીમાં એ માણસ અધેગર થડેને સર્વ જોગન, યરા,
ધાન્ય રિંગે આપે છે, તે “ મુળી ” કહેવાય છે.

અથવા ધણા વ્યાપારીએ એકઠા થડેને સુવર્ણ, રત્ન, આપીણ, ક-
ણ, ધાત્ય, પી, તેડ, ગોડ આદિક વસ્તુઓનો વ્યાપાર કરે છે,
અને તેમાં થતો નફો અથવા નુકસાની થપડા પોતાના દિગ્ગા
મન્યે વેંધી છે છે. હવે તેઓમાં કમ્પની મૂડી દેનાર જો એક
સોય, અને કાઢીના થપડા જો નિયેન કોષ મો મેંડે થપડા
તે કમ્પ દેનારને પોતપોતાના જાગમાંથી તેની મૂડીનું વ્યાજ
અપે છે. અને વર્ગવેંડી મુદને પોતપોતાનો દિગ્ગો વેંધી છે છે.

૨- કાન્યે અર્થાં તેડેરથે એ કંડે દેડો થાય, મો રાજારિકે
તેડેનાં દેડાંને નિહાણ કમ્પો મોડા અને તેડામાટેના તેની મં-
દહત્રી દેડાને પણ સ્વવશમાં રાખે છે.

છપર પહેલી રીતીમુજવ મટાદિકો એકજા થયને પોતાની
આજીકા ચણાપે ઝે. અને તેઠં યથેના કરારમુજવ જે મપો
અથવા મુકમાન થાય ઝે, તે તેઠં મરમે દિગ્મે યેધી હે ઝે.

રાજાજ્ઞાતો વિરુદ્ધં ચ, ન્કૃત્ય મુજાંકનાદિકમ્ ॥

પરજ્ઞ્યાપદરણ-મેતેપ્યેકઃ કરોતિ ચેત્ ॥ ૧ ॥

જાતે વિપોદે દંડ્યાઃ રયુઃ, સર્વેઽનુમતિદાનતઃ ॥

યથાહ્યં યથેશ્વર્ય, જૂપેન ન્યાયવર્તિના ॥ ૨ ॥

અર્થ-હવે ઇથી મંદલીમાનો એક મનુષ્ય, રાજાની આજ્ઞાથી
વિરુદ્ધ થવું, નિષ્ઠા પાટયા આદિકાનું, અથવા પરજ્ઞ્ય દરણ આ-
દિકાનું જો કાર્ય કરે, તો તેનો મુકરદમો ચલાવ્યાવાદ, ઇવાથી
રાજાએ તે મંદલીમાના મર્ય માણમોને તેઠંની દાનિમુજવ દંડ્યા.
કેમકે, તેણે કાર્યમાં મંદલીમાના મર્ય માણમોની અનુમતિ દોષ ઝે.

હવે તેથી મંદલીમાનો જોડ માણમ જો પુત્રવિના મરણ પામે,
તો તેનું મર્ય હ્યય તેની જ્ઞાતિના માણમોએ એકજા થયને રાથી મંદલું.
તે સમયે રાજાએ તે માણમના વારમની દોષમાટે એક વર્ષગુપ્તીની
નોટીસ આપવી. અને તે મુદત દરમ્યાન જો તેનો વારમ મટી
આપે, તો તેની સ્વાતરી કરીને તે હ્યય તેને મોપવું. પણ તેમાંથી
મોથો દિગો તે હ્યયનું રદ્દણ કરનારાઈને રાજાએ આપવો. અને
કદાચ તે મુદત દરમ્યાન જો તેનો વારમ ન મટી શકે, તો તે
હ્યય રાજાએ તે માણમની જ્ઞાતિને જોજન કરાવવામાં, તથા પ્રતિ-
ષ્ઠાદિક કાર્યમાં વાપરવું.

માય જેમ પોતાના વાઢરદાનું પોષણ કરે ઝે, તેથી રીતથી રા-
જાએ પોતાની પ્રજાનું પાલણ કરવું. પણ હોજવૃત્તિ રાથીને અમ્યા-
યથી હ્યય સ્પર્જન કરવું મટી.

ઇથી રીતે મેટેપટી સંસ્કરણાનનું વર્ણન કરું.

॥ ૩૧ ॥ સંસ્કરણાન પ્રકરણં મમાસમ્ ॥

દ્વે “દેવમકરણનો” પ્રારંભ કરે છે.

શ્રીસુપાર્શ્વજિનં નત્વા, સસર્મ તીર્થનાયકમ્ ॥

દેવદેવવિધિં સમ્યક્, ત્રિગુણોભિ સમાસતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ - મારા તીર્થકર શ્રીસુપાર્શ્વે પ્રગુને ગમસ્કાર કરીને, સંતોષી દેવદેવની વિધિનું મારી રીતે હું વિચરણ કરું છું.

દ્વિતીય ઉચ્ચારણમાં “મેન્ત્રોપચાનનું” વર્ણન કર્યું. દ્વે તેમાં કોઈ મત્સ્યના કલ્પથી જ્ઞાન પાળ કરે છે. તેથી “દેવદેવની” મત્સ્યરૂપે વિચરણ કરવામાં દ્વે દેવવિધિનું ધ્યાનપાત્ર કરે છે.

દત્તદત્તવિધો દેવ-વિધિઃ ॥ દિવિધઃ સ્મૃતઃ ॥

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

અર્થ - આપણી વિધિમાં દેવવિધિ એ પ્રકારનો જોવાયો છે. ૨. ૨. “દત્તદત્તવિધિ” નામનો જોવાયો છે. “દેવવિધિ” જોવાયો છે.

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

અર્થ - આપણી વિધિમાં દેવવિધિ એ પ્રકારનો જોવાયો છે. ૨. ૨. “દત્તદત્તવિધિ” નામનો જોવાયો છે. “દેવવિધિ” જોવાયો છે.

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

અર્થ - આપણી વિધિમાં દેવવિધિ એ પ્રકારનો જોવાયો છે. ૨. ૨. “દત્તદત્તવિધિ” નામનો જોવાયો છે. “દેવવિધિ” જોવાયો છે.

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

દત્તદત્તવિધિર્ નામ, દત્તદત્તવિધિર્ નામ ॥ ૨ ॥

અર્થ- ચલી વ્યવહાર માર્ગમાં વિચરણ પુરુષોણ દાન ચાર પ્રકારનું કહેલું છે; દત્ત ॥ ૧ ॥-અદત્ત ॥ ૨ ॥-દેય ॥ ૩ ॥ -અને અદેય ॥ ૪ ॥

“ દત્ત ” ઇટલે પાણું ન લેઈ શકાય તેવું. “ અદત્ત ” ઇટલે પાણું લેઈ શકાય તેવું.

“ અદેય ” ઇટલે પારખું અથવા સાધારણ ધન્ય. અને “ દેય ” ઇટલે પોતાનું અથવા અસાધારણ ધન્ય.

તેઈમાંથી “ દત્ત ” દાન ૭ પ્રકારનું છે. યસ્તુ યેષાથી લેઈ તેનું મૂલ્ય આપવું તે ॥ ૧ ॥ કોઈનાપર અનુકં પાછાથી દેવું તે. ॥ ૨ ॥ ઘડીસતરિકે દેવું તે. ॥ ૩ ॥ કીર્તિમાટે દેવું તે. ॥ ૪ ॥ ધર્મને અર્થે દેવું તે. ॥ ૫ ॥ અને પ્રત્યુપકારમાટે દેવું તે. ॥ ૬ ॥ એમ “ દત્તદાન ” ૭ પ્રકારનું છે.

હવે “ અદત્તદાનના ” જેદો કહે છે. “ અદત્તદાન ” શોલ પ્રકારનું છે. જયથી દાન દેવું તે. ॥ ૧ ॥ ક્રોધથી દાન દેવું તે ॥ ૨ ॥ શોકથી દાન દેવું તે ॥ ૩ ॥ છત્સેકથી દાન દેવું તે. ॥ ૪ ॥ પરિહાસથી ઇટલે મશ્કરીમાંજ દાન દેવું તે ॥ ૫ ॥ ઘ-લાત્કારે દાન દેવું તે. ॥ ૬ ॥ કુઃલગ્નિંત ધેરાગ્યથી દાન દેવું તે. ॥ ૭ ॥ મદથી દાન દેવું તે. ॥ ૮ ॥ ગાંડા થઈ દાન દેવું તે. ॥ ૯ ॥ રોગના સગવથી રોગીણ દાન દેવું તે. ॥ ૧૦ ॥ યાદ્યપ-ણથી દાન દેવું તે. ॥ ૧૧ ॥ પરતંત્રપણથી દાન દેવું તે. ॥ ૧૨ ॥ મોહથી દાન દેવું તે ॥ ૧૩ ॥ પ્રતિલાજની ઇઝાથી દાન દેવું તે. ॥ ૧૪ ॥ ધુપાત્ર ને મુપાત્રની યુઝિથી દાન દેવું તે ॥ ૧૫ ॥ અને પુર્ધર્મમાં ધર્મયુઝિ લાવીને દાન દેવું તે ॥ ૧૬ ॥ એવી રીતે અ-દત્તદાનના શોલ જેદો છે.

ઉપર કહેલા શોલે પ્રકારોથી જે દાન દેવું, તે તત્વથી કદી-યેં તો અદાનજ છે.

ઊપર રોગીણ દીધેલા દાનને જે અદત્ત કહ્યું છે, તેમાં અપ-
વાદ ઇટલો કે, ધર્મને અર્થે તેવા રોગીણ જો દાન દીધું હોય તો
તે “ દત્તદાનજ ” કહેવાય છે. અને એવી રીતે ધર્મનેમાટે રોગીણ
દીધેલું દાન તેના મૃત્યુવાદ પણ તેના પુત્રે અવશ્ય દેવુંજ જોઈએ.
તેમાટે બૃહદર્હત્તીતિમાં પણ કહ્યું છે કે,

“ રોગાગ્નિરેણ દિણં જં દાણં મુક્તધર્મમકક્ષાસ્ત
તસ્સય મરણેવિસુજં જુગ્મોદિયંતં ધણં દાતું ”

હવે “ અદેય દાનના ” ખેતો કહે છે. “ અદેયદાન ” નય
પ્રકારનું છે. સાધારણ હ્રમ્ય ॥ ૧ ॥ કોઈપણ આપણ રાણેલું હ્રમ્ય
॥ ૨ ॥ પુત્ર ॥ ૩ ॥ સ્ત્રી ॥ ૪ ॥ માગીને લાવેલું હ્રમ્ય ॥ ૫ ॥
આગતરીકે રાણેલી વસ્તુ ॥ ૬ ॥ દેયહ્રમ્ય ॥ ૭ ॥ અન્યાહિત હ્રમ્ય
॥ ૮ ॥ અને મર્યમ્મ હ્રમ્ય ॥ ૯ ॥ એ નય પ્રકારની વસ્તુને “ અ-
દેયદાન ” કહેવાય છે. (અર્થાત્ તે વસ્તુને દાન માંડી આપવા
આપી પટે તો પણ કરી શકાય નહીં.)

(કોઈક માણસ વિવાહ આદિકના પ્રયોજનમાટે કોઈકનાં પ-
ચાનપણો માગીને લાગ્યો હોય, અને પાત્રાં તે યચ્ચાનપણો કો-
ઈક ધીજા માણસને માગીને તેને કહે કે, આ યચ્ચાનપણો તું
મારીયતી તેના મ્યામીને આપજે; તે યચ્ચાનપણો તેના માણિક
વિવાય ધીજાને આપવાં નહીં. તે “ અન્યાહિત હ્રમ્ય ” કહેવાય)

(થડી પુત્ર તથા પૌત્ર આદિકનો જો પરિચાર હોય તો પો-
તાના સર્વ હ્રમ્યનું દાન નહીં કરી દેવું. પણ તે પુત્રાદિકના ન-
રહતેવણમાટે જેટલું હ્રમ્ય જોઈએ, તેટલું રાણીને ચાલીના હ્રમ્યનું
દાન આપવું) કેનકે મેટનું ગ્રાણાંવણ કર્યું તે જકર્યું છે. કર્યું
છે કે. જુદા એવા માતા, પિતા, પુત્ર, વાઘક, તથા પતિવ્રતા સ્ત્રી,
તે સ્વપ્નદેવે દેવેનાં પ્રયત્નદુરંક યોગ્ય કરવુંજ.

હવે “ દેયનું ? સ્વરૂપ કહે છે.

દેયં તદેવ વિજ્ઞેયં, યસ્યાપહરણં ન હિ ॥

યત્રાત્મીયવિરોધો ન, દત્તવત્સત્ત્વદયક્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- “ દેયદાન ” તેનેજ જાણવું કે, જે પાતું લેવાય નહીં, તથા જે દીધાથી પોતાના કુટુંબીઠમાં વિરોધ ન થાય; યથી રી-તનું દેયદાન પણ “ દત્તદાનની ” પેઠે સાત પ્રકારનું છે.

ધર્મનેમાટે જે વસ્તુ જે માણસને દેવાની કબુલ કરી હોય, તે માણસ જો ધર્મથી વ્યુત ન થયો હોય, તો તે વસ્તુ તેને દેવીજ.

હવે ઉપર ઘણેલામાંથી જે “ અદત્તદાન ” ગ્રહણ કરે છે, અને જે “ અદેયદાન ” આપે છે, તેને માટેનો દંડ કહે છે.

અદત્તગ્રાહકો લોજ્ઞા-ક્ષયાઽદેયસ્ય દાયકઃ ॥

एतायुजौ दंडनीयौ, यथादोषं महीभुजा ॥ ૨ ॥

અર્થ-જે માણસ લોજ્ઞથી “ અદત્તદાનનું ” ગ્રહણ કરે છે, તથા “ અદેયદાન ” આપે છે, તે યદ્વેને તેઝના ગુન્હાપ્રમાણે રાજાપ દંડયા.

યથી રીતે અહીં દેયવિધિનું સંદેષથી ઘર્ણન કર્યું તેનું વિસ્તાર-પૂર્વક ઘર્ણન, તે જાણવાના અજિણાપીઠપ “ મૃદદર્હસીતિ ” નામના શાસ્ત્રથી જાણી લેવું.

॥ इति देयविधि प्रकरणं समाप्तम् ॥

હવે દાયજાગના પ્રકરણનો પ્રારંભ કરે છે.

लक्ष्मणातनयं नत्वा, द्युसर्देष्टादिसेवितम् ॥

गेयामेयगुणाविष्टं, दायजागः प्ररूप्यते ॥ ૧ ॥

અર્થ- દંયો અને ઇંદિકોથી સેવાપણ તથા ઘર્ણવયાલાયક યવા અનેક ગુણોથી ગુપ્ત થપણા યવા ધીષંઙ્ગપ્રતુને નમસ્કાર કરીને (હું) “ દાયજાગનું ” સ્વરૂપ કહું.

ઉપર રોગીએ દીધેલા દાનને જે અદત્ત કહ્યું છે, તેમાં અપ-
વાદ એટલો કે, ધર્મને અર્થે તેવા રોગીએ જો દાન દીધું હોય તો
તે “ દત્તદાનજ ” કહેવાય છે. અને એવી રીતે ધર્મનેમાટે રોગીએ
દીધેલું દાન તેના મૃત્યુવાદ પણ તેના પુત્રે અવશ્ય દેવુંજ જોઈએ.
તેમાટે વૃદ્ધદર્હન્નીતિમાં પણ કહ્યું છે કે,

“ રોગાગ્રેણ દિણં જં દાણં મુક્તધર્મમકજ્ઞાસ્ત
તસ્સય મરણેવિસુતં જુગ્મોચ્ચિયંતં ધણં દાતું ”

હવે “ અદેય દાનના ” જેદો કહે છે. “ અદેયદાન ” નવ
પ્રકારનું છે. સાધારણ ઇચ્છ્ય ॥ ૧ ॥ કોઈએ આપણ રાણેલું ઇચ્છ્ય
॥ ૨ ॥ પુત્ર ॥ ૩ ॥ સ્ત્રી ॥ ૪ ॥ માગીને લાવેલું ઇચ્છ્ય ॥ ૫ ॥
ઘાલતરીકે રાણેલી વસ્તુ ॥ ૬ ॥ દેવઇચ્છ્ય ॥ ૭ ॥ અન્યાહિત ઇચ્છ્ય
॥ ૮ ॥ અને સર્વસ્વ ઇચ્છ્ય ॥ ૯ ॥ ૧૦ નવ પ્રકારની વસ્તુનું “ અ-
દેયદાન ” કહેવાય છે. (અર્થાત્ તે વસ્તુનું દાન મોટી આપદા
આવી પડે તો પણ કરી શકાય નહીં.)

(કોઈક માણસ વિવાહ આદિકના પ્રયોજનમાટે કોઈકનાં ય-
સ્ત્રાજૂષણો માગીને લાવ્યો હોય, અને પાત્રાં તે યસ્ત્રાજૂષણો કો-
ઈક વીજા માણસને મોંપીને તેને કહે કે, આ યસ્ત્રાજૂષણો તું
મારીયતી તેના સ્વામીને આપજે; તે યસ્ત્રાજૂષણો તેના માલિક
શિયાય વીજાને આપવાં નહીં. તે “ અન્યાહિત ઇચ્છ્ય ” કહેવાય)

(વડી પુત્ર તથા પૌત્ર આદિકનો જો પરિવાર હોય તો પો-
તાના મર્ચ ઇચ્છ્યનું દાન નહીં કરી દેવું. પણ તે પુત્રાદિકના જ-
રણપોષણમાટે જેટલું ઇચ્છ્ય જોઈએ, તેટલું રાણીને વાકીના ઇચ્છ્યનું
દાન આપવું) કેમકે તેનું જરણપોષણ કરવું તે જરૂરનું છે. કહ્યું
છે કે, વૃદ્ધ એવાં માતા, પિતા, પુત્ર, યાત્રક, તથા પતિવ્રતા સ્ત્રી,
તે મધ્યાર્તનું દર્મશાં પ્રયત્નપૂર્વક પોષણ કરવુંજ.

હયે “ દેયનું ? સ્વરૂપ કહે છે.

દેયં તદેય વિદ્યેયં, યસ્યાપહરણં ન દિ ॥

યત્રાત્મીયવિરોધો ન, દક્ષયન્સત્તજેદયક ॥ ૧ ॥

અર્થ- “ દેયદાન ” તેનેજ આણવું કે, જે પાત્ર લેવાય નહીં, તથા જે દીધાથી પોતાના કુટુંબીઠમાં વિરોધ ન થાય; એવી રીતનું દેયદાન પણ “ દક્ષદાનની ” પેઠે માત્ર પ્રકાશનું છે.

ધર્મનેમાટે જે યશ્નુ જે માણસને દેવાની કચુદ્ધ કરી દોય, તે માણસ જો ધર્મથી જ્યુત ન થયો હોય, તો તે યશ્નુ તેને દેવીજ. હયે ઉપર ધર્મવેલામાંથી જે “ અદક્ષદાન ” પ્રદાન કરે છે, અને જે “ અદેયદાન ” આપે છે, તેને માટેનો દંડ કહે છે.

અદક્ષપ્રાપ્તકો લોખા-તથાહદેયરય દાયકઃ ॥

અતાપુત્રો દંઢનીયો, યથાદોષે મહીજુજા ॥ ૧ ॥

અર્થ-જે માણસ લોખથી “ અદક્ષદાનનું ” પ્રદાન કરે છે, તથા “ અદેયદાન ” આપે છે, તે યદોને તેણેના ગુસ્તાપ્રમાણે રાજાને દંડવા. એવી રીતે અહીં દેયવિધિનું મહેપથી ધર્મને કશું તેનું વિસ્તાર પૂર્વક વર્ણન, તે આણવાના અનિલાથીયે “ સ્તદર્શીતિ ” નામના શારદથી આણી છેવું.

॥ ઇતિ દેયવિધિ પ્રકરણં સમાપ્તમ્ ॥

હયે દાયજાગના પ્રકરણનો પ્રારંભ કરે છે.

તદ્મળાતનયં માયા, પુસદેજાદિસેવિતમ્ ॥

મેયામેયગુણાવિષ્ટં, દાયજાગઃ પ્રરુપ્યતે ॥ ૧ ॥

અર્થ- દેવો અને દેવદિવોથી મેયાએજા તથા ધર્મવાલાદેવ એવા અનેક ગુણોથી દુષ્ણ એજા એવા ક્ષીરંદેવનું નામસ્થાન કરીને (૬) “ દાયજાગનું ” સ્વરૂપ કહું.

આગલના પ્રકરણમાં “ દેયવિધિનું ” સ્વરૂપ કહેલું છે. તેમાં “ અદેય ” એવું “ સાધારણ ” હવ્ય સ્વરચવાની વાચતમાં જાડ-
લંચ છે કલહ અવાચી તેમણે “ દાયજાગનું ” સ્વરૂપ કહેવું જો-
ઈ. અને તેથી હવે તે “ દાયજાગનું ” સ્વરૂપ કહે છે.

સ્વસ્વત્વાપાદનં દાયઃ, સ તુ દ્વિવિધમશ્રુતે ॥

આયઃ સપ્રતિવંધશ્ચ, દ્વિતીયોઽપ્રતિવંધકઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પોતપોતાનાપણાને પ્રતિપાદન કરનારો “ દાયજાગ ”
કહેવાય છે; અને તે દાયજાગ બે પ્રકારનો છે. તેમાં પહેલો
“ સપ્રતિવંધ ” નામનો છે. અને બીજો “ અપ્રતિવંધ ” નામનો છે.

“ દાયજાગ ” એટલે મા વાપ અને દાદા આદિકની ઘસ્તુ-
લમાંથી પોતપોતાનો જાગ, કે જે જાગમાંથી સ્વરચ કરતાં અકાં
કોઈ અદકાથી શકે નહીં. તે “ દાયજાગ ” બે પ્રકારનો છે.
એક “ સપ્રતિવંધ ” અને બીજો “ અપ્રતિવંધ ” તેમાં કાકા,
તથા જત્રીજા આદિકનો જો પ્રતિવંધ હોય (અર્થાત્ તેનાથી
જો મજમુ હોય) તો તે દાયજાગ “ સપ્રતિવંધ ” કહેવાય છે.
અને પોતાના પુત્ર તથા પૌત્રાદિકોથી જો મજમુ હોય તો તે
“ અપ્રતિવંધ ” કહેવાય છે. કેમકે, પુત્રપણના સંબંધમાં હવ્યની
માલેકી વાચત કઈ પ્રતિવંધ હોતો નથી.

હવે તે હવ્ય બે પ્રકારનું હોય છે. એક સ્થાવર અને બીજું
જંગમ કહ્યું છે કે,

દાયો જવતિ હવ્યાણાં, તદ્ હવ્યં દ્વિવિધં સ્મૃતમ્ ॥

સ્થાવરં જંગમં ચૈવ, સ્થિતિમત્ સ્થાવરં મતમ્ ॥ ૧ ॥

ગૃહારામાદિયસ્તૂનિ, સ્થાવરાણિ જવંતિ ચ ॥

જંગમં સ્વર્ણરૌપ્યાદિ, યત્પ્રયોગેણ ગચ્છતિ ॥ ૨ ॥

અર્થ- “ દાયજાગ ” હવ્યોનો હોય છે; અને તે હવ્ય બે
પ્રકારનું કહેલું છે. એક “ સ્થાવર ” અને બીજું “ જંગમ ” જે

જ્ય (પટલે મીઠકત) સ્થિર રહે તે “ સ્થાવર ” કહેવાય છે. જેમકે, ઘર, ચગીચા ઇત્યાદિક સ્થિર રહેનારી ઘસ્તુઈ સ્થાવર કહેવાય છે. અને સુવર્ણ, રૂપું ઇત્યાદિક જે ઘસ્તુઈ પ્રયોગથી ચાલી જાય છે, તે જંગમ કહેવાય છે,

ન વિજ્ઞાન્યં ન વિખેયં, સ્થાયરં ચ કદાપિ દિ ॥

મતિષ્ઠાજનકં લોકે, આપદાકાલમંતરમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- લોકોમાં આચરુ સાલનારી વધી સ્થાયર મીઠકતના, વિપત્તિ કાલવિના કદાપી પણ ખાગ પાડ્યા નહીં, કે પેશ્યી નહીં.

સર્વેષાં હ્યવ્યજાતાનાં, પિતા સ્વામી નિગદ્યતે ॥

સ્થાયરસ્ય તુ સર્વસ્ય, ન પિતા ન પિતામહઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- સર્વ પ્રકારનાં હ્યવ્યોનો, પિતા સ્વામી કહેવાય છે. અને સર્વ પ્રકારની સ્થાયર મિઠકતનો સ્વામી પિતાકે પિતામહ કહેવાતા નથી.

જીવન્પિતામહે તાતો, દાતું નો સ્થાયરં દામઃ ॥

તથા પુત્રસ્ય સજાયે, પિતામહમૃતાયપિ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જો યાવનો યાવ જીવતો હોય, તો પિતાને સ્થાયર મીઠકત આપી દેવાનો દક નથી; તેમ તે દાદાના મૃત્યુવાદપણ જો પુત્ર હોય, તો તે સ્થાયર મિઠકત, પિતા (બીજાને) આપી શકે નહીં. (અહીં છપલ્લદણથી સ્થાયર મીઠકત મૂઘ્ય હેતુ વેચવાના સંબંધમાં પણ છપલીજ દકીકત જાણવી,)

પિતા સ્વીયાર્જિતં હ્યવ્યં, સ્થાયરં જંગમં તથા ॥

દાતું શક્તો ન વિખેતું, ગર્જસ્યેહપિ સ્તનંધયે ॥ ૨ ॥

અર્થ- પુત્ર ગર્જમાં હોય, અથવા ધાવણો હોય તોપણ, પોતે અપાર્જન કરેલી સ્થાયર યા જંગમ મીઠકતને પિતા (બોદને) આપી શકે. આજનાં તેથી જાહેર જાણી

અર્થ-જુદા હોય અથવા સાથે હોય, તો પણ સર્વ પુત્રોએ તુલ્ય હિંસાથી માતપિતાનું કરજ આપીનેજ તેની (માતપિતાની) મિત્તકતમાં જાગીદાર થવું.

હવે પિતાએ કરેલા વિપમ જાગના પ્રમાણપણામાં અને અપ્રમાણપણામાં શું હેતુ છે ? તે કહે છે.

ધર્મતથ્ચેત્પિતા કુર્યાન્પુત્રાન્ વિપમજાગિનઃ ॥

પ્રમાણં વૈપરીત્યે નુ, તત્કૃતસ્યાપ્રમાણતા ॥ ૧ ॥

અર્થ-ધર્મથી પિતા જો પુત્રોને વિપમજાગી કરે (અર્થાત્ કોઈ પુત્રને ધોડી મીત્તકત આપે, અને કોઈ પુત્રને ઘણે મિત્તકત આપે, તો તે પ્રમાણજૂત કહેવાય છે, પણ તેથી જો ધીવળી વેષણ કરે, તો તે અપ્રમાણજૂત કહેવાય.

હવે કેવો પિતા વિપરીતપણાથી

તેણે કરેલો જાગ છ

વ્યગ્રચિન્ત

દ્યુતાદિવ્યસ...

ઉન્મત્તશ્ચ તથા મુહુર્તઃ,

નાધિકારી જવેદ્રજાગ-કરણે ધર્મવર્જિતઃ ॥ ૨ ॥

અધ્યપચિત્તવાલો,

અત્યંત મુઢો થયેલો,

અલો, જુગાર આદિકના વ્યસનમાં જોડાયેલો,

મહાન અર્થ-હુક થયેલો,

ઉન્મત્ત થયેલો,

ક્રોધિત થયેલો,

પદ્ધતે ધર્મ કરીને રહિત થયેલો એવો

કેવલ નિરર્થક જાગ પાડી આપવા માટે અધિકારી નથી.

યસ્ય મુણ્ડાપ જે જાડું હજુ (વાલ હોવાથી) જાણેલા

સંજ્ઞાયેકત્વ હોય, તેઈની તે સંબંધિ મોઝવણ કોણે

असंस्कृतान्यपत्यानि, संस्कृत्य भ्रातरः स्वयम् ॥

अवशिष्टं धनं सर्वे, विभज्येयुः परस्परम् ॥ १ ॥

अर्थ—जो जाइत हजु जणैला या परणैला, या धंधे लागेला न होय, (तेउने माटे एक अलायदी रकम जाग पाडती पेलाए राखवी जोइए) के जे रकममांघी तेउनी से संबंधि गोठवए जाइतए करपी. अने तेम करतां जे अग्य बचे, से अग्य सेठए परस्पर पेची खेवुं.

हवे नाना अने मोटा जाइतनी यच्च, मोटा जाइनो केटलो अधिकार होय ठे ! ते कहे ठे.

अनुजानां लघुत्वे तु, सर्वयाप्यग्रजो धनम् ॥

सर्वं गृह्णाति तत्पैत्र्यं, तदा तान्पालयेत्सदा ॥ १ ॥

अर्थ—नाना जाइतनी लघु अवस्थायां, सेठना जागनुं सर्व पितासंबंधि अग्य मोटा जाइए पोताना स्वाधीनमां राखवुं. अने से समये सेठनुं पोषण करवुं.

विभक्तानविभक्तान्यै, भ्रातृन् ज्येष्ठः पितेव सः ॥

पालयेत्तेऽपि तं ज्येष्ठं, सेयंते पितरं यथा ॥ १ ॥

अर्थ—शुदा बएला होय, अथवा जेला रहेला होय, एया जाइतने मोटा जाइए पितानी पेठेज पाखवा, अने से जाइतए पण पितानी पेठेज मोटा जाइनी सेवा करपी.

पूर्वजेन तु पुत्रेण, अपुत्रः पुत्रयान् भवेत् ॥

ततो न देयः सोऽन्यस्मै, कुटुंबाधिपतिर्यतः ॥ १ ॥

अर्थ—प्रथम छापत बएला पुत्रघी अपुत्र भालम पुत्रयान घाय ठे. माटे से पहेलो पुत्र बीजाने आपबो नहीं, बेमके. ते कहेवतो अधिपति घाय जे.

હિતા પૂર્વમુત્પન્ના, સુતઃ પથ્યાઙ્ગવેદ્યદિ ॥

પુત્રસ્ય જ્યેષ્ઠતા તત્ર, કન્યાયા ન કદાચન ॥૧॥

અર્થ- પેદેલાં પુત્રીનો જન્મ થાય, અને પછી જો પુત્રનો જન્મ થાય, તોપણ જ્યેષ્ઠપણું પુત્રને જ પ્રાપ્ત થાય, પુત્રીને કદાપિ-પણ જ્યેષ્ઠપણું પ્રાપ્ત ન થાય.

હવે જે માણસને ઇકઞ્ચ દીકરી જ હોય, અને બીજાં કંઈ સંતાન ન હોય, તો તે માણસના ઇચ્છ્યનો કોણ માણીક થાય ? તે દેલાહતા થકા કહે છે.

યસ્યૈકાયાં નુ કન્યાયાં, જાતાયાં નાન્યસંતતિઃ ॥

પ્રાપ્તાં તસ્ય ચાધિપત્યં, સુતાયાસ્તત્સુતસ્ય ચ ॥૧॥

અર્થ- જે માણસને ફક્ત ઇકઞ્ચ દીકરી હોય, અને તે શિવા-ય બીજી સંતતિ ન હોય, તે માણસના મૃત્યુવાદ તેના ધનની માલોંકી તેની પુત્રીને અને તે પુત્રીના પુત્રને પ્રાપ્ત થાય. કશું છે કે,

આત્મનેય જાયતે પુત્રઃ, પુત્રેણ હિતા સમા ॥

તસ્યામાત્મનિ તિષ્ઠતાં, કચમન્યો ધનં દેરેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પુત્ર પોતાથી જ હિત થાય છે, અને પુત્રી પણ તે પુત્રની મુદ્દયજ છે, માટે વધી રીતે આત્મરૂપ વધી પુત્રી હોતે રહે, બીજો માણસ ઇચ્છ્ય શાનું લેઈ શકે ?

ગ્યારે પિતા થપુત્ર મૃત્યુ પામે, ત્યારે તેના ઇચ્છ્યની માણીકી મામાન્યપણથી પુત્રીને અને પુત્રીના દીકરાને કહી, હવે તેમાં પણ માતાના ઇચ્છ્યની માણીકી કોની ? અને પિતાના ઇચ્છ્યની માણીકી કોની ? તેને માટે કહે છે.

ગૃહ્ણતિ જનનીઇચ્છ્ય-મૂઢા ચ યદિ કન્યકા ॥

પિતૃઇચ્છ્યમશ્રેષ્ઠં હિ, દૌહિત્ર્યઃ સુતરાં દેરેત્ ॥ ૧ ॥

अर्थ- परणेली कन्या जो पोतानी मातानुं ज्य्य ग्रहण करे, तो तेणीनो पुत्र एटखे दोतरो पितानुं ज्य्य मुखेथी ग्रहण करे.

पौत्रदौहित्रयोर्मध्ये, जेदोऽस्ति न हि कश्चन ॥

तयोर्देहे हि संबंधः, पित्रोर्देहस्य सर्वथा ॥ १ ॥

अर्थ- पौत्र (एटखे दीकरानो दीकरो) अने दौहित्र (एटखे दीकरीनो दीकरो) ए बंधेमां कंडं पण जेद नथी, केमके, तेठ बंधेना शरीरमां मातपिताना शरीरनो मर्यथा प्रकारं संबंध ठे.

हवे परणेली पुत्री जो कंडं पण संतानविना मृत्यु पामे, तो तेणीना ज्य्यनो कोण माखिक थाय ? ते कहेठे.

विवाहिता च या कन्या, चेन्मृताऽपत्यवर्जिता ॥

तदा तद्द्युम्नजातस्या-धिपतिस्तत्पतिर्जवेत् ॥ १ ॥

अर्थ-परणायेली एवी कन्या जो संतानविना मृत्यु पामे, तो तेणीना मर्य धननो माखिक तेणीनो स्वामी थाय.

पिताए जागो पाही दीधावाद जन्मेला पुत्रने कोनो हिंस्रो मले ? ते कहे ठे.

विजागोत्तरजातस्तु, पुत्रः पित्रंशजाग् जवेत् ॥

नापरेभ्यस्तु ज्ञातृभ्यो, विजक्तेभ्योऽशमाप्नुयात् ॥ १ ॥

अर्थ-(पीजा पुत्रोनो) विजाग पाह्यावाद जन्मेला पुत्रने पितानी मिष्टकतमांथी जाग मले पण जुदा थएला एया पीजा जाइलनी मीष्टकतमांथी जाग मले नहीं. (आ छपरधी खुट्ठुं ठे के, विजाग पाह्या पेहेलां जन्मेला मर्य जाइलने सरलो जाग मली शके ठे.)

पिताना मृत्यु पही पुत्रो जुदा थयावाद जन्मेला पुत्रनो जाग सी रीते पडे ? ते कहे ठे.

પિતુરુદ્ધૈ વિજ્રાક્તેષુ, પુત્રેષુ યદિ સોદરઃ ॥

જાયતે તદ્વિજાગઃ સ્યા-દાયવ્યયવિશોધિતાત્ ॥૧॥

અર્થ- પિતાના મૃત્યુ પત્ની, પુત્રો જુદા થયાવાદ જો સહોદર જાણનો જન્મ થાય, તો તેનો વિજાગ પોતાના જાગમાંથી આવક જાવકના વિશોધનથી થાય. (જાગ પાડતી વેલાય માતાનો ગર્ભ જો સ્પષ્ટ રીતે ન જણાતો હોય, તો જુદા થયેલા જાડું પાઠલથી જન્મેલા પુત્રને આવક જાવકનો હિસાબ કરીને પોતાના જાગમાંથી પોતાના સરખોજ જાગ દેવો. અને માતાનો ગર્ભ જો સ્પષ્ટ રીતે જણાય તો તેણીના પ્રસવકાલસુધીની રાહ જોઈને ત્યારવાદ જાગ પાડવો.)

હવે બ્રાહ્મણ આદિક ત્રણે વર્ગની સર્વણ સર્વણ સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રોને શીરીતે જાગ આપવો? તે દેખાડતા થકા કહે છે.

બ્રાહ્મણસ્ય ચતુર્વર્ણાઃ, સ્ત્રિયઃ સંતિ તદા વસુ ॥

વિજ્રાજ્ય દશધા તજ્ઞાન, ચતુસ્ત્રિવિંશજાગિનઃ ॥૧॥

અર્થ- જો એક બ્રાહ્મણને ચારે વર્ણોની સ્ત્રીઈ હોય, અને તે-ઈથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રો જો હોય, તો તે બ્રાહ્મણે પોતાની મી-દકતના દશ હિસ્સા પાડવા; અને તેમાંથી અનુક્રમે બ્રાહ્મણીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને ચાર જાગો આપવા, ક્ષત્રીઆણીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને ત્રણ જાગો આપવા અને વાણીઆણીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને બે જાગો આપવા.

વિધિતાવનિઃ નુ, જાગં ધર્મે નિયોજયેત્ ॥

જાઃ ન જાગાહો, જોજનાંશુકમંતરા ॥ ૧ ॥

વાકી રહેલો એક જાગ પિતાય ધર્મમાર્ગમાં પાપત્યો;

તે બીજી જો પુત્ર ઉત્પન્ન થયો હોય, તો તેને જોત્રન

જાગ મળે નહીં.

દુષ્ટાજ્ઞાતઃ સવર્ણાયા-મર્ધજાગી વિશાન્મજાત ॥

જાતસ્તુર્યાશજાગી સ્યા-મૂઝોત્પન્નોઽન્નચ્છજાક્ ॥૧॥

અર્થ- એક દુષ્ટીય પિતાનો દુષ્ટીયાણીથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર અર્ધ જાગનો માલિક થાય, ઘાણીઆણીથી ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર ચોપ્પા જાગનો માલિક થાય, અને શૂદ્રસ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને ફક્ત જોજન અને ઘસો મળે.

વૈશ્યાજ્ઞાતઃ સવર્ણામાં, પુત્રઃ સર્વપતિર્જયેત્ ॥

શૂદ્રાજ્ઞાતો ન દાયાદો, યોગ્યો જોજનવાસસામ્ ॥૧॥

અર્થ- એક વણિક પિતાનો વાણીઆણીથીજ ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર સર્વ મિત્રકતનો માલિક થઈ શકે, અને શૂદ્ર સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલા પુત્રને જાગ ન મળે, તેને ફક્ત જોજન અને ઘસો મળે.

વર્ણચયે યદા દાસી-વર્ગશૂદ્રાન્મજો જયેત્ ॥

જીવહતાતેન યત્તસ્મે, દત્તં તત્તસ્ય નિશ્ચિતમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જ્યેષ્ઠ વર્ગમાં, દાસીરૂપ ધર્મી કોઈ શૂદ્રસ્ત્રીથી જો પુત્રનો જન્મ થાય, તો પિતાજી જીવતાં થકાં જો યસ્તુ તેને દીધેલી હોય, તે ઘસુનો તે નિશ્ચયે કરીને માલિક થાય.

મૃતે પિતરિ તત્પુત્રેઃ, કાર્યં તેષાં હિ પાલનમ્ ॥

નિબંધધ્વ તથા કાર્ય-સ્તાતં ચેન સ્મરંતિ હિ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પિતાના મૃત્યુબાદ તેના પુત્રોજ તે દાસીપુત્રોનું પાલન કરવું; અને તેઝને માટે ધર્મી ગોઠવણ કરી આપવી, કે જેથી તેઝ પિતાજીને સંજાણ્યા કરે.

શૂદ્રસ્ય સ્ત્રી જયેદુષ્ટી, નાન્યા તજ્ઞાતસૂનયઃ ॥

યાયંતસ્તેઽસ્તિલા નૂનં, જયેયુઃ સમજાગિનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- શૂઝની સ્ત્રીતો શૂઝીજ હોય, વીજી જાતિની હોય નહીં. માટે તેણીનાથી ઇત્પન્ન થણ્યા જેટલા પુત્રો હોય, તેઝ સઘડા સરેસર તુડ્ય જાગોવાલા થાય.

હવે શૂઝ નહીં પરણેલી એવી દામીથી ઇત્પન્ન થણ્યા પુત્રને શીરીતે જાગ મલે ? તે કહે ઝે.

દાસ્યાં જાતોઽપિ શૂઝેણ જાગજ્ઞાક્ પિતુરિચ્ચયા ॥

મૃતે તાતેઽર્ધજ્ઞાગી સ્યા-દુઢાજો બ્રાતૃજ્ઞાગતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- શૂઝથી દાસીને પેટે જન્મેલા પુત્રને (પિતાની હયા-તિમાં) પિતાની ઇચ્છામુજબ જાગ મલે; અને પિતા જો મૃત્યુપામે તો તેના મૃત્યુવાદ તે અર્ધજ્ઞાગી થાય, અને પરણેલી એવી (દા-સીથી) ઇત્પન્ન થણ્યા પુત્રને જાઈઁની તુડ્ય જાગ મલે. (બહી પિતાને જો વીજા પુત્રો ન હોય, તેમ દીકરીનો દીકરો પણ ન હોય, તો તે દાસીપુત્ર પિતાની સર્વ મીઠ્ઠકતનો માલિક થાય.

હવે કોઈક માણસ સ્ત્રીવાલો અને પુત્રવાલો, અથવા પુત્ર-વિનાનો, જો અતિ ઇમ્મ રોગથી પીડીત થયો હોય, અને તેથી પોતાની જીવવાની આશા ઝોડીને, પોતાના ધનની રક્ષામાટે જે વીજા કોઈ માણસને અધિકારી (ત્રસ્ટી) નીમે, તે અધિકારી (ત્રસ્ટી) કેવો હોય તો યોગ્ય કહેવાય ? તે કહે ઝે.

જીવનાશાવિનિર્મુક્તઃ, પુત્રયુક્તોઽથવા પરઃ ॥

સપત્નીકઃ સ્વરક્ષાર્થે, મધિકારપદે નરમ્ ॥ ૧ ॥

દત્વા લેખં સનામાંકં, રાજાક્ષાસાક્ષિસંયુતમ્ ॥

કુલિનં ધનિનં માન્યં, સ્થાપયેત્સ્ત્રીમનોઽનુગમ્ ॥ ૨ ॥

અર્થ- જીવવાની આશાથી રહિત થણો એવો સ્ત્રીવાલો મા-ણસ, પુત્રવાન્ હોય, અથવા પુત્રવિનાનો હોય, તોપણ તેણે પાં-તાના ઘવ્યની રક્ષામાટે, અધિકારી માણસને (ત્રસ્ટીને) ની-

मयो. ते अधिकारी माणम कुखिन, छज्यवान, भाननीक, अने पोतानी स्त्रीना मनने अनुकुल पडतो होयो जोरप. पत्री तेया अधिकारीने भरतीवेलाप, तेने पोताना नामनी गज्यासुं छरत करी थापयुं, अने तेमां राजानी आझा, तथा माझी नग्यावधी. (अर्ही अधिकारीमाटे “ माणम ” एवोशब्द वायो ठे, ते शब्द जातियाचक ठे, माटे उपखटणधी तेवा एक अथवा तेंधी प-धारे माणसोने पण अधिकारी (वरटी) करी दावाय.

हये स्यामिना मृत्युवाद तेवो अधिकारी माणम, अधिकार मेखपीने, ते धनने नष्ट करे, अथवा खाइ जाय, अथवा ते वि-धवा स्त्रीनी मननी इछाप्रमाणे न पतें, तो शुं करयुं ते वढे ठे.

प्राप्याधिकारं पुरुषः, परासौ गृहनायके ॥

स्यामिना स्थापितं ज्ञयं, ज्ञेयेष्टा विनाशयेत् ॥ १ ॥

ज्येष्ठोत्प्रतिकूलश्च, मृतवध्याः कार्यचन ॥

तदा सा विधवा सद्यः, कृत्यां तं मदाकुलम् ॥ २ ॥

भूषाक्षापूर्वकं कृत्वा, स्वाधिकारपदप्युत्तम ॥

नरेरन्यैः स्वविश्वस्तैः, कुलरीतिं मयास्तयेत् ॥ ३ ॥

अर्थ- परना स्यामिना मृत्युवाद अधिकारीतरीके (वरटी तरीके) स्थापेवो माणम जो स्यामिण राखेडा छज्यने खाइ जाय, अथवा नष्ट करे, अने मृत्युपामेला स्यामिनी विधवा स्त्रीची प्रतिकूल पतें, तो ते विधवाप, ते कृत्या अने मदोन्मत्त माण-गने तुरत राजानी आझा छेदने तेना अधिकारधी दूर करवो. अने पोताना विश्वासु एया बीजां गान्धोधी वाम लेवुं.

तज्ज्ञयमतिधानेन, रक्षणीयं तथा सदा ॥

कुटुंबस्य च निर्पाद-स्तन्मिषेण ज्ञेयेष्टया ॥ ४ ॥

अर्थ- बली ते वन्यनुं तेणीए अति प्रयत्नपूर्वक रक्षण करवुं; अने तेनुं एवी रीते रक्षण करवुं, के जेथी तेमांथी उत्पन्न थपला व्याजथी कुटुंबनो निर्वाह चाखे.

सत्यौरसे तथा दत्ते, सुविनीतेऽथवा सति ॥

कार्ये सावश्यके प्राप्ते, कुर्यादानं च विक्रयम् ॥१॥

अर्थ- विनयवंत एवो औरस अथवा दत्तक पुत्र होते ठते, (ते विधवाए) जरुरनुं कार्य पडते ठते (पोतानी मिहकतमांथी) दान तथा धेचाण करवुं.

ह्ये जर्तारना मृत्युवाद तेना धननो स्वामी

कोण थाय ? ते कहे ठे.

घ्रष्टे नष्टे च विहिते, पत्यौ प्रमजिते मृते ॥

तस्य निःशेषविशस्या-धिपा स्वाधरवर्णिनी ॥२॥

अर्थ- जरतार जो घ्रष्ट थयो होय, नष्ट थयो होय, विहित थयो होय, दीक्षित थयो होय, अथवा मृत्यु पाव्यो होय, तो तेनी मर्य मिहकतनी माखिकी तेनी स्त्रीने मखे.

कुटुंबपालने शक्ता, ज्येष्ठा या च कुलांगना ॥

पुत्रस्य सत्वेऽसत्वे च, जर्तृवत्साधिकारिणी ॥ १ ॥

अर्थ- जे मोटी कुत्रीन स्त्री कुटुंबनुं पालन करयामां शक्ति-यंत होय, तं पुत्र होतं ठते, अने पुत्र न होतं ठते पण जर्तारनी पेठे अधिकारी थउ शकं ठे.

ह्ये तेवी विधवा स्त्रीने जो आराम पुत्र न होय, तो तेणीए कयो पुत्र दगद कयो ? ते कहे ठे.

घ्रातृव्यं तदनावे तु, म्वकुटुंबात्मजं तथा ॥

असंस्कृतं संस्कृतं च, तदमाये सुतासुनम ॥ १ ॥

અર્થ- (ખરતારના) ખત્રિજાને, તે ન હોય તો ખણેલા અ-
થવા નહીં ખણેલા ઇવા પોતાના કુટુંબિના ઢોકરાને, તે ન હોય
તો પુત્રીના પુત્રને દત્તક કરયો.

વંધુજં તદજ્ઞાયે તુ, તસ્મિન્નસતિ ગોત્રજમ્ ॥

તસ્યાસત્યે લપું સત્ત-યર્પસંસ્થં ચ દેયરમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- તે જો ન હોય તો જાણના પુત્રને, તે જો ન હોય
તો ગોત્રીને, તે જો ન હોય તો માત યર્પના નાના દેયરને
તેણીપ દત્તક કરયો.

વિધવા સ્યૌરસાજ્ઞાયે, મૃહીત્યા દત્તરીતિતઃ ॥

અધિકારપદે જર્તુઃ, સ્થાપયેત્પંચ સાદિતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પોતાને ધ્યારમ (મમો) પુત્ર ગ્યારે ન હોય. ત્યારે વિ-
ધવાપ, કોફને દત્તક કરીને પંચની માદિપૂર્વક પોતાના ખરતારના
અધિકાર પદપર સ્થાપયો.

યદ્યસૌ દત્તકઃ વિધોઃ, પ્રીત્યા સેવાસુ તત્પરઃ ॥

વિનયાક્તિનિષ્ઠઃ, ખયેદૌરસપત્તદા ॥ ૧ ॥

અર્થ- હયે તે દત્તક પુત્ર પ્રીતિપૂર્વક તે માતપિતાની સેવામાં
તત્પર થાય, અને વિનયથી ખત્રિકારક થાય, તો તે સગાપુત્રની
ચરોમરજ થાય ઢે.

હયે તે દત્તક પુત્ર લેવામાં શું રીતિ ઢે ? કહે ઢે.

અમજા મનુજઃ રત્રી યા, મૃહીયાદિ દત્તયમ્ ॥

તદા તન્માતુવિધાદે-લૅર્લ્યં યંધ્વાદિસાદિયુક્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- મંતાનવિનાનો પુરુષ અથવા સ્ત્રી જો દત્તક પુત્ર લે તો
તેણે યંધુ આદિવની માદીપૂર્વક, તે દત્તકના માતવિન્યાસમેદી
લગત કરારી ઢે.

राजमुद्रांकितं सम्यक्, कारयित्वा कुटुंबजान् ॥
 ततो ज्ञातिजनांश्चैवा-हूय ज्ञातिसमन्वितम् ॥ १ ॥
 सधवागीततुर्यादि- मंगलाचारपूर्वकम् ॥
 गत्वा जिनालये कृत्वा, जिनाग्रे स्वस्तिकं पुनः॥२॥
 प्राञ्जितं च यथाशक्ति, विधाय सुगुरुं तथा ॥
 नत्वा दत्वा च सहानं, व्याघ्रुष्य निजमंदिरम् ॥३॥
 आगत्य सर्वलोकेभ्य-स्तांबुलश्रीफलादिकम् ॥
 दत्वा सत्कार्यं स्वस्त्रादीन्, वस्त्रालंकरणदिग्भिः॥४॥
 आहूतगृह्यगुरुणा, कारयेज्जातकर्म सः ॥
 ततो जातोऽस्य पुत्रोऽय-मिति लोकैर्निगद्यते ॥ ५ ॥

अर्थ-यह्नी ते क्षणतपर सारी रीते राजानी मोहोरवाप करा-
 पपी. तथा पत्नी ज्ञातिपूर्वक कुटुंबीर्त्तने तथा नातीक्षात्तने बोला-
 पीने, सुवागण स्त्रीर्त्त पामे गीतो गवरावयां, तथा मांगाष्टीक
 वाजां पगमायतां यकां जिनाश्रयमां जयुं. त्यां प्रजुनी पासे स्वस्तिक
 करीने तथा यथाशक्ति जेट मुक्तीने, अने सुगुरुने वांदीने, तथा
 सुपात्रे दान देदने पातुं पोताने घेर आग्रयुं. घेर आग्र्यायाद मर्व
 खोकोने तांबुल तथा श्रीफलादिक देवां. तथा पोतानी बहेनो
 आदिकनो वस्त्रालंकारोत्री सत्कार करयो. पत्नी पोताना परना
 गुरुने बोलापीने जातकर्मनो विधि करावयो. अने पत्नी " आ
 आनो पुत्र अयो " एम खोको कहे ठे.

ह्ये जो दत्तक स्त्रीयायाद आरग पुत्रनो जन्म थाय, तो ते
 दत्तकने नुं जाग मये ? ते कहे ठे.

सवर्णाच्छीरसोत्पत्ता, तुर्यांशाहो जयत्यपि ॥

प्रोजनांशुकदानार्हा, असवर्णाम्ननंधयाः ॥ १ ॥

અર્થ-પોતાની જાતનીજ એવી સ્ત્રીથી (દત્તક લીધાવાદ)
જો ઈસ પુત્રનો જન્મ થાય તો, દત્તકને ઘોઘો જાગ મલે,
અને ઘીઝી જાતની સ્ત્રીથી ઉત્પન્ન થયેલાં ચાલકોને ફક્ત જો-
જન અને કપડાં મલે. (યહી તે વલે તે દત્તક પુત્રને ઘોઘો જાગ
આપી જુદો કરવો. અને પરનો સર્વ કારજાર ઈસપુત્રને સોંપવો.
હવે પુત્રો કેટલા પ્રકારના અને શું લક્ષણોવાલા હોય? તે કહે છે.

ઈસો દત્તિમથેતિ, મુખ્યૌ ક્રીતઃ સહોદરઃ ॥

દૌહિત્રથેતિ કથિતાઃ, પંચ પુત્રા જિનાગમે ॥ ૧ ॥

અર્થ-ઈસ, દત્તક, વેંચાથી લીધેલો, સહોદર, અને દૌહિ-
ત્ર એ પાંચ પ્રકારના પુત્રો જિનાગમમાં કહેલા છે.

(પોતાની ધર્મપત્નીથી જે પુત્રનો જન્મ થયો હોય, તે “ ઈસ-
પુત્ર ” કહેવાય. પોતાના કુટુંબના એવા કોઈ પુત્રને તેના માત-
પિતાએ પ્રીતિથી જે આપ્યો હોય તે “ દત્તકપુત્ર ” કહેવાય.
મૂઢ્ય આપી વેંચાથી લીધેલા પુત્રને “ ક્રીતપુત્ર ” કહેવાય.
પોતાનો નાનોજાડ તે “ સહોદરપુત્ર ” કહેવાય. અને દીકરીનો
દીકરો તે “ દૌહિત્રપુત્ર ” કહેવાય.)

પૌનર્જવશ્ચ કાનીનઃ, મચ્છન્નઃ દ્વેષજસ્તથા ॥

કૃત્તિમથોપવિઙ્ગશ્ચ, દત્તથેવ સહોદજઃ ॥ ૨ ॥

અષ્ટાવમી પુત્રકલ્પા, જૈને દાયહરા ન હિ ॥

તીર્થાત્તરીયશાસ્ત્રે ચ, કલ્પિતાઃ સ્વાર્થસિદ્ધયે ॥૨॥

અર્થ-જર્તારના મરણવાદ તે વિધવા સ્ત્રીને કોઈ ચારના પુરુષથી
ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર “ પૌનર્જવ ” કહેવાય; (પરણ્યાવીનાતી)
કન્યાને ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર “ કાનીન ” કહેવાય. જરતાર જી-
વતાંઝતાં પણ પરપુરુષથી ગુપ્તરીતે ઉત્પન્ન થયેલો પુત્ર “મચ્છન્ન ”

કહેવાય. પોતાની સ્ત્રીને દેવસ્ત્રી અથવા જેઠસ્ત્રી ઇત્પન્ન થયેલો પુત્ર “દેવજ” કહેવાય. ગરાસ આદિકની આજીવિકાનો લોભ દેખાતીને પોતાના સ્વાધિનમાં લીધેલો પુત્ર “કૃત્રિમ” કહેવાય. કોઈ કારણથી માતપિતાએ તજી દીધેલા પુત્રને જો કોઈએ લેઈ લીધો હોય તો તે “ઇપવિઝ” કહેવાય. માતપિતાએ કહાડી મેટ્યાથી તેડેને તજીને પોતાની મેલે જે આવ્યો હોય તે “દત્ત” કહેવાય. સગર્જા કન્યાનો વિવાહ થયાવાદ તેણીથી ઇત્પન્ન થયેલો પુત્ર “સહોદજ” કહેવાય. એ આઠે પ્રકારના પુત્રોને અન્યદર્શનીઝે સ્વાર્થ માટે દાયજાગના માલિક તથા પિંડદાન દેનારા કહ્યા છે. પણ તેડેમાં જારપણાદિકનાં દૂષણો હોવાથી જૈનશાસ્ત્રોમાં તેડેને દાયજાગના માલિક કહ્યા નથી.

સ્વામિના મૃત્યુવાદ તેના ધનની માલિકી અનુક્રમે કોને મળે ? તે કહે છે.

પત્ની પુત્રશ્ચ પ્રાતૃવ્યાઃ, સપિંડશ્ચ હ્રિતૃજઃ॥

વંધુનો ગોત્રજશ્ચ સ્વ-સ્વામી સ્યાહુત્તરોત્તરમ્॥૧॥

અર્થ-સ્ત્રી, પુત્ર, (જરતારના જાણના દીકરા) “સપિંડ” ઇટલે સાત પેઢેની સુધ્ધિનો વંશજ, દીકરીનો દીકરો, “વંધુજ” ઇટલે ચૌદ પેઢેની સુધ્ધિનો વંશજ, તથા ગોત્રી એમ અનુક્રમે ધનના માલિક થાય.

તદજ્ઞાવે ચ જ્ઞાતીયા-સ્તદજ્ઞાવે મહીજ્ઞુજા ॥

તદ્ધનં સફલં કાર્યં, ધર્મમાર્ગે પ્રદાય ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ-ઉપર કહેલા આસામીઝે જો ન હોય, તો તેની મિલકતના જ્ઞાતિયાઝે માલિક થાય, અને તે જ્ઞાતિયાઝે પણ જો ન હોય, તો રાજાએ તેનું હવ્ય ધર્મમાર્ગમાં વાપરી સફલ કરવું.

હવે જો કોઈ વિધવા સ્ત્રી જેઠ, તથા દેવર આદિકથી પ્રતિ-

पुत्र यज्ञे जो कुशीखवाली थाय, तो ते समये शुं करवुं? ते कहे ठे.

प्रतिकूला कुशीला च, निर्वास्या विधवापि सा ॥

ज्येष्ठदेवरतत्पुत्रैः कृत्वान्नादिनिबन्धनम् ॥ १ ॥

अर्थ-प्रतिकूल रीते चाखनारी, तथा खराब आचरणवाली एवी विधवाने पण, जेठ, देवर अथवा तेना पुत्रोण, तेणी माटे अन्नादिकनो बंदोबस्त करीने, तेणीने (घरमांथी) कहाडी मेळवी तैमां अपपाद पटलो के, तेम करतां कदाच केटलेक काळे ते जो पात्री सुधरी जाय, तो पात्रो तेणीनो अधिकार तेणीने सोंपवो.)

हये संतानविनानी एवी कोइक विधवा स्त्री, ज्ञातादिकना दो-पयी ज्यारे पोतानुं रक्षण करवाने समर्थ न होय, अर्थात् पर-घश होय, त्यारे तेणीनी रक्षा कोणे करयी ? ते कहे ठे.

ज्ञातावेशादिविक्षिता--त्युग्रव्याधिसमन्विता ॥

वातादिदूषितांगा च, मूकांधाऽस्पृष्टजापिणी ॥ १ ॥

मदांधा स्मृतिहीना च, धनं स्वीयं कुटुंबकम् ॥

घातुं न हि समर्था या, सा पोष्या ज्येष्ठदेवरैः ५

अर्थ-ज्ञातावेपादिकथी जो ते (अपुत्र विधवा स्त्री) विक्षित मनवाली थइ होय, अत्यंत जयंकर रोगवाली, वायु आदिकना दोषवाली होय, मुंगी होय, आंधली होय, स्पृष्ट न घोलीशके तेवी होय, मदांध होय, स्मरणशक्तिविनानी होय, तथा जे पो-ताना धननुं अने कुटुंबनुं रक्षण करवामां असमर्थ होय, तेवी स्त्रीने जेठ अने देवरोप पोषवी.

प्रातृजैश्च सपिंडैश्च, वंधुभिर्गोत्रजैस्तथा

ज्ञातिजैरक्षणीयं त--धनं चातिप्रयत्नतः ॥ १ ॥

अर्थ-यली तेणीना धननुं अनुक्रमे, जत्रिजाठण, सात पेहेमी मुधीना यंशजोप, चौद पेहेडी मुधीना यंशजोप, तथा नातिखा-

उंए अति प्रयत्नपूर्वक रहण करवुं. (अने तेउंमांथी जो कोइ न होय तो अन्य माणसोए पण तेणीना धननुं रहण करवुं.)

हचे संतानविनानी विधवाणा इव्यनुं ग्रहण करवामां तेणीना पितृपक्षमांथी कोइनो अधिकार ठे के नहीं? ते कहे ठे.

यच्च दत्तं स्वकन्यायै, यज्जामातृकुलागतम् ॥

तद्धनं न हि गृहीयात्, कोऽपि पितृकुलोद्भवः ॥१॥

अर्थ—जे इव्य (मातृपितादिकोए) पोतानी कन्याने आपेखुं होय, अने जे इव्य जमाइना कुलमांथी तेणीने आव्युं होय, ते धन तेणीना पितृपक्षे ग्रहण करवुं नहीं.

(यही तेणीना धननुं रहण करनार जो कोइ न होय, तो पितृपक्षे ते धननुं एयी रीते रहण करवुं के, तेणीना मृत्युवाद ते धन धर्ममार्गमां शरधाय.) (अपवाद एटखो के, अमुरादिक पाप दियाहयी परणेली कन्यानुं इव्य, जो तेणीने पुत्र न होय, तो तेणीना मातृपिता अथवा जाइठे खेइ शके, केमके, तेउंए कन्यादान आपेखुं नथी.)

हचे मातानी ह्यानिमां पुत्रने कंटखो अधिकार होय? ते कहे ठे.

आत्मजो दग्निमादिश्च, विद्याभ्यासैकतत्परः ॥

मातृजक्तिमुतः शांतः, सत्यवक्ता जितेंद्रियः ॥१॥

समर्थो व्यसनोपेतः, कुर्याद्धीतिं कुलागताम् ॥

कर्तुं शक्नो विशेषं नो, मातुराज्ञां विमुच्य ये ॥२॥

अर्थ—आत्म पुत्र, तथा दमक आदिक पुत्रे विद्याभ्यासमां तत्पर रही, मातानी जक्ति करयी, शांत अर्ध, सत्यवादी, जितेंद्रिय, समर्थ, तथा व्यसनोपेती रहीन थड, कुलगांभरानी रीतिप्र-
माणे चालवुं. तथा मातानी आज्ञानो त्याग करी कंट वग विशेष करवुं नोने अधिकार नथी.

हये मातानी हयातिमां पुत्र, पितानी अथवा पितामहनी मि-
द्वक्तमांथी दान अथवा घेंचाण दुं करी शके ? ते कहे ने.

पितुर्मानुर्धयोः सत्वे, पुत्रैः कर्तुं न शक्यते ॥

पित्रादियस्तुजातानां, सर्वथा दानविफये ॥ १ ॥

अर्थ—पितानी अने मातानी, यत्नेनी हयातीमां पुत्रांथी पिता-
दिकनी मिद्वक्तनुं दान अथवा घेंचाण करी शक्याय नहीं.

हये आरम अथवा दत्तक पुत्र जो प्रतिकूल थाय, त्यांर मात-
पिताए दुं करवुं ? ते कहे ने.

पितृभ्यां प्रतिकूलः स्यात्पुत्रो दुःकर्मयोगतः ॥

ज्ञातिधर्माचारघ्नो, इयथा व्यसनतत्परः ॥ १ ॥

संबोधितोऽपि सक्षप्य, न त्यजेदुर्मतिं यदि ॥

तदा तद्भूतमाख्याय, ज्ञातिराज्याधिकारिणः ॥ २ ॥

तदीयात्तां गृहीत्वा च, सर्वः कर्मो गृहाद्दहिः ॥

तस्याजियोगः कुत्रापि, श्रोतुं योग्यो न परिचित् ३

अर्थ—दुर्दपना योगधी पुत्र जो मातपितानी आश न माने,
ज्ञातिअने धर्मेना आचारधी घ्नए थाय, अथवा व्यसनमां तत्पर
थाय, मिष्ट धननोधी समजाध्या उतां पण जो पोतानी दुर्दुष्टि
सजे नहीं, तो सेना आचरणमबंधि, ज्ञातिने तथा राजकारजारी-
छेने पाबंफ करीने सेना स्थापिनमां रहेली वस्तु छेद छेदने, सर्व
छोकोप सेने घरनी बहारें कदाटी गुकयो. अने कयांए बोड पण
सेनी अरजी गांजछे नहीं (अने मातपिताए सेने बंदछे बोड
धीजा पाखबने पुत्र तरिके स्थापयो.)

हये जादठ दजु जुदा थया न होय, सेटछांमां सेटछांमांही एव
जाद जो दीदछे छे, तो सेनो जाग-छेया माटे सेनी रदीने अधि-
कार छे के नहीं ? ते कहे ने.

उंए अति प्रयत्नपूर्वक रक्षण करवुं. (अने तेजमांथी जो कोइ न होय तो अन्य माणसोए पण तेणीना धननुं रक्षण करवुं.)

हये संतानघिनानी विधवाना द्रव्यनुं ग्रहण करवामां तेणीना पितृपक्षमांथी कोइनो अधिकार ठे के नहीं? ते कहे ठे.

यच्च दत्तं स्वकन्यायै, यज्जामातृकुलागतम् ॥

तद्धनं न हि गृहीयात्, कोऽपि पितृकुलोद्भवः ॥१॥

अर्थ-जे द्रव्य (मातपितादिकोए) पोतानी कन्याने आपेखुं होय, अने जे द्रव्य जमाइना कुलमांथी तेणीने आन्युं होय, ते धन तेणीना पितृपक्षे ग्रहण करवुं नहीं.

(वली तेणीना धननुं रक्षण करनार जो कोइ न होय, तो पितृपक्षे ते धननुं एही रीते रक्षण करवुं के, तेणीना मृत्युवाद ते धन धर्ममार्गमां खरचाय.) (अपवाद एटखो के, असुरादिक पाप विवाहथी परणेली कन्यानुं द्रव्य, जो तेणीने पुत्र न होय, तो तेणीना मातपिता अथवा जाइठे खेइ शके, कमके, तेउंए कन्यादान आपेखुं नथी.)

हये मातानी हयातिमां पुत्रने केटखो अधिकार होय? ते कहे ठे.

आत्मजो दन्निमादिश्च, विद्याभ्यासैकतत्परः ॥

मातृभक्तियुतः शान्तः, सत्यवक्ता जितेंद्रियः ॥१॥

समर्थो व्यसनापेतः, कुर्याज्जीति कुलागताम् ॥

कर्तुं शक्तो विशेषं नो, मानुराज्ञां विमुच्य वै ॥२॥

अर्थ-आरस पुत्र, तथा दत्तक आदिक पुत्रे विद्यान्यासमां तत्पर रही, मातानी भक्ति करयी, शान्त थवुं, सत्यवादी, जितेंद्रिय, समर्थ, तथा व्यसनोथी रहीत थइ, कुलपरंपरानी रीतिप्रमाणे चाइवुं. तथा मातानी आज्ञानो त्याग करी कइं पण विशेष करवानो तेने अधिकार नथी.

અર્થ—પદ્મા દુષણોવાલા જાડઁના પુત્ર અથવા સ્ત્રી જે સુખ હોય, તો તેને તેનો જાગ મલે, અને તે જાડઁનાં પણ તે દુષણો જ્યારે નષ્ટ થાય, ત્યારે તેને પણ તેનો જાગ મલી શકે.

હવે પરણાયેલો ઇયો પણ દત્તક પુત્ર જો માતપિતાની સામે થાય તો શું કરવું ? તે કહે છે.

ધિવાहितોઽપિ ચેદક્ષઃ, પિતૃભ્યાં પ્રતિકૂલજાત્ ॥

ભૂપાદ્વાપૂર્વકં સદ્યો, નિઃસાર્યો જનસાહિતઃ ॥૧॥

અર્થ—પરણાયેલો ઇયો પણ દત્તક પુત્ર જો માતપિતાની સામે થાય, તો તુરત તેને, રાજાની આજ્ઞા હેઠ, લોકોની માહિય કહાની મેલવો.

હવે કોઈ માણસ, પોતાની સ્ત્રી, પુત્ર કે જાડઁની સમ્મતિવિના દાદાનું ઇચ્છ્ય કોઈને આપી શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

પૈતામહં ધસ્તુજાતં, દાતું શક્તો ન કોઽપિ હિ ॥

અનાદૃષ્ટચ નિર્જા પત્ની, પુત્રાન્ પ્રાતુર્ગણં ચ પૈ ॥૧॥

અર્થ—પોતાની સ્ત્રી, પુત્રો, કે જાડઁને પૂછ્યાવિના કોઈપણ માણસ દાદાની મિલકત આપી શકે નહીં. (કેમકે, દાદા છપાર્જન કરેલી મિલકતમાં પિતા અને પુત્રનો દર સાધારણ છે.)

હવે ઘણી સ્ત્રીઠમાંથી એક સ્ત્રીને પુત્ર થયો હોય, તો તે પુત્ર, વીજા, સંતાનવિનાની સ્ત્રીઠના ઇચ્છ્યનો માલિક થઈ શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

જાતેનૈકેન પુત્રેણ, પુત્રવત્યોઽસિદ્ધાઃ સ્ત્રિયઃ ॥

અન્યતરસ્યા અપુત્રાયા, મૃતૌ સ તત્ત્વનં હરેત ॥૧॥

અર્થ—એક પુત્રના જન્મથી (એક આગામીની) સપ્ત સ્ત્રીઠ સ્વર્ગમાં જાય, અને તેની અલ્પવિદ્યાથી સ્ત્રી ધીર, સ્ત્રીના

जाइउनी बेचण हजु थइ न होय, तेदखामांज तेउंमांथी जो एक जाइ दीक्षा छे, तो विजाग पामती बेछाए तेनो जाग तेनी स्त्रीने मझे, थने तेनी स्त्री जो न होय तो तेना पुत्रने पण मझे.

हवे जायाजागनी बेचाण थयावाद, तेउंमानो जो कोइ जाइ मरी जाय, अथवा दीक्षा छे, तो तेनुं धन कोण ग्रहण करे ? ते कहे ठे.

पुत्रस्त्रीवर्जितः कोऽपि, मृतः प्रवर्जितोऽथवा ॥

सर्वे तद्भ्रातरस्तस्य, गृहीयुस्तद्धनं समम् ॥ १ ॥

अर्थ-पुत्र अथवा स्त्री विनानो एयो कोइ पण माणस जो मृत्यु पामे, अथवा दीक्षा छे, तो सर्वे जाइउं तेनुं से इव्य गुह्य जागे पेचीछे. जाइउंमां जो कोइ उन्मत्तता आदिक कूपणोयाखो होय, तो तेने जाग मझी शकं के नहीं ? ते माटे कहे ठे.

उन्मत्तो व्याधितः पंगुः, पंड्रोऽथः पतितो जडः

राम्नांगः पितृविद्वेषी, मुमूर्षुर्वधिरस्तथा ॥ १ ॥

मूकश्च मातृविद्वेषी, महाक्रोधो निरिन्द्रियः ॥

दोषतयेन न जागाहोः, पोषणीयाः स्वभ्रातृभिः ॥ २ ॥

अर्थ-उन्मादवाडो, रोगी, पांगडो, नपुंसक, आंधरो, पद-छेडो, मूर्ख, अंगहीन अण्डो, विनानो छेप करनारो, आपमान करानी अथवा मृत्युनी तैयागीनर आथेखो, घेंदरो, मुंगो, मा-मानो छेप करनारो, महाक्रोधी अने इन्द्रियविनानो, एदखा कूप-लोकखो जाइउं जागने छावक नहीं, पण बीमा जाइउंए तेउंनुं पोषण करुं.

एषां तु पुत्रपत्न्यश्चे-च्छुद्धा जागमयागुपुः ॥

दोषव्यापगमे एषां, जागाहंत्यं प्रजायते ॥ १ ॥

अर्थ—एया दूषणोवाखा जाइठना पुत्र अथवा स्त्रीठ जो शुद्ध होय, तो तेउने तेनो जाग मखे, अने ते जाइठनां पण ते दूषणो ज्यारे नष्ट थाय, त्यारे तेउने पण तेउनो जाग मखी शके.

हये परणायेखो एयो पण दत्तक पुत्र जो मातपितानी सामे थाय तो शुं करवुं ? ते कहे ठे.

विवाहितोऽपि चेद्वत्तः, पितृभ्यां प्रतिकूलजाक् ॥

भूपाज्ञापूर्वकं सद्यो, निःसार्यो जनसाक्षितः ॥१॥

अर्थ—परणायेखो एयो पण दत्तक पुत्र जो मातपितानी सामे थाय, तो तुरत तेने, राजानी आज्ञा खेइ, खोकोनी माक्षिप कहानी मेखयो.

हये कोइ माणस, पोतानी स्त्री, पुत्र के जाइनी सम्मतिपिना दादानुं ऊय्य कोइने आपी शके के नहीं ? ते कहे ठे.

पैतामहं यस्तुजातं, दातुं शक्तो न कोऽपि हि ॥

अनाष्टश्च निजां पत्नीं, पुत्रान् प्रातृगणं च ये ॥१॥

अर्थ—पोतानी स्त्री, पुत्रो, के जाइठने पृथपायिना कोइपण माणस दादानी मिष्टकत आपी शके नहीं. (केमके, दादाए छपार्जन करेखी मिष्टकतमां पिता अने पुत्रनो हक साधारण ठे.)

हये घणी स्त्रीठमांथी एक स्त्रीने पुत्र ययो होय, तो ते पुत्र, बीजा, संतानपिनानी स्त्रीठना ऊय्यनो माखिक धइ शके के नहीं ? ते कहे ठे.

जातेनैकेन पुत्रेण, पुत्रयत्योऽखिलाः स्त्रियः ॥

अन्यतरस्या अपुत्राया, मृता स तद्धनं हरेत् ॥१॥

अर्थ—एक पुत्रना जन्मखी (एक आमासीनी) कपट्टी स्त्रीठ पुत्रवाखी कहेपाय. अने तेखी पुत्रदिनानी एवी बीजी स्त्रीना

मृत्युवाद, (जो तेणीने पुत्री पण न होय तो) नेणीना उच्यनो ते पुत्र मासिक थाय.

हवे दादानी मिष्टकतमां पौत्रोने केवी रीते जाग मखे ते कहे ठे.

पैतामहे च पौत्राणां, जागाः स्युः पितृसंख्यया
पितुर्जव्यस्य तेषां नु, संख्यया जागकल्पना ॥ १ ॥

अर्थ-दादानी मिष्टकतमांथी पौत्रोने पिता जेठसोज जाग मखे, अने पिताना जव्यमांथी तेठने तुष्ट जाग मखे.

हवे घणां जाइठमांथी जो एकज जाइने पुत्र होय, अने बीजा जाइठने पुत्रो न होय, तो तेठनी मिष्टकतनो पण शुं तेज मासिक थाय ? ते कहे ठे.

पुत्रस्त्वेकस्य संजातः, सोदरेषु च जूरिषु ॥

तदा तेनैव पुतेण, ते सर्वे पुत्रिणः स्मृताः ॥ २ ॥

अर्थ-घणा जाइठ वखे जो एक जाइने पुत्र थयो होय, तो ते एकज पुत्रथी, सर्वे जाइठ पुत्रवाखा कहेयाय.

एथी रीते अर्हीं पुत्रपणाना संबंधना प्रतिपादनथी, सर्व धननो स्वामी ते एक पुत्रज थाय, एम कह्युं.

हवे येचण नहीं थएखा एवा कुलपरंपराथी आवता जव्यमां, सामुनी हयातिमां पुत्रनी स्त्रीनो केवो अधिकार होय ? ते कहे ठे.

अविज्ञक्तं क्रमायातं, श्वसुरस्वं न हि मनुः ॥

पूज्ये निजे व्ययीकर्तु, सुतसंमतिमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ-येचण नहीं थएखा एवा कुलक्रमथी बाह्या आवता मसराना धनने, पुत्रनी संमतिविना पोताना कार्यमां खरपचानो यहने हक नथी.

विज्ञप्ते तु व्ययं कुर्यात्, धर्मादिषु यथाशुचि ॥

तत्पत्न्यपि मृतो तस्य, कर्तुं शक्ता न तद्वधयम् ॥ १ ॥

अर्थ-वेधण थयावाद पुत्रनी ते वदुपण पोतानी इच्छामुजय ते द्रव्यने धर्मादिक कार्योंमां थापरी शके, अने जर्तारना मृत्यु-वाद तेमांथी ते खरची शके नहीं.

निर्याहमाग्रं गृहीयात्, तज्जव्यस्य च मीपतः ॥

माप्तोऽधिकारं सयंत्र, जव्ये व्यवहृतौ सुतः ॥ १ ॥

अर्थ-ते समये तेणीए ते द्रव्यना व्याजमांथी फरा पोताना निर्याह जेटलुं ग्रहण करलुं, अने बाकी सपळा द्रव्यनो पुत्र माजिक थाय.

तथापीशो व्ययं कर्तुं, न ह्यन्यनुमतिं विना ॥

सुते परासौ तत्पत्नी, जर्तुर्धनहरी स्मृता ॥ १ ॥

अर्थ-पुत्र माजिक थया उतां पण मातानी अनुमतिपिना ते द्रव्यमांथी खरची शके नहीं, अने ते पुत्रना मृत्युवाद, तेनी खी पोताना जर्तारलुं द्रव्य मेलवी शके.

यदि सा शुज्जशीला खी, श्वश्रूनिर्देशकारिणी ॥

कुटुंबपालने सक्ता, स्वधर्मनिरता सदा ॥ १ ॥

सानुकूला च सर्वेषां, जर्तुर्मन्त्रकसेयिका ॥

श्वश्रूं याचेत पुत्रं हि, विनयानतमस्तका ॥ २ ॥

न हि सापि व्ययं कर्तुं, समर्था तद्धनस्य वै ॥

निजेच्छया निजां श्वश्रूं, धनानुष्ठानं च कुप्रचित ॥ ३ ॥

अर्थ-यही ते विधवा जोके उत्तम सीखवाली, सासुनी आदा प्रमाणे पालनारी, कुटुंबनु पोषण करणामां तत्पर धरणी, हमेसां पोताना धर्मां लागेली, गरव खोबोने अनुकूल, जर्तारनी शक्या

सेवनारी, विनयत्री मस्तक नमावीने मामु तथा पुत्रप्राप्ते याचना करनारी होय, तो पण ते पतिना धननो सामुने पूत्रयाचना पोतानी इच्छा मुजब व्यय करी शके नहीं. (वेचण करी खींच ला वच्यनो व्यय करवाने तो सर्वनो अधिकार ठेज.)

इये पूर्वे कहेला गुणोवाली जो विधवा न होय, तो ससराना वच्यमां सामुनी हयाति उतां तेणीनो केदखो अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

अशुरस्यापिते वच्ये, अथूस्तत्वेऽयवा वधूः ॥

नाधिकारमवाप्नोति, क्षुक्षयाद्यादनमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ-सामुनी हयातिमां ससराना वच्यमां विधवा वधूने जोजन अने कपटां शिवाय बीजो अधिकार मळे नहीं.

दक्षगृहादिकं सर्व, कार्यं अथूमनोऽनुगम ॥

करणीयं सदा यथा, अथूर्मावृत्तमा यतः ॥ २ ॥

अर्थ-यत्री तेवी विधवा वधूय सामुनी मरजी सुजब मोंगेतुं पयं धरतुं गर्भ कार्य हमेशां करवुं जोरत; केमके, सामुने माता-मुत्तय कहेली ठे.

इयं वीरक माणस माता अने पक्षीनी हयातिमां अनुग्रीष्ठं मरण पाने, तो दक्षक पुत्र करवानो (सामुपदुमांथी) कोने अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

गृहीयादक्षकं पुत्रं, पतिवद्विधवा वधूः

न गृह्णा स्यापितुं तं य, अथूर्निगपनेः पदे ॥ ३ ॥

अर्थ-(तेवा संयोगमां) पतिनी मोंजेत विधवा वधूय दक्षक पुत्र ग्रहण करवो, पण सामु तेवा - : कोजत; पतिनी ते कहे नहीं.

हवे सामुससराना स्वाधिनमां रहेखां, पोताना पतिना वच्यने विधवा बहु खेद शके के नहीं ? ते कहे ठे.

स्वपतिनार्जितं वच्यं, श्वश्रूश्चसुरहस्तगम

विधवानुं न शक्ता त-त्स्वामिदत्ताधिपैव हि ॥१॥

अर्थ-सामुससराना स्वाधिनमां रहेखां एयां पोताना पतिप उपाजन करेखां वच्यने, विधवा बहु मेखयी शके नहीं. तेणीना स्वाधिनमां तो तेणीना स्वामीए दीधेखुं वच्यज रही शके.

हवे कौडक माणसने पोतानी खी अने पुत्र वत्ते साये अणव-नाथ थयो, अने तेथी तेउने जुदां कर्या. अने त्यारयाद ते मा-णस मृत्यु पाग्यो. पाठखयी पुत्र पण संतान विना मृत्यु पाग्यो. तो ते माणसनी मिदकत कोण ग्रहण करे ? ते कहे ठे.

अपुत्रपुत्रमरणे, तद्वच्यं स्ताति तदधूः

तन्मृतौ तस्य वच्यस्य, श्वश्रूः स्यादधिकारिणी १

अर्थ-जो पुत्र, संतानविना मृत्यु पामे, तो तेनुं वच्य तेनी (विधवा) बहु ग्रहण करे, अने ते बहुना मृत्युयाद ते वच्यनी सामु मादिक थाय.

हवे पोताना स्वामिए मेखवेखां धनने सामुनी हयातिमां, विधवा बहु खरची शके के नहीं ? ते कहेठे.

रमणोपार्जितं वस्तु, जंगमं स्थावरात्मकम्

देवयात्राप्रतिष्ठादि, धर्मकार्ये च सौहृदे ॥ १ ॥

श्वश्रूसत्त्वे व्ययीकर्तुं, शक्ता चेद्दिनयान्विता

कुटुंबस्य प्रिया नारी, वर्णनीयान्यथा न हि ॥२॥

अर्थ-विधवा बहु जो विनयी तथा पुटुंबने वहाली अने प्रसं-सापात्र होय तो सामुनी हयातिमां पण, पोताना स्वामीए

सेवनारी, विनयश्री मस्तक नमावनीने मामु तथा पुत्रगर्भं याचना करनारी होय, तो पण ते पतिना धननो सामुने पूत्रयाचना पोतानी इच्छा मुजब व्यय करी शके नहीं. (वंचण करी लीवेल्ला वध्यनो व्यय करवाने तो सर्वनो अधिकार ठेज.)

हये पूर्वे कहेला गुणोवाली जो विधवा न होय, तो ससराना वध्यमां सामुनी हयाति उतां तेणीनो केद्वो अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

श्वशुरस्यापिते ज्ये, श्वश्रूसत्वेऽयवा वधूः ॥

नाधिकारमवाप्नोति, भ्रुक्षयाद्यादनमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ-सामुनी हयातिमां ससराना वध्यमां विधवा वहुने जोजन अने कपडां शिवाय बीजो अधिकार मळे नहीं.

दत्तगृहादिकं सर्व, कार्यं श्वश्रूमनोऽनुगम ॥

करणीयं सदा वध्वा, श्वश्रूर्मातृसभा यतः ॥ २ ॥

अर्थ-वध्वी तेवी विधवा वहुए सामुनी मरजी मुजब सोंपेहुं एहुं घरनुं सर्व कार्य हमेशां करवुं जोइए; केमके, सामुने माता-तुल्य कहेली ठे.

हये कोइक माणस माता अने पत्नीनी हयातिमां अपुत्रीठे मरण पामे, तो दत्तक पुत्र करवानो (सामुवहुमांथी) कोने अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

गृहीयादत्तकं पुत्रं, पतिवद्विधवा वधूः

न शक्ता स्यापितुं तं च, श्वश्रूर्निजपतेः पदे ॥ ३ ॥

अर्थ-(तेया मंयोगमां) पतिनी वेवेज विधवा वहुए दत्तक पुत्र ग्रहण करवो, पण मामु तेया दत्तक पुत्रने पोताना पतिनी जगोए, लायी शके नहीं.

हये सासुससराना स्वाधिनमां रदेखां, पोताना पतिना ज्यने विधवा बहु खेद शके के नहीं ? ते कहे ठे.

स्वपतिनार्जितं ज्यं, श्वश्रूश्वसुरहस्तगम

विधवाभुं न शक्ता त-स्वामिदत्ताधिपैव हि ॥१॥

अर्थ-सासुससराना स्वाधिनमां रदेखां एवां पोताना पतिण उपार्जन करेखां ज्यने, विधवा बहु मेखयी शके नहीं. तेणीना स्वाधिनमां तो तेणीना स्वामीए दीधेखुं ज्यज रही शके.

हये कौड़क माणसने पोतानी स्त्री अने पुत्र वझे साथे अणव-नाथ थयो, अने तेथी तेउने जुदां कर्या. अने त्पारवाद ते मा-णस मृत्यु पाम्यो. पाठखची पुत्र पण संतान विना मृत्यु पाम्यो. तो ते माणसनी मिहकत कोण ग्रहण करे ? ते कहे ठे.

अपुत्रपुत्रमरणे, तद्भुवं जाति तद्धूः

तन्मृतौ तस्य ज्यस्य, श्वश्रूः स्वादधिकारिणी १

अर्थ-जो पुत्र, संतानविना मृत्यु पामे, तो तेनुं ज्य तेनी (विधवा) बहु ग्रहण करे, अने ते बहुना मृत्युवाद ते ज्यनी सासु माखिक थाय.

हये पोताना स्वामिए मेखवेखां धनने सासुनी हयातिमां, विधवा बहु खरची शके के नहीं ? ते कहे ठे.

रमणोपार्जितं वस्तु, जंगमं स्थावरात्मकम्

देवयात्राप्रतिष्ठादि, धर्मकार्ये च सौहृदे ॥ १ ॥

• श्वश्रूसत्वे व्ययीकर्तु, शक्ता चेद्दिनयान्विता

कुटुंबस्य प्रिया नारी, वर्णनीयान्यथा न हि ॥२॥

अर्थ-विधवा बहु जो विनयी तथा कुटुंबने घहाली अने प्रशं-सापात्र होय तो सासुनी हयातिमां पण, पोताना स्वामीए उपा-

सेवनारी, दिनयथी मस्तक नमावीने सासु तथा पुत्रपासे याचना करनारी होय, तो पण ते पतिना धननो सासुने पूज्याविना पोतानी इच्छा मुजब व्यय करी शके नहीं. (वेचण करी छीधेला ज्व्यनो व्यय करवाने तो सर्वनो अधिकार ठेज.)

हये पूर्वे कहेला गुणोवाली जो विधवा न होय, तो ससराना ज्व्यमां सासुनी हयाति उतां तेणीनो केदलो अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

अश्रुरस्यापिते ज्व्ये, अश्रूसत्वेऽयवा वधूः ॥

नाधिकारमवाप्नोति, जुक्त्याद्यादनमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ—सासुनी हयातिमां ससराना ज्व्यमां विधवा वधुने जौजन अने कपडां शिषाय बीजो अधिकार मखे नहीं.

दत्तगृहादिकं सर्वं, कार्यं अश्रूमनोऽनुगम ॥

करणीयं सदा वध्वा, अश्रूर्मातृसमा यतः ॥ १ ॥

अर्थ—वली तेवी विधवा वधुए सासुनी मरजी मुजब सोंपेछुं एछुं घरनुं सर्व कार्य हमेशां करछुं जोइए; केमके, सासुने माता-मुह्य कहेली ठे.

हये कोइक माणस माता अने पत्नीनी हयातिमां अपुत्रीउं मरण पामे, तो दत्तक पुत्र करवानो (सासुवधुमांथी) कोने अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

गृहीयादत्तकं पुत्रं, पतिवद्विधवा वधूः

न शक्ता स्यापितुं तं च, अश्रूर्निजपतेः पदे ॥ १ ॥

अर्थ—(तेया मंयोगमां) पतिनी पेठेज विधवा वधुए दत्तक ग्रहण करयो, पण सासु तेया दत्तक पुत्रने पोताना पतिनी साथी शके नहीं.

હયે સામુસસરાના સ્વાધિનમાં રહેલાં, પોતાના પતિના હવ્યને વિધવા ઘટ્ટુ લેડ શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

સ્યપતિનાર્જિતં હવ્યં, શ્વશ્રૂશ્વસુરહસ્તગમ્

વિધવામું ન શક્તા ત-સ્વામિદક્ષાધિપેવ હિ ॥૧॥

અર્થ-સામુસસરાના સ્વાધિનમાં રહેલાં એવાં પોતાના પતિપ્રતિષ્ઠા કરેલાં હવ્યને, વિધવા ઘટ્ટુ મેલવી શકે નહીં. તેણીના સ્વાધિનમાં તો તેણીના સ્વામીપ્રતિષ્ઠા દીધેલું હવ્યજ રહી શકે.

હયે કોઈક માણસને પોતાની સ્ત્રી અને પુત્ર ઘણે સાથે અણબનાવ થયો, અને તેથી તેને જુદાં કર્યાં. અને સ્વામીપ્રતિષ્ઠા તે માણસ મૃત્યુ પામ્યો. પાછલથી પુત્ર પણ સંતાન વિના મૃત્યુ પામ્યો. તો તે માણસની મિલકત કોણ પ્રદાન કરે ? તે કહે છે.

અપુત્રપુત્રમરણે, તદ્દવ્યં હાતિ તદ્દધુઃ

તન્મૃતૌ તસ્ય હવ્યસ્ય, શ્વશ્રૂઃ સ્વાદધિકારિણી ૧

અર્થ-જો પુત્ર, સંતાન વિના મૃત્યુ પામે, તો તેનું હવ્ય તેની (વિધવા) ઘટ્ટુ પ્રદાન કરે, અને તે ઘટ્ટુના મૃત્યુપ્રતિષ્ઠા તે હવ્યની સામુ માલિક થાય.

હયે પોતાના સ્વામિપ્રતિષ્ઠા મેલવેલાં ધનને સામુની દયાતિમાં, વિધવા ઘટ્ટુ લેવી શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

રમણોપાર્જિતં વસ્તુ, જંગમં સ્થાયરાત્મકમ્

દેવયાગ્રામતિષ્ઠાદિ, ધર્મકાર્યે ચ સોહૃદે ॥ ૨ ॥

• શ્વશ્રૂસત્ત્વે વ્યયીકર્તુ, શક્તા ચેદ્ધિનયાન્યથા

કુટુંબસ્ય પ્રિયા નારી, ઘર્ણનીયાન્યથા ન હિ ॥૨॥

અર્થ-વિધવા ઘટ્ટુ જો વિનયી તથા કુટુંબને ઘટ્ટાલી અને પ્રસન્નતાપાત્ર હોય તો સામુની દયાતિમાં પણ, પોતાના સ્વામીપ્રતિષ્ઠા

सेवनारी, विनयशी मस्तक नमावीने सासु तथा पुत्रपासे याचना करनारी होय, तो पण ते पतिना धननो सासुने पूढ्याविना पोतानी इच्छा मुजब व्यय करी शके नहीं. (वेचण करी छीधे-
ला अव्यनो व्यय करवाने तो सर्वनो अधिकार ठेज.)

हवे पूर्वे कहेला गुणोवाली जो विधवा न होय, तो ससराना अव्यमां सासुनी ह्याति उतां तेणीनो केटलो अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

श्वशुरस्यापिते अव्ये, श्वश्रूसत्त्वेऽयवा यधूः ॥

नाधिकारमवाप्नोति, जुसयाज्ञादनमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ—सासुनी ह्यातिमां ससराना अव्यमां विधवा यधुने प्रोजन अने कपडां शिवाय बीजो अधिकार मखे नहीं.

दत्तगृहादिकं सर्वं, कार्यं श्वश्रूमनोऽनुगम ॥

करणीयं सदा वध्वा, श्वश्रूर्मातृसमा यतः ॥ १ ॥

अर्थ—यली तेवी विधवा यधुण सासुनी मरली मुजब सोंपेवुं एवुं परनुं सर्व कार्य हमेशां करवुं जोइय; केमके, सासुने माता-
मुह्य कहेली ठे.

हवे कोइक माणस माता अने पत्नीनी ह्यातिमां अपुत्रीठे मरण पामे, तो दत्तक पुत्र करवानो (सासुचहुमांशी) कोने अधिकार ठे ? ते कहे ठे.

गृहीयादत्तकं पुत्रं, पतिवद्विधवा यधूः

न शक्ता स्यापितुं तं च, श्वश्रूर्निजपतेः पदे ॥ १ ॥

अर्थ—(तेया मंयोगमां) पतिनी पेठेज विधवा यधुण दत्तक पुत्र ग्रहण करवो, पण मासु तेया दत्तक पुत्रने पोताना पतिनी जगोण छावी शके नहीं.

હવે સાસુસસરાના સ્વાધિનમાં રહેલાં, પોતાના પતિના જીવ્યને વિધવા ઘડુ છેડ શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

સ્વપતિનાર્જિતં જીવ્યં, શ્વશ્રૂશ્વસુરદસ્તગમ્

વિધવામું ન શક્તા ત-ત્સ્વામિદક્ષાધિપૈવ હિ ॥૧॥

અર્થ-સાસુસસરાના સ્વાધિનમાં રહેલાં યાં પોતાના પતિના જીવ્યને કરેલાં જીવ્યને, વિધવા ઘડુ મેલવી શકે નહીં. તેણીના સ્વાધિનમાં તો તેણીના સ્વામીના દીધેલું જીવ્યજ રહી શકે.

હવે કોઈક માણસને પોતાની સ્ત્રી અને પુત્ર ઘણે સાથે આણનાય થયો, અને તેથી તેને જુદાં કર્યાં. અને ત્યારબાદ તે માણસ મૃત્યુ પામ્યો. પાછલથી પુત્ર પણ સંતાન વિના મૃત્યુ પામ્યો. તો તે માણસની મિટકત કોણ ગ્રહણ કરે ? તે કહે છે.

અપુત્રપુત્રમરણે, તદ્દુર્ભ્યં જ્ઞાતિ તદ્દધૂઃ

તન્મૃતૌ તસ્ય જીવ્યસ્ય, શ્વશ્રૂઃ સ્યાદધિકારિણી ૨

અર્થ-જો પુત્ર, સંતાનવિના મૃત્યુ પામે, તો તેનું જીવ્ય તેની (વિધવા) ઘડુ ગ્રહણ કરે, અને તે ઘડુના મૃત્યુબાદ તે જીવ્યની સાસુ માલિક થાય.

હવે પોતાના સ્વામીના મેલવેલાં ધનને સાસુની હયાતિમાં, વિધવા ઘડુ ધરવી શકે કે નહીં ? તે કહે છે.

રમણોપાર્જિતં વસ્તુ, જંગમં સ્થાયરાત્મકમ્

દેવયાત્રાપ્રતિષ્ઠાદિ, ધર્મકાર્યે ચ સૌહૃદે ॥ ૧ ॥

શ્વશ્રૂસત્ત્વે વ્યયીકર્તુ, શક્તા ચેદ્વિનયાન્વિતા

કુટુંબસ્ય પ્રિયા નારી, વર્ણનીયાન્યથા ન હિ ॥૨॥

અર્થ-વિધવા ઘડુ જો વિનયી તથા કુટુંબને ધરાવી અને પ્રશંસાપાત્ર હોય તો સાસુની હયાતિમાં પણ, પોતાના સ્વામીના

सेवनारी, विनयशी मस्तक नमायीने सासु तथा पुत्रपासे याचना करनारी होय, तो पण ते पतिना धननो सासुने पूज्याविना पोतानी इच्छा मुजब व्यय करी शके नहीं. (वेचण करी खीधे-छा अव्यनो व्यय करवाने तो सर्वनो अधिकार ठेज.)

इये पूर्व कहेछा गुणोवायी जो विधवा न होय, तो ससराना अव्यमां सासुनी हयाति उतां सेणीनो केटखो अधिकार ठे ! ते कहे ठे.

श्वशुरस्यापिते अव्ये, श्वश्रूसत्वेऽयवा यधूः ॥

नाधिकारमवाप्नोति, जुसयाज्ञादनमंतरा ॥ १ ॥

अर्थ-सासुनी हयातिमां ससराना अव्यमां विधवा यधुने जोतन अने कपडां शिवाय बीजो अधिकार मझे नहीं.

दत्तगृहादिकं सर्वं, कार्यं श्वश्रूमनोऽनुगम ॥

करणीयं सदा यथा, श्वश्रूर्मातुसमा मतः ॥ २ ॥

अर्थ-यत्री तेरी विधवा यधुए मासुनी मरजी मुजब गोपेठु एवं घरनुं सर्व कार्य हमेशां करवुं जोरण, केमके, सासुने माता-मुत्तय कहेछी ठे.

इयं कोटक माणम माना अने पत्नीनी हयातिमां अशुप्रीठं मरण पावे, तो दत्तक पुत्र करवानो (मासुयश्रुमांशी) कोन अधिकार ठे ! ते कहे ठे.

गृहीयादत्तकं पुत्रं, पतिवद्विधवा यधूः

न शक्नोत्यापितुं तं च, श्वश्रूर्निजपतेः पदे ॥ १ ॥

अर्थ-(तेवा संयोगमां) पतिनी पेटेज विधवा यधुए दत्तक पुत्र ददण करवो, पण मासु तेवा दत्तक पुत्रने गोमाना पतिनी अणेर एवरी शके नहीं.

अर्थ- प्रियाह्, समये मानयिष्याम् जे आत्मन अने अद्वैती
माने (वन्द्याने) आनन्दान् आदिक आन्या होय, ते " अन्ध-
प्रितुल स्वीधन " बदेयाय.

पुनः पितृगृहाच्छ्रया-गीतं यद्रूपणादियम ॥

यंधुप्रानृगमर्हं स्या-दध्यादयनिर्व. य गत ॥ १ ॥

अर्थ- गद्दी परीने पीनगद्दी, ते, जे बंदे आनन्दान् आदिक
यंधुप्रानृ गान्तिन होय ते " आन्यादयनिर्व स्वीधन " बदेयाय

भीत्या अनुपायं यदत्तं, यदया न् यदुमेग य ॥

मुनेद्गानाभिगमने, गन्तं गीतिजं जयेत् ॥ १ ॥

अर्थ- गुणभोती भेदात् अने भवे गद्दी भेदात् आनृ अने
गन्तान् गीतिधी यदुने जे दय्य आनृ होय, ते " गी-
तिज स्वीधन " बदेयाय.

पुनर्जातुः शक्त्याद्या-प्रयासे पितृगृहात्तया ॥

यदया स्यर्णरानादि, ताभ्या होदयिर्व. धमग ॥ १ ॥

अर्थ- गद्दी पण्णावाह परीने पिनाधी सादपायेर्ह. क अर्ह
अथया रानादिक भावे, ते " जीदयिर्व स्वीधन " बदेयाय

परिज. गणवतो य-दत्तं यानाहुवादिबग ॥

जायापतिवृत्तादीनि-नदः स्यापेदुमुच्यते ॥ १ ॥

अर्थ- गद्दी परिज गण भावे, योः ओहस अकदा कुमुद
जे रज तथा वज्रादिक आन्या होय, ते " अन्ध-
प्रितुल स्वीधन " बदेयाय.

चेत्तादीपनमादातुं, न शक्तः शर्यकोह्यदि ॥

धामानर्हं यतः भोक्तं, शर्यनीतिदिशरर्हः ॥ १ ॥

अर्थ- गद्दी हीने एव बदेयाय अर्हने होयने कोह्या

તદ્વૃત્ય સમાનીતં, લબ્ધં વિદ્યાવલેન ચ ॥
 પ્રાપ્તં મિત્રાદિવાહે વા, તથા શૌર્યેણ સેવયા ॥ ૨ ॥
 અર્જિતં યેન યત્કિંચિ-ત્તત્તસ્યૈવાશિલં જ્ઞવેત્ ॥
 તત્ર જાગહરા ન સ્યુ- રન્યે- કેડપિ ચ ત્રાતરઃ ॥૩॥

અર્થ- પિતાનું ધન્ય નષ્ટ કર્યાંધિના, અને જાડુંની સહાય-
 ધિના, જે કુલાગત (જાગનું) ધન્ય પિતાએ લીધું નથી, તે ધન્ય
 જે વિદ્યાવલથી લાવે, અથવા વિવાહમાં જે કંડ (પોતાના) મિ-
 ત્રોતરફથી મહે, અથવા પરાક્રમથી અને કોડની સેવાથી જે
 ધન્ય જેણે મેલવ્યું છે, તે સઘલા ધન્યની માલિકી તેનેજ મહે,
 તેમાં વીજા કોડપણ જાડુંનો જાગ લાગે નહીં.

હવે જેના જાગ ન પડી શકે તેવું સ્ત્રી ધન કહે છે.

વિવાહકાલે વા પશ્ચા-ત્પિત્રા માત્રા ચ વંધુજિઃ ॥

પિતૃવ્યૈશ્ચ વૃહદ્વૃક્ષા, પિતૃસ્વસ્ત્રા તથાપરૈઃ ॥ ૧ ॥

માતૃસ્વસ્ત્રાદિજિર્દશ્તં, તથૈવ પતિનાપિ યત્ ॥

જૂપણાંશુકપાત્રાદિ, તત્સર્વ સ્ત્રીધનં જ્ઞવેત્ ॥ ૨ ॥

અર્થ-વિવાહ સમયે, અથવા પાત્રલથી પિતાએ, માતાએ, જાડ-
 ં, કાકાં, મોટી સાસુએ, કોડે, અને માસી આદિકોએ, તથા
 પતિએ જે અલંકારો વસ્ત્રો, કે પાત્રાદિ (કન્યાને) આપ્યાં
 હોય તે સઘલું સ્ત્રીધન કહેવાય.

હવે તે સ્ત્રીધન અનેક પ્રકારનું છે પણ ટુંકામાં

કહીએ તો તેના પાંચ જોડો છે, તે કહે છે.

વિવાહે યજ્ઞ પિતૃભ્યાં, ધનમાજૂપણાદિકમ્ ॥

વિપ્રાગ્નિસાક્ષિકં દક્ષં, તદધ્યગ્નિકૃતં જ્ઞવેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પિપાદ મમયે માનપિપાદ જે આપણ અને અપ્રિતી
માણે (કન્યાને) આનુષણ આદિક આપ્યાં હોય, તે " અધ્ય-
પ્રિફલ સ્વીધન " કહેવાય.

પુનઃ પિતૃગૃહાદધ્યા-નીનં ચક્રુષણાદિકમ્ ॥

પંધુખાતૃતમદં સ્યા-દધ્યાદયનિકં ચ તત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પત્ની પતીને પીયરથી, તે, જે વંડ આનુષણ આદિક,
પંધુચંની માલિય છાંયે તે " અધ્યાદયનિક, સ્વીધન " કહેવાય.

પ્રીત્યા ચનુપાયં ચદત્તં, ચક્રરા ચ ચક્રુરણ ચ ॥

મુલેદાણાંમિનમને, તઠ્ઠનં પ્રીતિર્જા જયેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- મુળમોતી વેણાણ અને પગે પદની વેણાણ માગુ અને
તમરાણ પ્રીતિથી વદુને જે હૃદય આપ્યું હોય, તે " પ્રી-
તિર્જા સ્વીધન " કહેવાય.

પુનર્જાતુઃ સ્વાકાશાય-ત્રાપાં પિતૃગૃહાત્તથા ॥

ચાઢયા સ્વર્ણરત્નાદિ, તામ્યા દોદયિકં ધનમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પત્ની પરણાવાદ પતીને વિચરથી વારપાગેથી જે સ્વર્ણ
અથવા રત્નાદિક મળે, તે " સ્વીદયિક, સ્વીધન " કહેવાય.

પરિજાગણવાદો ય-દત્તં રત્નાંશુવાદિકમ્ ॥

જાયાપતિપુત્રસ્ત્રીજિ-વનદન્યાધેયમુચ્ચતે ॥ ૧ ॥

અર્થ-પત્ની પરિજાગણ મામયે, જોડ જોડથી અથવા પુત્રસ્ત્રી
જે રત્ન તથા વસ્ત્રાદિક આપ્યાં હોય, તે " અન્યાધેદ
સ્વીધન " કહેવાય.

વેત્તાસ્ત્રીધનમાદાતું, ન શક્તઃ સર્વજોડ્વદિ ॥

જાગાનર્દ ચતઃ પ્રોક્તં, સર્વનીતિદિસારદેઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- પત્ની રીને હવર વર્તેવેથી સ્વીધનને હોવાને જોડવર

मन्त्रे नसी. केन्के, मय नीतिशास्त्रोना पंडितोए वे फलं
मन्त्रे " कहेतुं से.

धारणार्थनञ्कारो, जर्वा दत्तो न केनचित्॥

प्राप्तः पतिमृतौ सोऽपि, मजेत्स्त्रीधनतां यतः॥

अर्थ- कोईक जर्तार (स्त्री) पेहेरवामाटे जे
छातुं न होय. ते आज्ञापण पण जर्तारना मृत्युकर
धनतरीके सेलाय.

हवे एवी रीतना स्त्रीधनने पण जर्तार कोइ स्त्री
रक्ते के नहीं ते कहे से.

तेवी रीतना स्त्रीधनने, जयंकर व्याधि बखते, उ३५
अथवा मोडी आपदात्तमये जर्तार खेइशके, अने पत्नी ११
हवा बार तेहीने ते " स्त्रीधन " सेणे पातुं आपतुं.

एपर बहबिडा दायजागना संबंधमां देशाचारने .
मान समझयो.

हवे उपसंहार कहे से.

इत्येवं परिणितस्त्वत्र, दायजागः समाप्तः॥

अभाश्रुतं विशेषश्च, ज्ञेयोऽर्हन्नीतिशास्त्रतः॥ १॥

अर्थ- एवी रीते अही सामान्यपणायी आगमने
सामान्य गर्हण्यो. ते संबंधी विशेष हकीकत " मृहदर्शक"
सामान्य शास्त्रणी जाणी सेवी.

॥ इति दायजागप्रकरणं समाप्तम् ॥

एषे सीमावादनुं प्रकरण कहे से.

भोगींश्च सधिदानंदं, स्वजावध्वस्तकल्मषम् ॥

अणिपत्य पुष्पदंतं, सीमानिर्णय उच्यते ॥ १ ॥

समर्थ नहीं, केमके, सर्व नीतिशास्त्रोना पंडितोए ते धनने "जा-
गानर्ह" कहेलुं ठे.

धारणार्थमलंकारो, जर्त्रा दत्तो न केनचित् ॥

ग्राह्यः पतिमृतौ सोऽपि, प्रजेस्त्रीधनतां यतः ॥ १ ॥

अर्थ- कोइक जर्तारे (स्त्रीने) पेहेरवामाटे जे आज्ञापण
आप्युं न होय, ते आज्ञापण पण जर्तारना मृत्युवाद स्त्री-
धनतरीके लेखाय.

हये एवी रीतना स्त्रीधनने पण जर्तार कोइ समये लेइ
शके के नहीं ते कहे ठे.

तेवी रीतना स्त्रीधनने, जयंकर व्याधि बखते, हुकालमांप
अथवा मोटी आपदासमये जर्तार लेइ शके, अने पत्नी धन प्राप्त
थया बाद तैलीने ते " स्त्रीधन " तैणे पावुं आपयुं.

उपर वर्णवैला दायजागना संबंधमां देशाचारने पण बख-
यान समजयो.

हये उपसंहार कहे ठे.

इत्येवं वर्णितस्वयं, दायजागः समासतः ॥

यथाश्रुतं विशेषश्च, हेयोऽर्द्धनीतिशास्त्रतः ॥ १ ॥

अर्थ- एवी रीते अर्ही सामान्यपणायी आगमने अनुसार
दायजाग वर्णव्यो. ते सर्वधी विशेष इकीकत " मृददर्दशीति "
नामना शास्त्रयी जाणी लेवी.

॥ इति दायजागप्रकरणं समाप्तम् ॥

हये सीमावादनुं प्रकरण कहे ठे.

योगीन्द्र सच्चिदानंदं, स्वजायाध्वमकदमपरम् ॥

प्रणिपत्य पुष्पदंतं, सीमानिर्णय उच्यते ॥ १ ॥

અર્થ- યોગીઝના સ્વામી, તથા સદ્ધિદાનંદરૂપ, અને સ્વજ્ઞા-
યધી નદ કરેલ છે (કર્મોરૂપી) મહાનતા જેમણે, એવા શ્રીપુણ્ય-
દંત પ્રજુને નમસ્કાર કરીને હવે “ સીમાનિર્ણય ” કહેવાય છે.

પૂર્વના પ્રકરણમાં દાયજાગનું સ્વરૂપ કહ્યું. હવે તે દાયજાગ
ધયાવાદ જાણ્યથે સીમાનો વિવાદ થાય, માટે તેનો નિર્ણય કહેજે.

“ સીમા ” એટલે જમિની મર્યાદા, તે મર્યાદા ગામ, ક્ષેત્ર,
પર, તથા ધર્મીયા આદિકની અનેક પ્રકારની હોય છે.

ઘણી તે મર્યાદાના પ્રત્યેક પાંચ જેદો છે. વિઢિલા ॥ ૧ ॥
મિથિલા ॥ ૨ ॥ રાજલતા ॥ ૩ ॥ જામિની ॥ ૪ ॥ અને કાસિ-
કા ॥ ૫ ॥ એ પાંચ પ્રકારની મર્યાદા હોય છે.

તેઠમાં “ વિઢિલા ” એટલે નદી, તથા સરોયર આદિક જ-
લાશયોના ચિન્હોવાળી મર્યાદા.

“ મિથિલા ” એટલે કૃષ્ણ આદિકના ચિન્હોવાળી મર્યાદા.

“ રાજલતા ” એટલે યાદિ પ્રતિવાદિય સાથે મહાને પોતે
કરેલી મર્યાદા.

“ જામિની ” એટલે માટીના અથવા પરથરોના ઢગલાથી
સૂચિત થયેલી મર્યાદા.

“ કાસિકા ” એટલે કંડૂપણ નિશાનીની ગેરહાજરીમાં રાજાપ
પોતાની બુઝિથી ઠરાવેલી મર્યાદા.

એવી રીતે પાંચ પ્રકારની “ સીમા ” કહેલી છે.

હવે તે સીમા સંબંધિ ઘાદ નીચે પ્રમાણે ઠ પ્રકારનો હોય છે.
વિવાદોઽત્ર જવેત્ પોઢા, નાસ્તિ ષાસ્ત્યુજ્જયં ચ વૈ ॥

ન્યૂનતાધિકતા ચૈવ, જુક્તિરાજોગતસ્તથા ॥ ૧ ॥

અર્થ- સીમાનો વિવાદ ઠ પ્રકારનો છે. અસ્તિવાદ ॥ ૧ ॥
નાસ્તિવાદ ॥ ૨ ॥ ઇજ્ઞયવાદ ॥ ૩ ॥ ન્યૂનતાવાદ ॥ ૪ ॥ અ-

ધિક્તાવાદ ॥ ૫ ॥ અને આજોગચુકિવાદ ॥ ૬ ॥ એ રીતે ૩ પ્ર-
કારનો સીમાવાદ હોય છે.

વાદી એમ કહે કે, આજ્ઞામિ મારી છે, ત્યારે પ્રતિવાદી કહે કે,
શું આ જ્ઞામિ તેના વાપની પણ હતી? એવી રીતના સીમાવાદને
“ અસ્તિવાદ ” કહે છે. ॥ ૧ ॥

વાદી એમ કહે કે, આ જ્ઞામિમાં મારો પાંચ ગુંઠા જાગ છે,
ત્યારે પ્રતિવાદી કહે કે, તેનો તેની અંદર એક જાગ પણ નથી.
એવી રીતના સીમાવાદને “ નાસ્તિવાદ ” કહે છે. ॥ ૨ ॥

વાદી એમ કહે કે, આ સપ્તગું છેત્ર મારું છે, ત્યારે પ્રતિવાદી
કહેશે કે, એમ નહીં, અરધું છેત્ર તેનું છે. એવી રીતના સીમાના
વાદને “ ઊચયવાદ ” કહે છે. ॥ ૩ ॥

વાદી એમ કહે કે, આ છેત્ર ઘણા વર્ષથી આઠ રજ્જુ જેટલા
પરિમાણવાળું મારી માલેકીનું છે. ત્યારે પ્રતિવાદી કહેશે કે,
આઠ રજ્જુના પરિમાણવાળું નથી, પણ પાંચ રજ્જુના પરિમાણવાળું
છે. એવી રીતના સીમાના વાદને “ ન્યૂનતાવાદ ” કહે છે. ॥ ૪ ॥

તેવાજ પ્રસંગમાં કોઈ કહેશે કે, તેથી અધિક છે. તેને “ અ-
ધિકસંવાદ ” કહે છે. ॥ ૫ ॥

વાદી એમ કહે કે, આ જ્ઞામિ મારી છે, અને પ્રાચીનકાલથી
મારા જોગવટાની છે, તેથી હજુપણ હુંજ જોગવું હું. ત્યારે પ્રતિવાદી
કહેશે કે, તેનો જોગવટો પ્રાચીનકાલથી નથી, એવી રીતના સી-
માના વાદને “ આજોગચુકિવાદ ” કહે છે. ॥ ૬ ॥

હવે એવી રીતના જ્ઞામિવાદ સમયે વાદિ અને પ્રતિવાદીની સ-
તેનો નિર્ણય કરવો. તેમાટે નિર્મલ સમયે અધિકારી પુરુષોએ
જાણની જમી જોવી. તથા ત્યાં નજદીકમાં ઘસતા સા-
ક્ષિઓને ઘોલાવી તે સંબંધિ પૂછવું. અને તેવના વચનથી નિર્ણય
કરીને ત્યાં નિશાની કરવી, કે જેથી પરીને તેઓ ક્લેશ ન
થાય. તે કહે છે.

સીમાવાદે સમુત્પન્ને, રાજકર્માધિકારિણઃ ॥

વિવાદાસ્પદસ્થાને હિ, ગત્વા કાલે ચ નિર્મલે ॥૨॥

ચિન્હં નિર્ણયકૃત્ત્વં, હૃદયં પ્રાક્તનં ઞૃશમ્ ॥

તદજ્ઞાવે ચ તત્ર્યત્પાન્, પાર્શ્વસ્થાનપિ સાક્ષિણઃ ૨
પ્રાચીનમંત્રિણો વૃદ્ધાન્, ગોપાલ્લાંશ્ચ કૃપીવલ્લાન્ ॥

વિયોગિનશ્ચ સામંતાન્, ગ્રામીણાન્ ધનવાસિનઃ ॥૩॥

પ્રાતિવેશિમક્તાપન્નાન્, સત્યધર્મપરાયણાન્ ॥

આદ્ય શપથં ધર્મ્યં, વૃદ્ધાં-ચ તથ પ્રાક્તનમ્ ॥૪॥

પૃષ્ઠા તદ્વચસા કૃત્વા, સીમાસંવાદનિર્ણયમ્ ॥

ચિન્હં તત્ર તથા કાર્યં, યથા સ્યાન્ન પુનઃ ફલિઃ ॥૫॥

અર્થ-સીમાનો વિવાદ થતે ઊતે રાજકારજારીઠપ, નિર્મલજ્ઞ-
લમાં (પટલે પાણીની રેલ આદિકના ધ્યાપાતના અજાયબી
જે સમયે નિશાની ઘણટ જણાય સે કાલમાં-અર્થાત્, ચોમાસામાં
નહી) વિવાદની અગોષ અદ્, નિર્ણય કરનારી પૂર્વની નિશાની
સારી રીતે સપાસથી. અને સે નિશાની જો ન મલે સો, ત્યાં નજ-
દીક વસતા એવા પ્રાચીન મંત્રીઠ, વૃદ્ધપુરુષો, ગોપાલીઆ, લેખુ-
સો, યોગીઠ, સામંતો, ગાંધીઆ લોકો, ધનવાસી લોકો, તથા
સત્ય ચોલનારા એવા પટોરીઠને ચોલાથી ધર્મના સોગનપૂર્વક
સેઠની સાદી લેવી. અને સેઠને પૂર્વનો વૃદ્ધાંત પૂઢીને, સેઠનાં
વધનોથી સીમાનો નિર્ણય કરવો. અને ત્યાં એવી રીતની નિશા-
ની કરવી કે, એવી પરીને સે સંબંધિ હેન્દા ધાય નહી.

એવે નિશાની ધાની કરવી ! સે કદે ઠે.

સેતુના ચ તદ્દાગેન, દેયતાયતનેન ચ ॥

પાપાણેઃ સરસા ઘાપ્યા, કૂપેનાપઃથયેણ વા ॥૬॥

જહી સારી જાનારા હરેકને દંડ કરાશે: જ્યા દંડ અજાન.
 જહી જે જહી સારી જરે તેને માટેનો જે. પણ જે જાણી જોડને
 હોજાદિકવી જહી સારી જરે, તેને તો તેથી પણ વિશેષ દંડ કરાશે.
 જો જે જગોર વિચ્છોને જાણનારા ન હોય, ત્યાં શું
 જાણું ? તે કહે જે.

નિન્દાતા મ કોડપ્યસ્મિ, યત્ર તત્ર મત્તીધનઃ ॥

જાતરામદેનાસાગ-નિપાનોશાનપેશમનિઃ ॥ ૧ ॥

વરોત્તમાપગદેષ, સીમા નિર્ણય પાનિતઃ ॥

કુર્વંસિયં યથા મ સ્યા-તયોર્કિ કલ્પદઃ પુનઃ ॥ ૨ ॥

જાનું-જાનું કોડપણ વિચ્છોને જાણનારો ન હોય, ત્યાં રાજાને
 મારીને, રેવળાન, તપાળ, વાડિકા, પદ, તથા વરમાદના પાળી-
 ના વાળવડી જાનું વાળવી બીમારો નિર્ણય કરીને, કરીને ઝગ
 ને કરીને જાનું વાળવડી કલ્પ ન જાય, તેથી રીને વિચ્છ કરાવું.

અથાનં મનો દેવે, સીમાસાધાર્ણવાદિને ॥

મુનિમમાળવિવેન, મુનિમમાળવિવેન મુનિમમાળવિવેન ॥ ૧ ॥

જાનું જહી જાનું બીમા કોડનાનું (જાણ) જાણવું દેવે.
 જાનું જાનું જાણવડી ન જાણવી રીમાન જાણવડી દંડ કરાશે.

જાણવડી મુનિમમાળવેન, સીમાસાધાર્ણવાદિને મો મરઃ ॥

મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન ॥ ૨ ॥

જાનું જે જાણવડી મુનિમમાળવેન બીમારો વિચ્છોનો જાણ
 ના જે જાણવડી જાણવડી જાણવડી દંડ કરાશે.

મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન ॥

મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન, મુનિમમાળવેન ॥ ૩ ॥

જાનું જાણવડી જાણવડી જે જાણવડી વિચ્છોનો જાણ

करे, तेनो न्याय जाएनार राजाए बसो (रूपीछानो) दंड करयो.
एवे प्रमंगथी पूछ तथा पुचा आदिकनो विषय कहे ठे.

सेतुः कूपथ द्वेष्टेऽपि, न निषेध्यो हि क्षेत्रिभिः ॥

स्वल्पबाधाकरास्तेऽपि, बहुलोकोपकारकाः ॥ १ ॥

अर्थ-पूछ अने क्यो, जो के क्षेत्रनी अंदर होय, तो पण
ते थापरयानो क्षेत्रना माखिके (कोइने) निषेध करयो नहीं,
केमके, तेम करपायी सेठ थोडी हरकत तो करे ठे, तो पण
पणा छाकोने से छपकार करनारा ठे.

यः सेतुः पूर्वनिष्पन्नः, संस्कारार्हो जयेद्यदा ॥

तदा तत्स्वामिनं पृष्ट्वा, तद्वश्यं वाय जूजुजम् ॥१॥

तं संस्करोति चेत्कोऽपि, तर्हि तत्फलज्ञाग् जयेत् ॥

अन्यथा तत्फलं स्वामी, गृहीयाच्चा महीपतिः ॥२॥

अर्थ-पूर्व पांधेलो एयो जो कोइक पूछ ज्यारे समरायवा
योग्य थाय, त्यारे कोइक माणस जो तेना माखिकने अथवा
तेना कुटुंबीने, अथवा राजाने पृथ्वीने समराये, तो ते माणस
तेना पालनो जागी थाय, नहींतर तेनुं फल स्वामी अथवा
राजा ग्रहण करे.

(आ छखाण परना क्षेत्रमा आवेला पूछने लगतुं ठे.)

अंगीकृतेऽपि द्वेष्टे नो, कृपिं कुर्यान्न कारयेत् ॥

तेनापि देयं तन्मूर्ख्यं, फलं स्यादथवा न हि ॥ १ ॥

अर्थ-पोते छीधेछां एयां पण क्षेत्रमा माणस खेती जो न करे;
अथवा न करावे, सो पण तेणे तेनुं मूर्ख्य आपयुं जोइए, पत्नी
तेमां फल थाय अथवा न थाय.

मे, मेनो वयाय जालनार वाजान् ययो (अभीष्टाये) । ईह वाम्ने
हवे धर्मगर्भी पुत्र तथा पुत्रा आदिबर्मा विनय करे ३.

शेगुः कूपय क्रेतेद्वि, न निगंध्या हि क्रेतेद्विः ।

व्यदपयाथावगमनेद्वि, यदुगोकोयवावका १ १ १

अर्थ-पुत्र अर्धे नृप्यो, मां मे क्रेतेदी । अर्धे नृप्यो, मे क्रेते
यावत्तयाभी क्रेतेया मादिबर्मा (कोटि) । निगंध्या क्रेतेया क्रेते
ययो, मेया वाजयाभी मेने कोटी । वाजया भी करे ३, मे क्रेते
याया जालनो मे वाजया वाजया मे

या शेगुः पुर्वनिगंध्या, वाजयावकी पुर्वेवावका १

तदा वाजयावकी पुत्रा, तद्वद्वेवावका वृद्धावका १ १

मे वाजयावकी पुर्वेवावका, तदी वाजयावकी पुर्वेवावका १

व्यदपया वाजयावकी, वृद्धावका वाजयावकी १ १

अर्थ-पुर्वे वाजयावकी वयो यो कोटि क्रेते वाजयावकी
पुर्वे वाजयावकी वयो यो कोटि क्रेते वाजयावकी क्रेते
पुत्रा वृद्धावकी, वाजया वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी १ १ १
पुत्रा वृद्धावकी वाजया वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी १ १ १
पुत्रा वृद्धावकी वाजया वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी १ १ १

(वाजयावकी वाजया क्रेतेया वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी १

वाजयावकी वृद्धावकी वृद्धावकी वृद्धावकी वाजयावकी १

मेवावकी वृद्धावकी वाजयावकी, वृद्धावकी वाजयावकी वाजयावकी १ १ १

अर्थ-पुर्वे वाजयावकी वयो यो कोटि क्रेते वाजयावकी क्रेते, मे क्रेते
वाजयावकी वृद्धावकी, मे वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी १ १ १
वाजयावकी वृद्धावकी वाजयावकी वाजयावकी वाजयावकी १ १ १

इति संक्षेपतः प्राक्तः, सीमावादस्य निर्णयः ॥

ज्ञेयो विशेषो धीमद्भि, મહાર્હન્નીતિશાસ્ત્રતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ-ધર્મી રીતે સંક્ષેપમાં સીમાવાદનો નિર્ણય કહ્યો; વિ-
શેષ પ્રકારે તેનું વર્ણન બુદ્ધિવાનોષ્ઠ દૃઢદર્હન્નીતિ નામના શા-
સ્ત્રથી જાણી લેવું.

॥ इति सीमावादप्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ ह्ये वेत्तनादाननुं स्वरूप कहे ठे. ॥

નાત્તા શ્રીશીતલં દેવં, સંસારાંબુધિતારકમ્ ॥

वेत्तनादानस्वरूपं, वर्ण्यतेऽत्र समाप्ततः ॥ १ ॥

અર્થ-સંસારરૂપી સમુદ્રથી તારનારા એવા શ્રી શીતલનાથ
પ્રત્યુને નમસ્કાર કરીને હવે ટુંકામાં વેત્તનાદાનનું સ્વરૂપ વર્ણવાય છે.

આગલના પ્રકરણમાં સીમાવાદ કહ્યો, હવે તેમાં આકરોની
પણ જરૂર પડે છે, તેથી હવે તેનું સ્વરૂપ કહે છે. (તેમાં પણ
પેદેલાં તે આકરોના જેવો કહે છે.)

सेवकाः पंचधा प्रोक्ताः, शिष्यांतेवासिचृत्यकाः ॥

अधिकर्मकरास्तुर्याः, स्मृता दासास्तु पंचमाः ॥ १ ॥

અર્થ-શિષ્ય, અંતેવાસિ, ચૃત્ય, અધિકર્મકરો, અને દાસો
એમ પાંચ પ્રકારના આકરો હોય છે.

चत्वारः प्रथमे तत्र, शुभ्रकर्मकराः स्मृताः ॥

पंचमो दासको ह्यत्र, सर्वकर्मकरो ज्ञचेत् ॥ २ ॥

અર્થ-તેનુંમાં પેદેલા ચાર શુભ્ર કર્મોને કરનારા છે, અને પાં-
ચમો દાસ સર્વ કાર્યોને કરનારો હોય.

હવે શિષ્ય ઇચ્છે વિદ્યાધ્યયન કરનારો, અંતેવાસી ઇચ્છે શિ-
ષ્યવિદ્યાનો અર્થી, જાનું હેતુ કામ કરનારો તે ચૃત્ય કહેવાય,

મપડા ચાકરોનો જે ઇપરી ને અધિકર્મકર (મુકાદમ) કહે-
વાય, તથા ધરને આંગણે રહેલા કચગ, વિછા, મૂચ આદિકને
માફ કરનાર, તથા રોઝના શુભ અંગોનું પ્રદાન કરનાર ને
" દામ " કહેવાય છે.

જૃત્યસ્તુ ત્રિવિધસ્તથા-મુધિકઃ પ્રોક્તઃ ઉત્તમઃ ॥

મધ્યમઃ કષિકચ્ચેષા-ધમો જારસ્ય વાહકઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- તેઠમાં જૃત્ય ત્રણ પ્રકારનો હોય છે. આપુધિક જૃ-
ત્યને ઉત્તમ જાણ્યો, કષિકને મધ્યમ જાણ્યો તથા જારસાદ-
નારને અધમ જાણ્યો.

દાતાઃ પંચદશ ક્વ્યાતાઃ, ગૃહજઃ ખીત ધ્યાપિતઃ ॥

લઘ્વો દાયાગતચ્ચેષ, હુર્જિદે પોષિતગ્નથા ॥ ૨ ॥

મુદ્ધે પળે ચ વિજિત કાણજાગ્ કાણમોષિતઃ ॥

રહિતો જુષિદાનેન, પ્રમન્યા પ્રવ્યુત્તન્યા ॥ ૩ ॥

સ્થિતો યઃ સ્વયમાગત્ય, પુણ્યોદ્ધાદમલોજ્જતઃ ॥

ધ્યમાતૃપિતૃકો યરતુ, વિખેતા સ્વયમામનઃ ॥ ૪ ॥

॥ વિજિવિશેષકર ॥

અર્થ- દામો પંદર પ્રકારના પ્રસિદ્ધ છે. તેઠમાં જે ધાની દા-
તીને પેટે જન્મેલો હોય તે " ગૃહજ " ॥ ૧ ॥ કહેવાય છે.
ગૃહ્ય આપી જેને પેચાતો લીધો હોય તે " ખીત " ॥ ૨ ॥ ક-
હેવાય છે. રોઝે જોડને ધન પીરીને તે પેટે આગમરીકે જેને રાહ્યો
હોય તે " ધ્યાપિત " ॥ ૩ ॥ કહેવાય છે. માર્ગમાં જે આધાર-
વિનાનો, અથવા જે જોડ તાર્કચી પ્રદ થયો હોય, અને દરી
રીતે જે મલી આવ્યો હોય તે " લઘ્વ " ॥ ૪ ॥ કહેવાય છે.
વિવાહ પ્રસંગે દાવજામી આવેલો તે " દાયાગત " ॥ ૫ ॥ કહે-
વાય છે. હુજામો જેનું પોષણ થાયું હોય તેવો દામ " હુર્જિદ-

પોષિત ” ॥ ૬ ॥ કહેવાય ઠે. સંગ્રામમાં જે જીતાણ્ણો હોય તેવો દાસ “ યુદ્ધપ્રાપ્ત ” ॥ ૭ ॥ કહેવાય ઠે. જુગારમાં જે જીતાણ્ણો હોય તેવો દાસ “ હુતજિત ” ॥ ૮ ॥ કહેવાય ઠે. કરજ વૃદ્ધે ત્યાંસુધિ જે દાસત્વપણને પ્રાપ્ત થયો હોય તેવો દાસ “ ક્ષણ-જાક્ ” ॥ ૯ ॥ કહેવાય ઠે. કરજનેવદલેજ જે દાસ થયો હોય તે “ ક્ષણમોચિત ” ॥ ૧૦ ॥ કહેવાય ઠે. જોજનના વંધનથી જે દાસ થયો હોય તે “ રક્ષિત ” ॥ ૧૧ ॥ કહેવાય ઠે. દીક્ષા ઝોડી દફને જે દાસ થયો હોય તે “ પ્રવૃજ્યાપચ્યુત ” ॥ ૧૨ ॥ કહેવાય ઠે. પોતાની મેલે જે દાસતરીકે આવીને રહેલો હોય તે “ સ્વયમાગત ” ॥ ૧૩ ॥ કહેવાય ઠે. શેઠની ઠોકરીને પરણ-વાની છાલચથી જે દાસતરીકે રહ્યો હોય તે “ પરીણયલોજનત સ્થિતઃ ” ॥ ૧૪ ॥ કહેવાય ઠે. માતપિતા મૃત્યુ પામવાથી જે પોતાની મેલેજ દાસપણને પ્રાપ્ત થયો હોય તે “ આત્મન-યિક્ષેતા ” કહેવાય ઠે.

હવે રાજાણે કોને દાસપણમાંથી ઠોડાવવા ? તે કહે ઠે.

ચૌરૈર્હત્વા ચ વિક્રીતો, વલાદાસીકૃતશ્ચ યઃ ॥

દાસત્વં તસ્ય નો યુક્તં, વલાત્તં મોચયેન્નૃપઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ—ચોરોણે ચોરી જફને જે માણસને ઘેચેલો હોય, અથવા વલાત્કારે જેને દાસરૂપ કરેલો હોય, તેવા માણસને દાસપણું નથી, માટે રાજાણે તેવા માણસને તેના દાસપણાથી મુક્ત કરવો.

સ્વામિનં મોચયેદ્યસ્તુ, પ્રાણસંશયસંકટાત્ ॥

મુચ્યતે દાસજાતેન, પુત્રવજ્રાગજાક્ ચ સઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ—જે ધાકર પોતાના શેઠને જીવિતસંકટથી ચલાવે, તે ધાકરને દાસત્વપણાથી મુક્ત કરવો, તથા તેને પુત્રની પેઠે દાવનાગ આપવો.

(ઉપરકહેલો વિધિ સર્વ સાધારણ દામોને માટે જાણ્યો.)

હવે તેમાં વિશેષપણું વતાયે છે.

હવે આવી સેના યાદવતરીકે રાણેલા દામો કરજ જરી આપ્યાવાદ મુક્ત થાય છે, તેમ અકાલે પોષણ કરવાથી થયેલા દાસો પણ મુક્ત થઈ શકે છે. જોજનમાટે જે માણસ દામ થયો હોય, તે સેના શેઠને જોજનનુશરણ જેટલું હવે આવી મુક્ત થઈ શકે છે, તેમ યુદ્ધમાં, શરતવાજીમાં, અને પોતાની મેલે મહેલો દામ પણ તેવીજ રીતે મુક્ત થઈ શકે છે. જે માણસે દીક્ષા લેવાને તે દીક્ષાનો ત્યાગ કર્યો હોય, તે માણસને રાજાપ બહારવારે પણ દામ કર્યો.

હવે દાસને સેના દાસપણામાંથી ઘોઠાયવાનો વિધિ કહે છે.

જે માણસ જે ઘણતે સ્વામિની કૃપા મેલવીને દામપણાથી વિમુક્ત થાય છે, તે ઘણતે શેઠે પણ જલથી ખરેલા પદાને પોદ્યો, તથા તે દાસને ઘણનીચે રાણીને સેના મલકાવું માર્જન કરવું, પછી સેના મલકાવર પુષ્પો તથા અહતોને ત્રણવાર શેઠે નાણા, અને તેને કહેવું કે, આજથી તું દાસપણાથી વિમુક્ત થયો છું, તથા સ્વતંત્ર થયો છું. અને હવે તારે દમદાં શુદ્ધ મનના અભિપ્રાયથી વર્તવું.

એવે તેવા બાકરને બાકરીબદલ કેવી રીતે

હવે આપવું ? તે કહે છે.

મૃત્યાય સ્વામિના દેયં, યથાકૃત્યં ચ ચેતનમ્ ॥

આદૌ મધ્યેઽવસાનેવા, યથા ચત્તસ્ય નિચતમ્ ॥૧॥

અર્થ— શેઠે બાકરને તેની બાકરી પ્રમાણે હવે આપવું. તેમાં તેને કાર્ય સોંપતિ થેલાપણે જેવી રીતે બંદોબસ કરેલો હોય તેવી રીતે કાર્ય પેદેલાં, મધ્યમાં, તથા ઘેપટે મેને હવે આપવું.

અનિશ્ચિતે ચેતને તુ, કાર્યાયાદશમાંશકમ્ ॥

દાપયેદ્યુપતિસ્તસ્મૈ, સ હ્યુપસ્કારરક્ષકઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- ચાકરીમાટેના ધ્વ્યનો જો ઠરાવ કરેલો ન હોય તો રાજાણ શેઠના કાર્યના નફામાંથી તેને દશમો હિસ્સો અપાયશે, કેમકે તે ચાકર શેઠના માણનું રક્ષણ કરનારો હોય છે. તેને માટે તુદ્દર્હણીનિર્માણ કર્યું છે કે,

ત્રિમિશ્રણિજ્ઞાપમૂર્દિં જં સાદો હ્યદ્ તસ્મ દમમંસં દાપેદ્ નિ-
યોનિર્ધં અભિગિરાચેક્ષણે તસ્મ ॥ ૧ ॥

વ્યાપારે સ્વામિવિશસ્ય, હાનિવૃદ્ધિકરઃ સ્વયમ્ ॥

યોડ્ઘ્મિ તસ્મૈ જુતિદેયા-ત્સ્વામિયાંગનુસારતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- વ્યાપારમાં શેઠના ધ્વ્યની જે ચાકર હાનિ અથવા વૃદ્ધિ કરનારો હોય, તે ચાકરને તેના શેઠની ઇચ્છા પ્રમાણે શેઠે ચાકરીવદ્ધ ધ્વ્ય આપ્યું જોડે.

(આ કાવ્યમ જે ચાકરની ચાકરીવદ્ધ ધ્વ્યનો ઠરાવ ન કરેલો હોય તેને માટે છે. અને તેના પ્રવર્ગમાં શેઠને જો ધણો ધાન થાય તો શેઠે તેને વધારે ધ્વ્ય આપ્યું, ઓછો ધાન થાય તો ઓછું ધ્વ્ય આપ્યું.)

અનેકકૃતકાર્યે તુ, દદ્યાદૃત્યાય ચેતનમ્ ॥

યથાક્રમે તથા સાધ્યે, દેયં તસ્મૈ યથાશ્રુતમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જ્યારેમાં જ્યાં અનેક કાર્યોમાટે ચાકરને તેના કાર્ય-ના પ્રવર્ગમાં ચાકરીવર્ગીકૃત ધ્વ્ય આપ્યું, અને તે કાર્ય મંપૂર્ણ થયેલા હોય તેને યથાશ્રુત ધ્વ્ય આપ્યું.

દયે ચાકરમાટેનો દંડ કહે છે.

સંપ્રાપ્તે ચેતને જુત્યઃ, મર્ક કર્મ કરાંતિ મ્ ॥

દિગુણેન ચ મો દંડ્યો, પ્રાપ્તે જુતિમમેન ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ- ચાકરીનું હવ્ય છેડનેપણ જે ચાકર પોતાનું કામ કરતો નથી, તેને ચમણો દંડ કરવો, અને ચાકરીનું હવ્ય અગા-
છથી લીધાવિના પણ જે કામ કરતો નથી, તેને તેની ચાકરીના
મૂલ્ય જેટલો દંડ કરવો.

અનસાધ્યે કાર્યે નુ, દેયં જૃન્યાય ઘંતનમ્ ॥

યથાકાર્ય તથાસિદ્ધે, સિદ્ધે દેયં યથાશ્રુતમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- અનસાધ્ય કાર્ય પ્રસંગે ચાકરને કાર્યના પ્રમાણમાં હવ્ય
આપવું, અને કાર્ય સિદ્ધ થયેથી શરત પ્રમાણે હવ્ય આપવું.

ખાંડં નુ નાશયેત્કિંચિન્મમાદાઞ્જારવાદકઃ ॥

તન્મૂઢ્યપ્રતિમં હવ્યં, દાપયેત્સ્વામિનં નૃપઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જાર ઉપાડનાર મજુર પ્રમાદથી જો કાંઈ ધામણનો
નાશ કરે, તો તે ધામણના પ્રમાણ જેટલી કિંમતનું હવ્ય રાજાએ
તે મજુરનીપાસેથી તે ધામણના માલિકને અપાવવું.

પ્રતિવચઃપરો જૃન્યો, નિત્યં વિપ્રકરો જ્ઞપેત્ ॥

જૃતિદિગુણો દંડ્યઃ સ, દોષો હિ પલ્લવત્તરઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જે ચાકર હમેશાં સામું ઘોલે છે, તે હમેશાં વિપ્રકર-
નારો થાય છે, માટે તેનો તેની ચાકરીના હવ્યથી ચમણો દંડ
કરવો, કેમકે, તેનો તે દોષ ઘણોજ મોટો છે.

દંડ્યઃ સપ્તમજાગેન, દક્ષકાર્યે પરિન્યજન્ ॥

માર્ગે નુ ધયજાગેન, વિના વ્યાધ્યાદિકારણમ્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- મોપેનું કાર્ય સત્રીને જે ચાકર આપ્યો જાય, તેનો સા-
તમા જાગ જેટલો દંડ કરવો, તેમ માર્ગમાં જે સત્રીને આપ્યો
જાય, તેનો ત્રીજા જાગ જેટલો દંડ કરવો (પણ તેમાં વ્યાધિ
આદિકના જરૂરનો અપવાદ આવ્યો.)

માર્ગાર્ધસમતિક્રાંતં, કુર્વેતં નિજકર્મ ચ ॥

જૃત્યં ત્યજતિ યઃ સ્વામી, સ દદ્યાન્સકલાં જૃતિમ્ ૧

અર્થ- (મુસાફરી દરમ્યાન) અરધો માર્ગ ઇલંગીગણ્યા, તથા પોતાનું કાર્ય (વરોવર) કરતા એવા ચાકરને જે શેઠ તજી આપે, તે શેઠ તેને સઘલો પગાર આપવો જોઈએ.

इत्येवं वेतनादान-स्वरूपं चात्र वर्णितम् ॥

संक्षिप्तं श्रुतपाथोधि-मध्याह्नमिवोद्धृतम् ॥ ૧ ॥

અર્થ- એવી રીતે અહીં જ્ઞાનરૂપી સમુદ્ધમાંથી જાણેરહને ઉ-ધરેલું હોય નહીં પણ વેતનાદાનનું સ્વરૂપ સંક્ષિપ્તથી વર્ણવ્યું છે.

॥ इति वेतनादान प्रकरणम् ॥

॥ अथ क्रयेतरानुसंताप प्रकरणं प्रारभ्यते ॥

श्रीश्रेयांसं नमस्कृत्य, वादिकौशिकज्ञास्करम् ॥

क्रयेतरानुસંતાપઃ, કય્યતેઽન્ન સમાસતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- વાદિરૂપી ધુવડોને સૂર્યસરલા એવા શ્રીશ્રેયાંસનાથ પ્ર-ધુને નમસ્કાર કરીને હવે અહીં ક્રયેતરાનુસંતાપ નામનું પ્રકરણ સંક્ષેપથી કહે છે.

પૂર્વના પ્રકરણમાં ચાકરોનું સ્વરૂપ કહ્યું, હવે તે ચાકરસહિત જગ્યધાન માણસ, તે ચાકરધારાણ અથવા પોતેપણ ક્રયવિક્રય (સ્વરીદી અને વેચાણ) કરે છે. તેમાં વસ્તુની પરીક્ષાપિના જો લેવડદેવડ થાય, તો તેથી પશ્ચાત્તાપ પણ થાય છે. માટે તેનું સ્વરૂપ કહે છે.

હવે તેમાં આદિમાં ક્રીતાનુશયનું તથા વિક્રીતાનુશય-નું લક્ષણ કહે છે.

ક્રેતા પાણેન પણં યો, ક્રીત્વા જાનાતિ નો વદુ ॥

પશ્ચાત્તાપો જ્ઞેવેત્તસ્ય, સ ક્રીતાનુશયઃ સ્મૃતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જે માણસ મૂઝ્ય આપી યસ્તુ યેચાતી હે, પણ તે યેચાતી હેડને તે યસ્તુની જો પરીક્ષા ન કરી શકે, તો તેડને ઘણે પશ્ચાત્તાપ ધાય છે, અને તેથી તે પશ્ચાત્તાપને “ક્રીતાનુશય” કહેલો છે.

વિક્રીય ઝ્વયં યો મન્યેન્મૂલ્યમલ્પમુપાગતમ્ ॥

તસ્ય ચિત્તેનુતાપો યો, વિક્રેતાનુશયો જ્ઞવેત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જે માણસ યસ્તુ યેચીને એમ માને કે, મૂઝ્ય તો ઘણું જ ઘોરું આગ્યું; તેના ચિત્તમાં થયેલો ઇયો અનુતાપ, તે “વિક્રેતાનુશય” કહેવાય છે.

ક્રીતં પ્રત્યર્પિતું યસ્તુ, ગ્રાહકથેત્સમીહતે ॥

વિકૃતં તદ્દિને ચૈય, તર્હિ પ્રત્યર્પયેદ્ ભુવન્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- યેચાતી હીધેહી યસ્તુ, ગ્રાહક જો પાઠી દેવાને હેડે તો, તે યસ્તુને યગાડ્યાવિના તેજ દિવસે તે પાઠી આપી શકે.

દદદ્વિતીયે દિવસે, પણઃ ત્રિંશાંશહાનિજ્ઞાક્ ॥

તૃતીયે દિગુણા હાનિઃ, પરતો દેયમેય ન ॥ ૧ ॥

અર્થ- તે યેચાતી હીધેહી યસ્તુ જો થીજે દિવસે પાઠી આપે તો, તેની કિંમતથી થીજો જાગ હું મૂઝ્ય મલે, અને થીજે દિવસે જો પાઠી આપે તો, તેથી ચમણો જાગ ઓઝો મલે, અને (જે દિવસ) પઠી તો યેચાતી હીધેહી યસ્તુ પાઠી દેડ શકાયજ નહીં. (હપર કહેલો નિયમ પરીક્ષા કર્યાવિનાજ હીધેહી યસ્તુ-માટે છે. પણ પરીક્ષા કરીને હીધેહી યસ્તુ તો પાઠી દેડ શકાયજ નહીં.) કરું છે કે,

પરીક્ષાપૂર્વકં ક્રીતં, યસ્તુ યત્સ્વામિના સ્વયમ્ ॥

તદ્વિક્રેતા ન ગૃહીયા-સ્વરૂપં પ્રત્યર્પયેન્ન ચ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જે માણસ આપણે તેને પરીક્ષા કરીને પરીક્ષા કરે

यस्तु, घेचनार माणमे ग्रहण करवी नदीं, तेम तेमाटे लीपेहं
मृत्य पण पातुं आपवुं नदीं.

हचे परीक्षाना प्रसंगयी सुवर्ण आदिकनी
हानिनी परीक्षा कहे ठे.

घन्ही स्वर्णस्य नो हानिः, रजतस्य पल्लवयम् ॥

अपोरष्टो च ताम्रस्य, पंचायसि पल्लानि पट् ॥ १ ॥

अर्थ- अग्निमां नाख्यायी सुवर्णनी हानि अती नशी, रुपानी घे
पल्ल, जमतनी आठ पल्ल, तांबानी पांच पल्ल, तथा लोलांडनी ठ
पल्ल जेटली हानि आय ठे (आ मपली हानि दर मोपले जाणयी)
अने तेथी जो अधिक हानि थाय तो काश्मिरनो दंड करयो.
मृहर्हन्नीतिमां पण फां ठे के.

“ हाणीण्टु सुवर्णणे अमीण पल्लपुगं जये रयए संवस्मयं प
घोरे दममीने अरुपजगपणं ”

त्रिंशद्भागद्वयो रोम-जाते च चूर्जके पुनः ॥

कौशेये चल्कले तु स्यान्न वृद्धिर्न क्षयः कदा ॥ १ ॥

अर्थ- रोमधी घनावेलां घरमां श्रीशमा जग जेटली हानि
धाय, अने चूर्जपत्रना, रेशमना, तथा घट्टलना घरमां कदापि
पण वृद्धि के हानि धाय नहीं.

क्रयेतरानुसंतापः, संक्षेपेणात्र सूत्रितः ॥

यद्ज्ञानेन प्रवीणाः स्युर्जना व्यापारकर्मणि १

अर्थ- एवी रीते अहीं संक्षेपधी क्रियेतरानुसंतापनुं वर्णन
कर्युं, के जेना ज्ञानधी लोको व्यापारना कार्यमां प्रवीण धाय ठे.

॥ इति क्रयेतरानुसंतापप्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ अथ स्वामिजृत्त्यविवाद प्रकरणं लिख्यते ॥

पासुपूज्यजिनं स्तुत्वा, दुष्टारातिविनाशकम् ॥

स्वामिजृत्त्यविवादोऽत्र, संक्षेपेणाभिधीयते ॥ १ ॥

अर्थ- दुष्ट एवा (अंतरंग शत्रुजने) नाश करनारा एवा
धी पासुपूज्य प्रजुनी स्तुति करीने अहीं संक्षेपधी स्वामि अने
चाकरपद्येनो विवाद कहेवाय ठे.

आगलना प्रकरणमां क्रययिक्रय वृत्तांत कलुं. हये पेचाती
लीधेखी एवी गायो तथा जेसो आदिकने थारवामाटे गोवाल
आदिकने चाकर राखवा जोइए. हये तेवा चाकरो ज्यारे अप-
राधमां आवे ठे, त्यारे तेठेनो मुकरदमो चाले ठे. माटे हये
तेनुं वर्णन करे ठे.

महिषी त्वष्टमापैद्य परशस्यविनाशिनी ॥

दंड्यास्तदर्थः सुरभि-स्तस्याप्यर्धैरजात्वविः ॥ १ ॥

अर्थ- पारका (खेत्रना) पाकने नाश करनारी एवी जेस-

मार्गार्थसमतिक्रान्तं, कुर्वन्तं निजकर्म च ॥

जृत्पं त्यजति यः स्वामी, स दद्यात्सकलां जृतिम् १

अर्थ- (मुसाफरी दरम्यान) अरधो मार्ग उलंभीगणला, तथा पोतानुं कार्य (बरोबर) करता एवा चाकरने जे शेव तजी आपे, ते शेव तेने सघखो पगार आपधो जोइए.

इत्येवं वेतनादान-स्वरूपं चात्र वर्णितम् ॥

संक्षिप्तं श्रुतपाथोधि-मध्याह्नमिबोधितम् ॥१॥

अर्थ- एवी रीते अर्ही ज्ञानरूपी समुद्रमांथी जाणेरकने उ-
धरेलुं होय नहीं एवं वेतनादाननुं स्वरूप संक्षिप्तभी वर्णव्युं ठे.

॥ इति वेतनादान प्रकरणम् ॥

॥ अथ क्रयेतरानुसंताप प्रकरणं प्रारभ्यते ॥

श्रीश्रेयांसं नमस्कृत्य, वादिकौशिकज्ञास्करम् ॥

क्रयेतरानुसंतापः, कथ्यतेऽत्र समासतः ॥ १ ॥

अर्थ- वादिरूपी धुवडोने सूर्यसरखा एवा श्रीश्रेयांसनाथ प्र-
ष्टुने नमस्कार करीने हवे अर्ही क्रयेतरानुसंताप नामनुं प्रकरण
संदेपभी कहे ठे.

पूर्वना प्रकरणमां चाकरोनुं स्वरूप कथं, हवे ते चाकरसहित
इत्ययान माणस, ते चाकरद्वाराए अथवा पोतेपण क्रयविक्रय
(बीदी अने बेचाण) करे ठे. तेमां वस्तुनी परीक्षाविना जो

प्र- थाय, तो तेथी पश्चात्ताप पण थाय ठे. माटे

प्राप्तां हे ठे.

देवतां ते श आदिमां क्रीतानुशयनुं तथा विक्रीतानुशय-
उ स्वरूप क हवे

हवे तेमां ते जृत्पं गो, क्रीत्वा जानाति नो बहु ॥

नुं लक्षण कहे ठे. सो रस्य, स क्रीतानुशयः स्मृतः ॥ १ ॥

क्रेता पणोन प
पश्चात्तापे

अर्हन्तीति.

अर्थ- जे माणस मूख्य आपी वस्तु घेचाती खे, पण ते ती खेडने ते वस्तुनी जो परीक्षा न करी शके, तो तेउने पश्चात्ताप थाय ठे, अने तेथी ते पश्चात्तापने "क्रीतानुशय" कहें.

विक्रीय ज्ञयं यो मन्ये-न्मूढ्यमल्पमुपागतम् ॥
तस्य चित्तेनुतापो यो, विकेतानुशयो जयेत् ॥ १

अर्थ- जे माणस वस्तु घेचीने एम माने के, मूढ्य तो पावोतुं आण्युं; तेना चित्तमां थपजो एवो अनुताप, ते "विकेतानुशय" कहेंवाय ठे.

क्रीतं प्रत्यर्पितुं वस्तु, ग्राहकयेत्समीहते ॥
विकृतं तद्दिने चैव, तर्हि प्रत्यर्पयेद् भुवम् ॥ १ ॥

अर्थ- घेचाती खीधेखी वस्तु, ग्राहक जो पात्री दयाने झे तो, ते वस्तुने बगारवाधिना तेज दिवसे ते पात्री आपी शके.

ददद्द्वितीये दिवसे, पणः विंशांशहानिजाक् ॥
तृतीये द्विगुणा हानिः, परतो देयमेव न ॥ १ ॥

अर्थ- ते घेचाती खीधेखी वस्तु जो बीजे दिवसे पात्री आ तो, तेनी किमतथी बीजो जाग उठुं मूढ्य मखे, अने बीजे घसे जो पात्री आपे तो, तेथी बमणो जाग थोत्रो मखेवाड (ये दिवस) पत्री तो घेचाती खीधेखी वस्तु पात्री देउं थोत्रे अप- नहीं. (उपर कहेंवो नियम परीक्षा कर्याविनाज खी माटे ह्ये माटे ठे. पण परीक्षा करीने खीधेखी वस्तु तो पात्री नहीं.) करुं ठे के,

परीक्षापूर्वकं क्रीतं, वस्तु यत्स्वामिनः ॥ १ ॥
तद्विक्रेता न गृह्णीया-सूक्ष्मं प्रत्यर्पणे जातविः ॥ १ ॥

अर्थ- जे वस्तु स्वामिण पोते परीक्षा करीने

વેલ ઠે) તેને હરનારા માણસની જ્યારે રાજાણે છાતરી કરી, ત્યારે પેહેલાં તે આપણ તેના સ્વામિને અપાવ્યાવાદ રાજાણે તે ઇપનિધિના હરનાર માણસનો દંડ કરવો.

હવે કોણે જય આપીને જે હુદ માણસ આવી આપણના સં-
વંધમાં ઠગે, તેનો રાજાણે દંડ કરવો તે કહે ઠે.

રાજ્યગેહે શ્રુતં મિત્ર, નૃપઃ કુઋસ્તવોપરિ ॥

તતસ્ત્વં મઝૂહે તિષ્ઠ, રક્ષામિ ત્વામસંગ્રયમ્ ॥ ૧ ॥

ચેઙ્ગ્યસ્ત્વઝૂહસ્યાનિ, વસ્તૂનિ જાક્ ગૃહિણ્યતિ ॥

ત્વદિદ્યા ચેત્સમસ્તાનિ, મઝૂહે સ્થાપયામ્યહમ્ ॥ ૨ ॥

ઇત્યેવં કૈતવં કૃત્વા, જયં દત્વા હરેઋનમ્ ॥

કન્યાવાસ્તુહિરણ્યાદિ, હેતુજિર્વિવિધૈઃ સ્વલઃ ॥ ૩ ॥

સ દંઙ્યો ઝૂમિપાલેન, કારાગારાદિવંધનૈઃ ॥

નિર્વાસ્યો નગરાત્સ્વીયા-ત્સર્વલોકપંચકઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ— હે મિત્ર ! રાજદરવારમાં તારી યાત પ્રસિદ્ધ થઈ ગઈ ઠે, અને તેથી રાજા તારાપર ગુસ્સે થઈઓ ઠે; માટે હવે તું મારે ઘેર રહે, હું ધરેધર તારું રક્ષણ કરીશ. યહી કદાચ તારા ઘરની ઘ-
સ્તુઈ પણ રાજા એકદમ લેઈ લેશે, માટે જો તારી ઇચ્છા હોય તો તે તારી સઘલી ઘસ્તુઈ હું મારે ઘેર રાખું; એથી રીતે વિવિધ પ્રકારના હેતુઈથી ઠગાઈ કરીને, તથા જય દેલાડીને જે હુદ માણસ કન્યા, ઘર, તથા સુવર્ણ આદિકનું હરણ કરે ઠે, એવા તે સર્વ લોકોને ઠગનાર માણસનો રાજાણે કેદલાના તથા બંધનઆદિક-
થી દંડ કરવો, અને તેને પોતાના નગરથી વહાર કહાડી મેલવો. હવે સાક્ષિથી નિશ્ચિતકરેલા મુકરદમાનો વિષય કહેઠે.

સાક્ષિનિશ્ચિત્યનિક્ષેપ-વિવાદેઽન્યોઽન્યમેવ ચ ॥

યાવત્સાધ્યાદિજ્ઞિઃ સિઋચેત્, તદૈવ સ્યાત્પ્રમાણયુક્તઃ

અર્થ- સાહિતી નિશ્ચિત કરવા લાયક એવા થાપણસંબંધિ મુકરદમામાં, કેસ ગ્યારે અન્યોન્ય સાહીઆદિકથી પુરવાર થાય, ત્યારે તે સત્ય પ્રમાણવાલો કહેવાય.

હવે આવા થાપણસંબંધિ મુકરદમામાં સાહિતી વિવિધ પ્રકારના હોય છે. તેઠમાં યોગ્ય કયા અને અયોગ્ય કયા? તે કહે છે.

યઃ કૃત્યસ્યાદિમંતં ચ, જાનાતિ નિતરાં નરઃ ॥

પ્રત્યક્ષદર્શી સાહી સ્યાન્ન પરઃ શ્રુતિમાત્રતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- જે માણસ તે કાર્યની આદિ અને અંત હમેશાં જાણે છે, અને પ્રત્યક્ષ જોનારો છે, તેજ સાહી થઈ શકે, પણ બીજો કેવલ સાંજલયામાત્રથીજ સાહી થઈ શકે નહીં.

હવે તે સાહી બે પ્રકારનો હોય છે, સ્વાજાયિક અને નૈયોગિક તેઠમાં સ્વાજાયિક સાહીઠના ઠ ખેદો હોય છે. અને નૈયોગિક પાંચ પ્રકારનો હોય છે.

ગ્રામીણઃ પ્રાદિપાકશ્ચ, જૂપશ્ચ વ્યવહારિણઃ ॥

રાજ્યસ્વકાર્યાજિરતો, ડરિયા તુ પ્રહિતશ્ચ યઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- ગ્રામીણ ઇટલે ગાંબડીઠ, જામીન, રાજા, વ્યાપારી, રાજ્યકાર્યવાલો, અને પોતાના કાર્યવાલો તથા યાદીએ મોકલેલો

કુલ્યાકુલ્યવિવાદેષુ, વિદ્વેયાસ્તેડપિ સાહિણઃ ॥

ન્યાયોક્તગુણસંપન્ના, અર્થિપ્રત્યર્થિમોદિનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- કુલીન અથવા અકુલીન મુકરદમાઠમાં, ન્યાયમાં કહેલા ગુણોવાલા, અને યાદી તથા પ્રતિવાદિને હર્ષ કરનારા એવા તેઠને પણ સાહી જાણવા.

રદિતઃ સ્મારિતશ્ચૈવ, યદ્દયાગત એવ ચ ॥

ગુપ્તોડય ચાનીતશ્ચાપિ, એવં પંચવિધઃ પરઃ ॥ ૧ ॥

अर्थ- रदित, एखे वादीए पोते खावेखो, पोतानी मेखे खावेखो, गुप्त तथा खावेखो ए पांच प्रकारनो (नैयोगिक) साक्षी जाएवो.

स्वधर्मनिरताः शस्याः, कुलीनाश्च तपस्विनः ॥

दानिनो धनिनः पुत्र-धंतो बहुकुटुंबिनः ॥ १ ॥

अर्थ- पोताना धर्ममां रक्त, प्रशंसा करवा खायक, कुलीन, तपस्वी, दान देनारा धनवान, पुत्रवान, बोहोखा कुटुंबवाखा,

निलोप्ताश्च विजातीयाः, श्रुताध्ययनसंयुताः ॥

शुद्धवंशोद्भवा वृद्धाः, कार्या वै साक्षिणः सदाः ॥ १ ॥

अर्थ- निलोप्ती, परजातिवाखा, ज्ञानना अन्यासवाखा, शुद्ध-वंशी उत्पन्न अएखा, तथा वृद्धो एवा साक्षीउं हमेशां करवा.

स्त्रीणां साक्ष्ये स्त्रियः कार्याः, पुरुषाणां नरास्तथा ॥

परोपकारनिरताः शत्रुमित्रसमेक्षणाः ॥ १ ॥

अर्थ- स्त्रीउंनी साक्षी समये स्त्रीउंने साक्षी करवी, तथा पुरुषोनी साक्षीवेखाए पुरुषोने साक्षी करवा; तेउं सघळा परोप-कारी तथा शत्रु अने मित्रप्रते तुह्य दृष्टि राखनारा होवा जोड़ए.

हवे ते रदितादिकोनुं स्वरूप कहे ठे.

अर्थिना स्वयमानीतो, यः पत्रे प्राक् निवेशयते ॥

स साक्षी रदितो ज्ञेयो, ऽरदितः पत्रकाहते ॥ १ ॥

अर्थ- वादी पोते जे साक्षीने खावीने पेहेखां अरजीमां दाखल करे, ते साक्षीने रदित जाएवो, अने अरजीविनाना साक्षीने अरदित जाएवो.

कार्यं मुहुर्मुहुः पृष्टो, कार्यसिद्ध्यर्थमेव च ॥

स्मार्यते चार्थिना यो वै. स स्मारित इहोच्यते ॥ १ ॥

उपाधी कार्यनी मिद्धिमाटेज पादी
ने अही “ स्मारितमाही ” कहे छे.

स्वयं राज्यसज्जास्थले ॥

दृष्टागत उच्यते ॥ १ ॥

टे जे माही पोतानी मेले राग्यम-
आप्यो होय ते “ दृष्टागत ”

साही कहेवाय छे.

प्रसंगादागतः साही, वा प्रयोजनतः स्वयम् ॥

प्रत्यर्थियचनं श्रोतु-मर्थिना स्थापितश्च यः ॥ १ ॥

अर्थ- प्रसंगधी पोतानी मेले आवेछो, अथवा बंड कार्यमाटे
आवेछो, अथवा प्रतियादीनी जुयानी सांजखयाने आवेछो, एया
साहीने पादीए जे स्थापन कयों होय, तेने पण “ दृष्टागत
माही ” जाणयो.

गुप्तसाही स विद्देशो, इर्थिनः कार्यस्य सिद्धिः ॥

साक्ष्युक्तश्रवणाद्भात-स्फुतिरुत्तरदायकः ॥ १ ॥

अर्थ- माहीना पचनो सांजखीने स्फुरता आपपाधी जे
साही उत्तर आपे, तेने पादीना कार्यनी मिद्धि आपनारो
गुप्त साही जाणयो.

इति संक्षेपतः प्रोक्तो, निक्षेपविधिसंग्रहः ॥

विस्तृतिद्यास्य विद्देशा, महार्हन्तीतिशास्त्रतः ॥ १ ॥

अर्थ- एयीरीते संक्षेपधी घापणी विधिनुं स्वरूप कहुं,
तेनो विस्तार घृष्टदर्शनीति नामना शास्त्रधी जाली छेयो.

॥ इति निक्षेपप्रकरणं समाप्तम् ॥

॥ અથ અસ્વામિવિક્રમકરણં પ્રારમ્ભ્યતે ॥

શ્રીમદર્દતમાનમ્યા-ડનંતં ચાનંતસૌખ્યદમ્ ॥

યયાગમં વર્ણ્યતેડવ, વિક્રયોડસ્વામિવસ્તુનઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- અનંતસુલના દેનારા એવા શ્રીમાન્ શ્રી અનંતનાથજી પ્રતુને નમસ્કાર કરીને, આગમની રીતિ પ્રમાણે, સ્વામીની ગેર-હાજરીમાં યેચાણ થતી વસ્તુમંચંધિ સ્વરૂપ કહે છે.

પૂર્વના પ્રકરણમાં નિદેપનું (આપણનું) સ્વરૂપ કહ્યું. હવે તે આપ-ણ રાણેલી વસ્તુ, કોઈક છોજી માણસ સ્વામીની આજ્ઞાવિના પણ ઘેચી નાણે, માટે હવે તેનું વર્ણન કરે છે. હવે તેમાં પેહેલું સ્વામીની આજ્ઞાવિનાના યેચાણનું સ્વરૂપ કહે છે.

મઘનં પરકીયસ્ય, નષ્ટનિક્ષિપ્તવસ્તુનઃ ॥

વિક્રયઃ સ્વામ્યસત્વેયઃ, સ સ્યાદસ્વામિવિક્રયઃ ૧

અર્થ- ચોરાણી કે આપણ રાણેલી એવી પારકી વસ્તુનું ગુપ્ત રીતે સ્વામીની આજ્ઞાવિના જે વેંચાણ કરવું, તેને “ અસ્વામી-વિક્રય ” કહે છે.

હવે સ્વામીની આજ્ઞાવિના વસ્તુ ઘેચનારો માણસ કેવા દંડને યોગ્ય થાય ? તે કહે છે.

સ્વામ્યાજ્ઞાતમૃતે કોડપિ, વિક્રીણાત્યન્યવસ્તુ યઃ ॥

સ દંડ્યશ્ચૌરવદ્વસ્તુ, દાપયેત્સ્વામિનં નૃપઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- જે કોઈ માણસ સ્વામીની આજ્ઞાવિના પરની વસ્તુ વેંચે છે, તેને ચોરની પેઠે દંડવો, અને તે વસ્તુ રાજાએ મલિકને સોંપવી.

સંધ્યાકાલે અથવા રાત્રિએ પટલે વસ્તુ વેચાવાનો સમય ગણવાદ કોઈ ગરીબ માણસપાસેથી ગુપ્ત રીતે, થોડું મૂલ્ય

मोटी किम्मतनी जो कोइ माणस यस्तु घेचाती छे, तो तेने दंड करी शकाय के नहीं ? ते कहे छे.

दीनान्महर्ष्यवस्तूनां, केताऽकाले रहस्यपि ॥

अल्पज्ञेयं गृहीत्या-हस्युवहंडजाग् जवेत् ॥ १ ॥

अर्थ- अकाल घेलाए गुप्त रीते गरीब माणसपासेधी अल्प-मूढ्य आपीने जे मोटी कीमतनी यस्तु छेछे, तेनो चोरनी पेठेज दंड धड़ शके.

हये ज्यारे यस्तुनो मालिक, धीजाए घेचेखी एवी पोतानी यस्तुने ज्यारे खरीद करनारना हाथमां रहेखी जुए, त्यारे शुं करबुं ? ते कहे छे.

लब्ध्या स्वमन्यविप्रीतं, केतुहस्तस्थितं धनी ॥

तं ग्राहयेत्तलारहं, दंड्यो तेनापि तौ तदा ॥ १ ॥

अर्थ- धीजाए घेचेखी एवी पोतानी यस्तुने खरीद करनारना हाथमां रहेखी जोइने, मालीके से खरीद करनारने कोदयालने हाथे पकड़ावयो; अने से कोदयाले पण तेछे यझेने एटले घेचनार तथा खरीदनारने दंडवा.

नष्टं चापहृतं यस्तु, मदीयमिति साधयेत् ॥

ततः केतापि शुद्ध्यर्थ, विमेतारं प्रदर्शयेत् ॥ १ ॥

अर्थ- खोयाएखी अथवा चोराएखी यस्तुने “आ मारी छे” एम जे कोइ कहे, तेणे पोताना पवित्रपणामाटे से यस्तु घेचनारने बतावी आपवो जोइए.

ततो मूढ्यं स चाप्नोति, शुद्ध्येश्चापि न संशयः ॥

यद्यशक्तस्तमानेतुं, तदा साक्ष्यादिभिः फयम् ॥ १ ॥

अर्थ- पत्नी तेने मूढ्य मखी शके छे, अने पोते पवित्र पण

ઝે, તથા લોકમા અત્યંત અપ્રીતિ કરનારું ઝે, એવું કઠોર વચન
ચત્તમ માણસોણ માણ જતાં પણ ચોલવું નહીં.

વાચા સત્યાપિ યા લોકે, જીવાનાં દુઃખદાયિકા ॥

સા ગ્રાહ્યતે ન કેનાપિ, વનવાસિતપસ્વિના ॥ ૧ ॥

અર્થ- સત્ય ધર્મી પણ જે યાણી લોકમાં જીવોને દુઃખદાઈ ઝે,
તેવી યાણી કોઈપણ વનવાસી તપસ્વી અંગીકાર કરે નહીં.

બ્રાહ્મણદ્વચ્ચિદ્શૂદ્રા, યદંતઃ પરુપં વચઃ ॥

નૃપેણાત્મહિતાર્યં યૈ, દંઘ્યા યર્ણાનુસારતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- બ્રાહ્મણ, દ્વચ્ચી, પૈશ્ય અને શૂદ્રમાંનો જે માણસ કઠોર
વચન યોડે, તેણેને આત્મહિતમાટે રાજાણ તેણેની જાતિ
પ્રમાણે દંડ કરવો.

વિગોડ્યં ચૌર દત્તમુક્ત્વા, વ્યાખોશં દ્વિયો યદિ ॥

કુરુતે નૃપતિર્દંડં, દેયાશં મુદ્ધિકારીતઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- આ બ્રાહ્મણ ચૌર છે, એમ કહીને ચારે દ્વચ્ચીય આખો-
શ કરે ત્યારે રાજાણ તેનો મો મોહોતોનો દંડ કરવો.

વૈરયાખોગે તદ્ધં મ્યા-શૂદ્રાખોગે ચ વિગતિઃ ॥

દ્વચ્ચાખોગે નુ દ્વચ્ચમ્ય, દંતઃ મ્યાદ્ધિતીયાંશતઃ ॥ ૨ ॥

અર્થ- પૈશ્યનો આખોશ કરને ઘેને સંધી અરખો દંડ કરવો,
શૂદ્રના આખોશ કરનાં ધીમ મોહોતોનો દંડ કરવો, અને દ્વચ્ચી
નો દ્વચ્ચીનો આખોશ કરે તો વિતીયાંશતરૂપે અરખો દંડ આપ.

બ્રાહ્મણેન વિગ્ગાખોગે, આખોગે દ્વિયોદ્ધિ ચ ॥

મ્મ ઇયાંજવશસ્તિ, ચત્તારિંગમ્મણઃ સદા ॥ ૧ ॥

અર્થ- બ્રાહ્મણ નો વિગ્ગાનો આખોશ કરે, દ્વચ્ચીયનો આખોશ
રહે, તો ચત્તારિંગમુદ્ધ દંડ તરૂપે આખીય વચનો આપવો.

વૈશ્યાક્રોશે તુ વિમસ્ય, પણાનાં પંચવિંશતિઃ ॥

શૂદ્રાક્રોશે જ્ઞવેક્તસ્ય, દંડસ્તુ દશન્નિઃ પણેઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- વૈશ્યનો આક્રોશ કરતે ઇતે બ્રાહ્મણનો પચીસ પણોનો દંડ થાય, અને શૂદ્રનો આક્રોશ હોતે ઇતે દશ પણોનો દંડ થાય.

વૈશ્યેન બ્રાહ્મણાક્રોશે, મુદ્રાસાર્ધશતિર્દમઃ ॥

દ્વત્રાક્રોશે તદર્ધઃ સ્વા ચ્ચૂદ્રાક્રોશે તતોડર્ધકઃ ॥૧॥

અર્થ- વૈશ્યથી બ્રાહ્મણનો આક્રોશ હોતે ઇતે દોઢમો મોદોરોનો દંડ થાય, દ્વત્રીનો આક્રોશ હોતે ઇતે તેથી અર્ધ થાય, અને શૂદ્રનો આક્રોશ હોતે ઇતે તેથી પણ અર્ધ થાય.

વૈશ્યાક્રોશે તુ વૈશ્યસ્ય, પણેશ્ચિંશઙ્ગિરીરિતઃ ॥

શૂદ્રેણ બ્રાહ્મણાક્રોશે, દંડઃ સ્વાસ્ટાહનાદિન્નિઃ ॥૧॥

અર્થ- વૈશ્યનો જો વૈશ્ય આક્રોશ કરે, તો ત્રીસ પણોનો દંડ થાય, શૂદ્રથી જો બ્રાહ્મણનો આક્રોશ થાય, તો સ્વાહના આદિકથી દંડ થાય.

દ્વત્રાક્રોશે શતં સાર્ધ, વૈશ્યાક્રોશે તદર્ધકમ્ ॥

શૂદ્રેણ શૂદ્રાક્રોશે તુ, પણાનાં પંચવિંશતિઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ- દ્વત્રીના આક્રોશ ઘેલાય દોઢમોનો, વૈશ્યના આક્રોશ પાવતે તેથી અર્ધ, શૂદ્રથી જો શૂદ્રનો આક્રોશ થાય તો પચીસ પણોનો દંડ થાય.

જાતિદોષં યદેન્મિત્યા, બ્રાહ્મણે દ્વત્રિયે વિશિઃ ॥

સ તુ, દંડમવામોતિ, પેદામિષ્ટિપણેઃ ક્રમાત્ ॥ ૧ ॥

અર્થ- બ્રાહ્મણ, દ્વત્રીય અને વૈશ્યમતે જે પોગટ જાતિદોષ તેણે તેનો અગુરુમે ચાર, તાત અને ઘે પણોનો દંડ થાય.

जाहेर नयर.

सर्वे जैनबंधुने मालम थाय जे अमरा तरफथी हालमां नी-
चेना नया अपूर्व जैनी ग्रंथो, गुजराती जापांतर साथे उपाधीने
पाकां पुठांथी बांधी बहार पडवामां आव्या ठे.

योगशास्त्र.— (कर्ता श्री हेमचंद्राचार्य) किम्मत रु. ३-४-०

सामुजिक शास्त्र.—(कर्ता श्री जगन्नाथस्वामि)किम्मत रु. १-०-०

शुकनशास्त्र.— (कर्ता श्री जिनदत्तसूरि) गुजराती

लीपीमां ठे किम्मत रु. ०-६-०

प्रतिष्ठाकण.— (कर्ता श्री सकलचंजजी) किम्मत रु. ०-०-०

जलजात्रादिविधि.—(कर्ता श्री रत्नशेखरसूरि) किम्मत रु.-६-०

अष्टकजी.—(कर्ता श्री हरिजगन्नाथसूरि, टीकाकार श्री जिनेश्वरसूरि)

किम्मत रु. १-१२-०

कण्ठपत्र.—(मुखयोधिकाटीकानुं गुजराती जापांतरचित्रोत्.)२-०-०

धर्म सर्व स्वाधिकार. (कर्ता श्री जयशेखरसूरि)

तथा

कि. रु. ०-०-०

कस्तूरिप्रकरण. (कर्ता श्री हेमचंद्रमल्लगणि)

शशुंजय माहात्म्य खंड पेहेलो(कर्ता श्री धनेश्वरसूरि)कि. रु.२-४-०

धैराग्यकण्ठपत्रता. (कर्ता श्री यशोविजयजी उपाध्याय)रु.३-०-०

हिंमुखप्रकरण. (कर्ता श्री विनयमागरोपाध्यायजी) रु. ०-५-०

जैनकुमारसंज्ञक महाकाव्य. (कर्ता श्री जयशेखरसूरि) रु.१-१२-०

जगन्नाथ संहिता.(जैननोअपूर्वग्रंथोतिप्रग्रंथ)(कर्ता श्री जगन्नाथस्वामि.)

मेघमाहाविचार. (कर्ता श्री) कि. -

त्रीलोक्य प्रकार (अथवा)

